

І н 1999

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

1 СТУДЗЕНЯ 1999г.

№ 1/3981

КОШТ 12 000 РУБ.

ПАДМУРАК ДЗЯРЖАУНАСЦІ

Сямён ПАДОКШЫН:

“Мы, жывыя сведкі і ўдзельнікі
Адраджэння беларускай
культуры, якое пачалося з канца
80-ых гг. гэтага стагоддзя,
добра ведаем і бачым, якую
вялікую ролю ў гэтым працэсе
адыграў зварот да каштоўнасцей
і ідэалаў першых беларускіх
адраджэнцаў — Скарыны,
Гусоўскага, Буднага, Цяпінскага,
Сапегі і многіх іншых.
І якія б сілы ні перашкаджалі
нацыянальнаму Адраджэнню,
яно непазбежнае, як узыход
сонца”.

5, 12

ПАДЗЕЯ ЧАКАНАЯ...

Тры меркаванні

пра раман Юрыя СТАНКЕВІЧА
“Любіць ноч — права
пацую”, надрукаваны
ў часопісе “Крыніца”.

6—7

УЖО ВЫПРОСТВАЕЦЦА ШЛЯХ

Вершы Алеся КАСКО

8

ЗАЦЕМКІ

З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

Леаніда ГАЛУБОВІЧА

8—9, 12

ЯК Я ЗДЫМАЎ ХРУШЧОВА

Апавяданне-быль
Міколы ГІЛЯ

13—14

ПА ЧЫЁЙ ГАЛАВЕ СУМУЕ ЛАЎР?

Пародыя-жарт
Ведзьмака НЕЛЫСАГОРСКАГА

15

З Новым 1999 годам!

Лаўрэаты літаратурных прэмій

Прысуджаны Літаратурныя прэміі Саюза беларускіх пісьменнікаў. Лаўрэатамі сталі: у галіне паэзіі — **Алесь ПІСЬМЯНКОУ** за кнігу "Вершы" (прэмія імя Аркадзя Куляшова), у галіне крытыкі і літаратуразнаўства — **Анатоль ВЕРАБЕІ** за кнігу "Абуджаная памяць",

у якой асэнсоўваецца жыццёвы і творчы шлях Уладзіміра Караткевіча (прэмія імя Уладзіміра Калесніка), у галіне дзіцячай літаратуры — **Хведар ГУРЫНОВІЧ** за кнігу "Птушыная азбука" (прэмія імя Янкі Маўра).
Сярод намінантаў Літаратурнай

прэміі імя Івана Мележа, якая, як вядома, прысуджаецца за лепшыя творы прозы, галасаванне праводзілася на двух пасяджэннях рады, аднак ніводзін з прэтэндэнтаў не набраў неабходнай колькасці галасоў.

У Радзе СП — змены

Адбылося чарговае пасяджэнне рады Саюза беларускіх пісьменнікаў. Адным з пытанняў, вынесены на парадак дня, былі выбары намесніка старшыні творчага саюза. У выніку тайнага галасавання ім стаў Навум Гальпяровіч.
Навум Якаўлевіч нарадзіўся 14 студзеня 1948 года ў Полацку. Працаваў на Полацкім шклозаводзе, у

полацкай аб'яднанай газеце "Сцяг камунізму", завочна вучыўся на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1979 годзе скончыў завочна Віцебскі педагогічны інстытут. У 1977—1980 гадах быў рэдактарам радыёвяшчання вытворчага аб'яднання "Палімір" у Наваполацку, у 1980—1981 гг. — супрацоўнік наваполацкай гарадской

газеты "Хімік", з 1981-га — уласны карэспандэнт Рэспубліканскага радыё па Віцебскай вобласці, з 1997 года — намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Вожык".

Першы верш Н. Гальпяровіч апублікаваў у 1967 годзе. Адзін з аўтараў калектыўнага зборніка "Сцяжына". Выйшлі кнігі паэзіі "Брама", "Востраў душы", "Струна". Выступае таксама з літаратурна-крытычнымі і публіцыстычнымі артыкуламі.

Ці ёсць падставы для спадзяванняў?

Чарговае сваё паседжанне драматургі правялі ў выглядзе "круглага стала" — з запрашэннем крытыкаў і рэжысёраў. Абмяркоўвалі вынікі Першага фестывалю Беларускай драматургіі, што адбыўся ў Бабруйску, і ўвогуле тэатральную сітуацыю. З усяго сказанага можна вылучыць дзве выразныя пазіцыі. Першая: калі тэатру на сёння непатрэбна нацыянальная драматургія, то тым горай для тэатра, "мы здолеем рэалізаваць у іншых жанрах". Другая: тэатр у нас такі, які ёсць, узаемаадносіны аўтараў тэкстаў і пастаноўшчыкаў паўсюль складвацца няпроста, і з гэтым трэба лічыцца. Найбольшым аптымістам выявіў сябе Г. Марчук: "Калі п'есы Алены Папавой ставяць у Германіі, то не ўсё так блага". Ён нагадаў, што ў галіне літаратуры для тэатра з'яўляюцца

новыя імёны, сярод іх і Фёдар Палачанін з Віцебшчыны. Увогуле ж было адзначана, што падстаў для радасці мала. Купалаўскі тэатр за 10 год "снизіўся" да трох сучасных аўтараў-землякоў...
З выступленняў А. Дударова, М. Манохіна, А. Папавой, Л. Караічава, Р. Баравіковай і іншых выкрысталізавалася думка, што галоўнае — захаваць самавагу і творчую актыўнасць, часцей збірацца, прадумаць канкрэтны план дзеянняў. Паступіла, напрыклад, прапанова цясней кантактавацца з тэатрам-лабараторыяй Беларускай драматургіі. Прысутны яго кіраўнік В. Мазынскі расказаў пра свой вопыт работы з маладымі творцамі.
У арганізацыі "круглага стала" вялікую дапамогу аказаў кансультант Саюза пісьменнікаў Я. Каршукі.

СУСТРЭЧЫ

Пра гітару, экстрэмізм і каханне...

З лістка напалегальнага лімаўскага ўліку.
Пол: мяркуючы па барадзе і вусах — мужны.
Узрост: не нагадвае пра Хрыста, але любіць стаяць на ростанях-скрыжаваннях, задумліва намацаваючы ў кішэні ржавы цвік. Сацыяльнае паходжанне: з будучых. Грамадзянскі статус: экстрэміст з гітарай у руках і неапублікаванымі рукапісамі пад пахай, нядаўні жыхар Гродзенскай турмы за бязвізавое падарожжа ў Вільню. Нацыянальнасць: беларус перад усім, але калі дакучае тутэйшая абьякавасць, з ахвотай спявае па-ўкраінску. Сямейнае становішча: у працэсе любові і кахання. Працягваць бессэнсоўна, бо дасведчаным і без таго зразумела, што ў гасцях у навагодняга "ЛіМа" — гомельска-аршанскі бард з рагачоўскімі каранямі Андрэй МЕЛЬНІКАЎ.

аптымізм — гэта баязлівасць. Дык калі ў беларусаў зараз стала меней аптымізму, значыць, паменела і баязлівасці. Файна!
— Кожнаму шчыраму беларусу па віле — сутнасць твай "грамадска карыснай" дзейнасці?
— Ну, пытанне вілы для мяне першым паставіў не я. Тры гады таму на творчым вечары Эдуарда Акуліна пасля выканання мною ўпершыню харызматычнай песні "Гэта мы!" адзін сябра Саюза мастакоў прылюдна паабяцаў мне падарыць вілу ў наваколлі Мінска. У добразычліва іх, здаецца, некалькі было, як ён сцвярджаў. Не ведаю, раздарыў ён свае вілы, але я і дагэтуль чакаю свай.

— Якія радкі з уласных песень, спадар Андрэй, адпавядаюць сённяшняму твайму настрою?
— Па-першае, "радасна на душы, на душы святло!" Па-другое, "я хачу мець вілу. Я яе заслужыў". Таму "свяці ж ярчэй, Усенароднае Сонца!" Бо "ў нас на траіх ажно дзве галавы"... Карацей, у сувязі з агульначалавечым навагоднім святаннем ува мне пануе грамадска карысны настрой. Я перапоўнены разуменнем "чаянны" і дабрачыннасцю. Ясна бачу святло ў канцы тунеля.

— Значыць, стомы ад аптымізму няма? Зайздросчу.
— Няма чаму зайздросціць! Шапэнгаўэр сказаў калісьці, што

— Андрэй, ці лічыш ты сябе ветэранам беларускага "бардызму"?
— Не. Ветэраны пачыналі спяваць па-беларуску яшчэ напрыканцы сямідзесятых. Сорамна прымераваць чужыя лаўры. Я ж стаў беларускім бардам толькі ў 87-ым.

— Але ж, наколькі ведаю, "Беларуская маладзёжная" змясціла аднойчы здымак, дзе ты васьмідзесяцігадовы ўжо з гітарай у руках...
— Гэта проста гульня была. Хацелася калісьці паказаць сябе

БІЛЕТЫ ТЫДНЯ

Амаль у два разы ўзрос кошт білетаў на праезд у прыгарадным і міжнародным аўтатранспарце. Павялічыліся і тарыфы на праезд у таксі. Падаражалі і чыгуначныя білеты. Праезд у купэйным вагоне з Мінска ў Маскву сягнуў за 5 мільёнаў рублёў. Хто дазволіць сабе такія выдаткі? Найперш, вядома, камандзіраваннікі — за дзяржаўны кошт...

КАРЭКЦІРОЎКА ТЫДНЯ

У друку апублікаваны дакументы, падпісаныя ў Маскве двума прэзідэнтамі. Дагавор паміж Беларуссю і Расіяй аб роўных правах грамадзян і пагадненне аб стварэнні роўных умоў суб'ектам гаспадарання канчаюцца звычайнымі для афіцыйных міжнародных дакументаў словамі: "Учынена ў г. Маскве 25 снежня 1998 года ў двух экзэмплярах на рускай мове". Дзіўна, вядома, чаму толькі на рускай. Ды, несумненна, гэта віна нашых чыноўнікаў, а не расійскіх. Не менш здзіўляе і карэкціроўка гэтых дакументаў у "Народнай газеце": у іх апошнія фразы пра мову наогул апушчаны. Маўляў, дзеля чаго гэта згадваць — на якой мове? Хіба не ўсё роўна? У нас жа моўнае пытанне даўно вырашана!..

Свята Новага года — ці не самае светлае, вясёлае, паясьмейнаму шчырае і дарагое. Новы год — гэта яшчэ нязведаны радасці і здабыткі, няздзейснены адкрыцці, неспазнаныя шляхі ў будучыню. Якія яны будуць, тыя шляхі? Якой яна будзе, тая будучыня? Новы год задае гэтыя загадкі і сам жа іх спакваля разгадвае. На ягоным парозе ўсе мы — у радасным прадчуванні добрай, шчаслівай прышласці. Год, пазначаны загадкава-палохаючай лічбай 1999, пачынаецца шуточкам інтэграцыйных працэсаў. Падпісаныя ў Маскве ў святочны для ўсіх хрысціян, акрамя вернікаў РПЦ, калядны дзень дакументы павінны быццам паспрыяць збліжэнню Беларусі і Расіі, што нібыта абячае нашаму народу светлую перспектыву. Толькі ж чаму гэтак смутна на душы ў многіх з нас? Чаму думка зноў і зноў вяртаецца да адвечных нашых пытанняў, сфармуляваных Вялікім Купалам амаль 80 гадоў назад? Чаму "нявольніцтва й жабрацтва" па-ранейшаму ядуць нас і "высмоктваюць з сэрца сок"? Чаму мы слухаем, які вецер вее на нашы загоны — "заходні, усходні й ці ад нас, ці к нам", а не жывём сваім уласным розумам? Чаму мы дзіўна "дзякуем, што торбы апрапулі на нас ды з нашых нітак-валакон"? Чаму мы "прысягаем, клічам Бога ў сведкі, што мы — не мы, што нехта вінават"? Няўжо сапраўды нехта "над будучыняй нашай навек залом пракляты заламаў"? Няўжо й праўда "нас не аб'ясніць розум ясны", каб уваскрэснуць і "выйсці ў свет, як нейкі здольны род"?
Дай спадзеў, Новы год!

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Урад краіны прыняў рашэнне аб павелічэнні з 1 студзеня 1999 года памеру мінімальнай заробтнай платы да 500 тысяч рублёў і тарыфнай стаўкі 1 разраду — да 1 мільёна 200 тысяч. Чыноўнікам ёсць нагода парадаваць работнікаў бюджэтнай сферы тым, што іхнія заробкі павялічацца ажно на 70 працэнтаў. Не кажучы пры гэтым пра тое, наколькі павялічацца ў адпаведнасці з новым памерам "мінімалкі" камунальныя і многія іншыя тарыфы і расцэнкі, і не згадваючы нават пры гэтым пра непазбегны скачок цэн...

ЗНІКНЕННЕ ТЫДНЯ

Канец 1998 года азнаменаваўся знікненнем шмат чаго: таго ж масла з прылаўкаў, а затым яек, свініны, вараных каўбас і сасісак, маргарыну і г. д. І вось чарговая "радасная" навіна: знік бензін. Спачатку на яго заскакалі, па некалькі разоў на тыдзень, цэны — 40, 50, 70 тысяч за літр, а пасля ён і зусім знік. Самым "крутым" аўтаамагатам удаецца сяды-тады заправіцца ў камерцыйнікаў, выкладваючы па 120 і больш тысяч за літр. Што ж будзе вясной? На чым выведуць на "соткі" тысячы і тысячы не "крутых", а шараговых уладальнікаў легкавікоў?

ПЕРСПЕКТЫВА ТЫДНЯ

Канец года — бюджэтны час: падсумоўваецца адзін і фарміруецца другі. Калі верыць афіцыйным паведамленням, дык справы і тут, і там складваюцца найлепшым чынам. Даходная частка бюджэту ў 1998 годзе выканана і перавыканана, у выніку чаго дадаткова атрымана амаль 3 з паловай трыльёны рублёў. Такія ж перспектывы абячае і праект бюджэту на год надшышошы. Рост даходнай часткі яго прагназуецца ў 2,8 раза адносна ўзроўню мінулага года, а расходнай — у 2,7 раза. Застаецца без адказу хіба адно пытанне: чаму ж мы жывём год ад году ўсё горш і горш?

СВЯТКАВАННЕ ТЫДНЯ

Па сутнасці, на 1998 год прыпалі дзве юбілейныя даты ў гісторыі Беларусі: 25 сакавіка споўнілася 80 гадоў з дня абвешчання БНР, а сёння, 1 студзеня 1999 года, споўнілася 80 гадоў з дня ўтварэння БССР. І хоць другой не было б без першай, сённяшнія ўлады краіны першай даты не заўважылі, а другую падмаюць "на шчыт" як гістарычную, як пачатак Беларускай дзяржаўнасці наогул. Адзначаецца юбілей БССР і дома, у Мінску, і на Смаленшчыне, дзе яна была абвешчана. Там прайшлі Дні культуры Беларусі, вялікая прамысловая выстава, туды на ўрачыстасці ездзіў прэзідэнт Беларусі. І нідзе не гаворыцца, што Смаленшчына — беларуская этнічная тэрыторыя, што БССР і была абвешчана ў Смаленску акурат з гэтае прычыны. Як, дарэчы, анідзе не згадваецца пра сённяшніх беларусаў Смаленшчыны, нібы іх там ніколі й не было...

АДРАДЖЭННЕ ТЫДНЯ

Паведамляецца, што да пачатку вясновых палявых работ у кожным раёне плануецца стварыць механізаваныя атрады ў дапамогу калгасам і саўгасам. Здзіўляцца не выпадае: нічога новага памяць і вопыт не падказвае былой партыйна-савецкай наменклатуры. Стварэнне мехатрадаў — хіба гэта не адраджэнне колішніх МТС? Жыццё адмяніла іх існаванне і жыццё зноў вяртае іх? Дык якое ж яно, наша сённяшняе жыццё? Як кажучы, ёсць пытанне...

ІНФАРМАЦЫЯ ТЫДНЯ

Шараговая, будзённая інфармацыя, якіх нямала мільгае на газетных старонках. Тым не менш, яна міжволі прыцягвае ўвагу, бо надзвычай красамойная. Калгас "Палачаны" Маладзечанскага раёна набыў па лізінгу камбайн Е-527. Добрая машына, камбайнеры намалалілі на ёй амаль 1000 тон збожжа. Аднак жа за год працы на камбайне калгас павінен аддаць 120 тон ялавічыны — прыкладна 140 адкормленых бычкоў. Калгаснікі ў роспачы: колькі ж запатрабуюць прадаўцы цудотэхнікі ў гэтым годзе? Вось якое прагавітае, аказваецца, гэтае салодкае слова — "лізінг"!

КАРЭКЦІРОЎКА ТЫДНЯ

У друку апублікаваны дакументы, падпісаныя ў Маскве двума прэзідэнтамі. Дагавор паміж Беларуссю і Расіяй аб роўных правах грамадзян і пагадненне аб стварэнні роўных умоў суб'ектам гаспадарання канчаюцца звычайнымі для афіцыйных міжнародных дакументаў словамі: "Учынена ў г. Маскве 25 снежня 1998 года ў двух экзэмплярах на рускай мове". Дзіўна, вядома, чаму толькі на рускай. Ды, несумненна, гэта віна нашых чыноўнікаў, а не расійскіх. Не менш здзіўляе і карэкціроўка гэтых дакументаў у "Народнай газеце": у іх апошнія фразы пра мову наогул апушчаны. Маўляў, дзеля чаго гэта згадваць — на якой мове? Хіба не ўсё роўна? У нас жа моўнае пытанне даўно вырашана!..

"Гляджу ў будучыню з аптымізмам"

Яшчэ ў 1997 годзе крытыкі, якія гуртаваліся вакол цэнтра тэатральнае крытыкі "Авансцэна" і рыхтавалі аналітычныя матэрыялы па выніках папярэдняга сезона, прапанавалі распрацаваць новую праграму развіцця тэатральнае справы ў Беларусі (дарэчы, сёлета яна ўжо амаль падрыхтавана). Асобным пунктам вылучылі добра вядомае яшчэ за савецкім часам, — пра рэгулярныя агляды тэатральнай моладзі. Мінным лістападам, нарэшце, такі агляд адбыўся ў Гародні, — рупнасцю гродзенскай тэатральнай адміністрацыі, гарвыканкама ды Міністэрства культуры Беларусі. Вынікі спаткання (апошні раз падобнае ладзілася ў 1984 годзе) каментуе рэктар Акадэміі мастацтваў, старшыня Саюза літаратурна-мастацкіх крытыкаў, старшыня журы Фестывалю творчай моладзі Рычард СМОЛЬСкі.

— Па заяўках тэатраў журы адгледзела больш як 160 прэтэндэнтаў на званне лаўрэатаў і пераможцаў у намінацыях "рэжысёрская работа", "акцёрская работа", "сцэнаграфія", "музычнае афармленне", "драматургія", "лепшы канцэртны нумар". Адзінае, на што не звачылі, — на ўласную прафесію. На крытыку. Так што маладыя крытыкі выпадкова, незаслужана, але непараўна засталіся паза конкурсам. Наступны раз становішча, вядома, выправім. Што я выснаваў з прагледжанага, як старшыня журы? Да пачатку агляду я быў не ў гуморы. Ставіўся да ўсяго скептычна, як, дарэчы, і шмат хто з маіх калегаў. Усе казалі (з падставаў, а часцей — беспадстаўна), што творчай моладзі ў нас няма, альбо яна надта слабая, не варта ўвагі. Гучалі меркаванні і пра тое, што здольных маладых мы сацьяком проста не заўважаем. Слушаў гучалі. Бо цяпер, пасля фестывалю ў Гродне, я гляджу ў будучыню аптымістычна.

...Шмат адметных акцёрскіх індывідуальнасцяў сабраў наш фестываль. Дарэчы, так склалася гістарычна, — беларускі тэатр заўжды быў багаты на адметныя акцёрскія асобы, узяць хоць бы першае пакаленне купалаўцаў. Акцёры, менавіта акцёры і сёння вызначаюць патэнцыял і спецасаблівасці беларускага сцэнічнага мастацтва. Адметных акцёрскіх работ, — россып. Сярод мінчукоў ёсць ужо шмат прыхільнікаў ў Гара Сігова, які чатыры гады запяр іграе свае ролі на сцэне Тэатра-лабараторыі нацыянальнай драматургіі. Для раз-

віцця й раскрыцця акцёрскае асобы, праўда, тэатр-лабараторыя — месца не лепшае, але магчымасці Сігова выяўляюцца насуперак усім складанасцям падобнага роду тэатральнага фармавання. Дэбютам у спектаклі "У прыцемках" А. Дударова ў Акадэмічным Рускім тэатры Беларусі звярнуў на сябе ўвагу Валянцін Серада. Шмат цікавых актрыс. Лаўрэатамі фестывалю зрабіліся Ала Проліч і Валерыя Арланава (Тэатр-студыя кінаакцёра), Наталля Падвічка (Дзяржаўны Маладзёжны тэатр Беларусі), Юлія Міхневіч (Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), Вольга Маханькова (Віцебскі тэатр "Лялька"). Мінчукі, вядома, навідавоку. Фестываль даў магчымасць звярнуць увагу на тых, хто працуе ў перыферыяльных тэатрах. На Яўгена Іўковіча (Мінскі абласны тэатр у Маладзечне), на Паўла Харланчука (Гомель), сярод лялечнікаў — на Мікалая Сцешыца з Магілёва. Хачу вылучыць таксама лялечніцу Марыю Гарбачову з Гомеля, якая прыйшла ў тэатр літаральна са школьнай лаўкі. Яна яшчэ не мае спецыяльнай адукацыі, але яе патэнцыял актрысы цяжка пераацаніць.

Больш складана з рэжысурай. Буйных, значных рэжысёрскіх імёнаў у беларускай тэатральнай гісторыі засталася не так шмат, пачынаючы з вялікага Міровіча і — да Кумельскага, Саннікава, Арлова, Літвінава... Рэжысёраў заўжды было мала. Але мае аптымістычнае адчуванне будучыні звязана з тым, што ў нас ўзгадвалася шматбагатае пакаленне, у якім паводле

вынікаў фестывалю, лідзіруюць жанчыны! Я, па шчырасці, лічу рэжысуру прафесіяй мужчынскай, але ж выключэнні з правільнасці майго пераканання — відавочныя: Наталля Башава, дарэчы, вучаніца Ладзіі Манаковай, атрымала прыз за лепшую рэжысуру спектакля "Карлік-Нос" (Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы); Ірэна Мацкевіч, рэжысёр тэатра лялек, паспяхова спрабуе сябе ў розных відах сцэнічнай дзейнасці (адзначаны спектакль "Гэта ты, Моцарт?!"). Вызначыліся таксама рэжысёры-пачаткоўцы Сяргей Кавальчык, Міхаіл Лашыцкі і Уладзімір Шчэрбань. Ранавата яшчэ меркаваць пра іх шчаслівы рэжысёрскі лёс, але аптымізму гэты лёс надае.

Як рэктар Акадэміі мастацтваў мушу сказаць і пра студэнтаў-рэжысёраў, якія цяпер навукаюцца на чацвёртым курсе ў Лідзіі Манаковай. Паўтара года ім засталася да выпуску, але па іх курсавых работах, па цудоўным спектаклі "Туці-фруці" (поспех на некалькіх міжнародных тэатральных фестывалах) можна меркаваць, што цэлая генерацыя — найноўшая генерацыя беларускіх рэжысёраў з'явілася. Без азірання на ідэалогію, без закамплексаванасці, з прыстойным веданнем сусветнай драматургіі і сусветнай тэатральнай культуры. І з арыентацыяй на наш, беларускі, псіхалагічны тэатр, — ролю акцёра ў такім тэатры яны цудоўна разумеюць, паважваюць, развіваюць. Дарэчы, у намінацыі "лепшы канцэртны нумар" прызы заваявалі іх аднакурснікі-акцёры, студэнты чацвёртага курса Акадэміі мастацтваў.

Складаецца свая, цікавая сцэнаграфічная школа (хросны бацька сённяшніх сцэнографічных пачаткоўцаў — Барыс Герлаван). Яе ўжо годна прадстаўляюць Аляксандр Сураў у Гродне, Ганна Мятліцкая (магілёўскі спектакль "Кватэра дажджу"), Любоў Сядзельніцава (яна цяпер марыць працаваць у оперы).

Магу канстатаваць яшчэ адзін прыемны факт: беларуская тэатральная школа — карыстаецца аўтарытэтам, а яе выпускнікі — попытам. А гэта значыць, што іх чакае творчая работа.

НАШ КАР.

— Што ж удалося зрабіць у стане разняволенасці за мінулы год?

— У мяне "пайшлі" праявіліся філасофскія тэксты. Пасталеў, мабыць. У песнях — кан'юнктура высокага кшталту. І ў першага, і ў другога зараз, напэўна, інкубацыйны перыяд. Але вельмі хутка грымне, спадзяюся.

Паказальны ў гэтым плане песпех праекта "Гэта мы!" Песня ў зору 1995 года ў 1996-ым прыцягнула цэлы альбом, ці не самы паспяхоўны ў маёй творчасці. У 1997 годзе гэты альбом патрапіў у розныя хіт-парады і натхніў гагосцы на стварэнне аднайменнай газеты, а ў 1998-ым нарадзіўся цэлы фестываль "Гэта мы", які сабраў усю палітру беларускай бардаўскай песні ад яе пачынальнікаў да сучасных пачаткоўцаў, ад лірыкі і рамансаў да панку і року. Шчасцем поўнішся, калі бачыш развіццё працэсу.

— Вось яно якое, тваё шчасце... Давай пагаворым зараз пра "слабыя" словы і моцныя паучці. Наколькі на тваю творчасць уздзейнічае дзядуля Фрэйд?

— Магутна ўздзейнічае. Я з'яўляюся бацькам трох беларускіх праектаў: уласных песенных хітоў, святкавання гадавін Аршанскай бітвы на Крапівенскім полі і фестывалю "Гэта мы". Ва ўсіх іх былі і маці. Сублімацыя, карачай... Між іншым, самая першая маці самага першага з гэтых праектаў і пазнаёміла мяне ў 1987 годзе з "ЛіМам". Так з таго часу і чытаю вашу газе-

ту (яна — адна з дзвюх, якія выпісвае мая сям'я). Таксама, пэўна, сублімацыя.

— Не, Андрэй, не адкруцішся! Ці патрэбна барду каханая "Ясна панна"?

— Барду патрэбны стымул і крыніца натхнення.

— Адкруціўся... Са слоў "кахаю" і "люблю" якому аддаеш перавагу?

— А вось да гэтага часу не магу аддаць перавагу ніводнаму. Стаю на ростанях былых, а з паднябесся самотныя жаўранкі звяняць і плачуць... Ёсць у мяне такая песня "Я кахаю цябе, Беларусь! Я табой ганаруся"... і далей "Я люблю беларускі народ". Аддам перавагу аднаму, дык другому здраджу.

— Беларусь узору XXI стагоддзя — гэта краіна, дзе...

— ... прытрымліваюцца прынцыпаў, абвешчаных Другой устаўной граматай 1918 года. А ўвогуле, думаю Беларусь будзе некалькі. Яно і зараз гэтак (ці ж дзіўна), калі на пытанне, што такое Беларусь, адказваюць: трактар...

— Ну і апошняе, Андрэй... Твае калядныя пажаданні ўсяму свету.

— Жадаю ўсім сапраўднага беларускага дабрабыту і здароўя! А таксама беларускай духоўнасці, талерантнасці і цвярозасці! Павагі да літаратуры і мастацтва! Паспехаў і свабоды!

З бардам пад навагодняй ёлкай гутарыў Яўген РАГІН

Фінал конкурсу "Дэбют"

Некалькі дзесяткаў пачаткоўцаў сталі ўдзельнікамі заключнага тура рэспубліканскага літаратурнага конкурсу "Дэбют". Два дні ў Брэсткім абласным цэнтры маладзёжнай творчасці гучалі мастацкае слова і песня, праводзілася творчая вучоба, наладжваліся сустрэчы з Казімірам Камейшам і Віктарам Супрунчуком, Алесем Каско, Міколам Пракаповічам ды іншымі старэйшымі пісьменнікамі — членамі журы. Пісьменнік Аляксей Масарэнка прывёз зборнік твораў удзельнікаў фіналу пад назвай "Высокае неба". Узровень конкурсных твораў сапраўды высокі, а імёны аўтараў ужо даволі вядомыя чытачам: Аляксей Серада, Дзяніс Старавойтаў-Юрчанка, Марына Лагодзіч, Ірына Поўх, Анатоль Бензарук, Наталля Радкевіч, Дар'я Навагран, Зміцер Дзядко... Яны і сталі пераможцамі фіналу, атрымалі дыпламы і прэміі. Спецыяльны прыз імя Я. Янішчыц, заснаваны Дзяржкамтэтам па справах моладзі і Саюзам пісьменнікаў, атрымала Ярына Дашына — паэтка з Брэста.

Цёпла віталі паэтку

Вядомая паэтка Ніна Мацяш, як "ЛіМ" паведамляў ужо, сёлета выпусціла ў свет два зборнікі арыгінальных вершаў, а таксама адзначыла сваё 55-годдзе. Нядаўна ў Бярозаўскім ДOME культуры адбылася яе творчая вечарына, якая сабрала шмат прыхільнікаў творчасці зямлячкі. Ніна Мацяш дзялілася думкамі пра стан нашай мовы і літаратуры, пра грамадска-культурнае жыццё ўвогуле, расказала пра свой шлях у паэзію і, вядома ж, чытала шмат вершаў. Зрабіць

творчую сустрэчу актыўна дапамагалі ёй самадзейныя кампазітары і выканаўцы, у прыватнасці, Ганна Федасюк, сябры студыі эстраднай песні Белаазёрскага электрамеханічнага завода, гурт народнай музыкі "Прыазер'е" і іншыя. Мелодый некаторых песняў Ніна Мацяш стварыла сама. Цёпла віталі паэтку кіраўнікі Бярозаўскага райвыканкама і работнікі культуры, пісьменнікі і журналісты, настаўнікі і школьнікі.

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬ...

Звініць гітара

У абласным драматычным тэатры адбыўся міжнародны фестываль інструментальнай музыкі "Рэнесанс гітары". У намінацыях "Гітара і аркестр", "Папулярная гітара" выступілі выканаўцы з Беларусі, Польшчы, Чэхіі. У рамках фестывалю прайшлі семінары, прысвечаныя сусветнаму і беларускаму мастацтву гітары. Вялікі семінар вядучы спецыялісты ў гэтым жанры — маскоўскі кампазітар Ігар Рэхін і музыкантаў з Екацярынбурга Віктар Папоў. Адметнай з'явай фестывалю стаў альманах "Рэнесанс гітары", які ўпершыню выйшаў у Беларусі і быў надрукаваны ў Гомелі. Рэдактарам-складальнікам альманаха стаў вядомы гомельскі журналіст Віктар Кіеня.

Творчая справаздача мастакоў

У выставачнай зале абласнога краязнаўчага музея адкрылася выстава мастакоў Гомельшчыны. У яе экспазіцыі прадстаўлены творы вядомых жывапісцаў, графікаў, скульптараў, майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. На вернісажы экспануюцца работы Міка-

лая Казакевіча, Роберта і Віктара Ландарскіх, Анатоля і Таццяны Отчыкаў, Марыі і Валянціна Ягоравых, Любові Сцяпанавай, Івана Папова, Пятра Фея, Ларысы Зуевой і іншых.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ГРОДНА...

Калядны кірмаш

Напярэдадні Новага года па вуліцы Савецкай прайшліся калядоўшчыкі з зоркай. Менавіта тут праводзіўся гарадскі святочны кірмаш. Выступілі перад гарадзенцамі шматлікія калектывы мастацкай самадзейнасці. Мясцовымі прадрпрыемствамі быў наладжаны продаж тавараў. Так што без чэргаў, натуральна, не абыхлося і ў гэты дзень.

Людміла ЛЕБЕДЗЬ

ВІЦЕБСК...

Тыдзень музеяў

У канцы снежня ў Віцебску прайшоў тыдзень музеяў. Адбыліся прэзентацыі унікальных калекцый у гонар 130-годдзя музейнай справы на Віцебшчыне, 60-годдзя абласнога краязнаўчага музея. Асноўны фонд яго налічвае каля 166 тысяч экспанатаў і з'яўляецца адным з багачэйшых у рэспубліцы. З 1982 года музей быў зачынены на рамонт і рэстаўрацыю ратушы. У гэтыя дні адчыніліся дзверы першай пастаяннай экспазіцыйнай залы "Віцебск IX-XIV стагоддзяў. Калекцыя археалогіі". Дагэтуль віцэбляне і госці горада хадзілі выключна на перасовачныя выставы.

У наступным годзе мы пла-

МАГІЛЕЎ...

У памяць аб земляках

Нядаўна Магілёўскі гарвыканкам прыняў рашэнне аб увекавечанні памяці славетных землякоў. На працягу 1999 года будуць устаноўлены дзве памятныя дошкі: народнаму артысту СССР Віктару Тураву на жылым доме N 2 па вуліцы Турава і народнаму пісьменніку Беларусі Івану Чыгрынаву на будынку адміністрацыі Акцябрскага раёна па вуліцы Чыгрынава.

"Паэзія магістралі"

У абласным цэнтры выйшаў у свет зборнік вершаў пад назвай "Паэзія магістралі". У ім прадстаўлены дванаццаць аўтараў розных узростаў. Усе паэты з'яўляюцца сябрамі клуба аматараў паэзіі, які

працуе пры Магілёўскім цэнтры культуры і адлачынку чыгуначнікаў. Спонсарам кніжкі стала Магілёўскае аддзяленне беларускай чыгункі.

Аляксей ПЯТРОВІЧ

Даўнейшыя мелодыі для скрыпкі...

Выдатны аичынны скрыпач Вячаслаў Зяленін і бліскучы клавесініст, арганіст Аляксандр Мільто выканалі нядаўна ў філарманічнай Зале камернай музыкі другую на працягу года канцэртную праграму з твораў, якія ніколі дагэтуль не гучалі ў Мінску. Адбылася прэм'ера скрыпачных санат кампазітараў 17—18 стагоддзяў: Т. Альбініні, А. і Ф. Верачыні, Ж. Леклера, П. Лакатэлі, Д. Тарціні, Н. Порпары. Кожнаму з гэтых твораў ужо споўнілася па 250—300 гадоў.

В. Зяленін і А. Мільто прысвяцілі шэраг сваіх выступленняў адраджэнню забытых шэдэўраў мінуўшчыны. Сапраўдныя асветнікі, яны пастаянна пашыраюць мастацкі кругагляд публікі, узбагачаюць канцэртнае жыццё Мінска і Беларусі непаўторнымі музычнымі скарбамі.

Бясспрэчны поспех вечарыны паказаў, што думкі і пачуцці даўніх твораў не здаліся састарэлымі на ўспрыманне сучаснай сталічнай аўдыторыі, значную частку якой складала моладзь.

Я заўсёды прысутнічаю на канцэртах гэтага зладжаннага інструментальнага дуэта і кожны раз адчуваю гонар за тое, што выканаўцы такога высокага ўзроўню належаць Беларусі. Сярод беларускіх музыкантаў розных спецыялізацый толькі адзін Вячаслаў Зяленін прадстаўляе сёння на канцэртнай эстрадзе мастацтва віртуознага скрыпачнага сольнага выканальніцтва. Яго рэпертуар вельмі значны і ўвесь час папаўняецца, ахопліваючы цяпер творы 17—20 стст., ад класікі барока да найноўшых опусаў маладых беларускіх кампазітараў. Прыгожы, сакавіты, багаты на адценні гук, энергічны захапляючы рытм, лёгкасць у пераадоленні віртуозных складанасцей, эмацыянальны ўздзім і рамантычная парывістасць вызначаюць выканальніцкі стыль В. Зяленіна.

Адпавядае скрыпачу і яго партнёр: А. Мільто надзвычай дакладна разумее намеры саліста, і ў той жа час яго акампанемент заўсёды мае самастойную каштоўнасць. Як клавесініст ён удала спалучае імпрывізацыйную свабоду з рытмічнай дакладнасцю, з першага такту дасягае карункавай лёгкасці гучання. Свайму арганнаму акампанементу А. Мільто надае манументальнасць і бясконцую разнастайнасць тэмбравых колераў, якія гарманічна спалучаюцца з голасам скрыпкі.

Шырокі дыяпазон выканальніцкіх сродкаў дазволіў музыкантам надаць адметнасць кожнаму твору ў праграме. У першым аддзяленні сярод іншых вылучыліся ўсмешліва, як летні італьянскі пейзаж, Саната Ля мажор Т. Альбініні і журботная, парывістая Саната мі мінор Ф. Верачыні. Цэнтрам другога аддзялення стала Саната рэ мінор Д. Тарціні, якая захапіла слухачоў напружанай палкасцю тону і віртуозным пафасам.

Калі скончылася дзівоснае музычнае падарожжа ў глыбіню стагоддзяў, захацелася новай сустрэчы з гэтай музыкай, якая застаецца заўсёды маладой.

Юрый ЗЛАТКОЎСкі,

кандыдат мастацтвазнаўства

На здымку: В. ЗЯЛЕНІН ды А. МІЛЬТО.

Алесь Камароўскі — дырэктар выдавецтва "Юнацтва"

Пісьменнік Алесь Камароўскі прызначаны дырэктарам выдавецтва "Юнацтва". А. Камароўскі — родам са слаўтай Мікалаеўшчыны Стаўбцоўскага раёна. Скончыў аддзяленне беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Апошнім часам працаваў намеснікам галоўнага рэдактара — адказным сакратаром часопіса "Маладосць". Аўтар некалькіх кніг паэзіі і прозы.

НАГОДЫ

Перачытайма тэкст забыты...

Надыдзе — а надыдзе! — час і ў нашых календарых ён увечніцца чырвоным радком назасяды — Дзень Усебеларускага з'езда 18 снежня (31 па новым стылі) 1917 года. Дзень рашучага веставання свабоднай незалежнай краіны — прадвесце БНР, БССР, Рэспублікі Беларусь. І тады, натуральна, на старонкі вучнёўскіх, студэнцкіх чытанака, "гісторый" зноў вернуцца тэксты з тых помных, пакутлівых дзён. Калі збалелыя беларускія грудзі выбухнулі на ўвесь свет нясцягнута-грымотнае "НЕ!" — нявольніцтву, гвалту, халопству. Між гэтых тэкстаў-вяртанцаў — і вострая споведзь Змітрака Бядулі (Ясакара).

Няхай прагучыць яна сёння — суроваю згадкай пра ўчора, нясіхным сігналам у заўтра Вызвольнае Наше Доля.

Кастусь АТРАШЭЎСкі

ЯСАКАР

З нядаўняга мінцлага

Пасля сталеццяў гвалтавання Над нашым цёмным мужыком, Пасля вандалаў акпіванняў, Што сыпаліся на наш народ, Пасля таго, як край ў нядолі У мацнейшых быўшы батраком, Народ устаў над гулам волі, Давай склікаці веча-сход.

На гулкі зван прачнулісь людзі, Каб Беларусь адбудаваць. Агі любові грэлі грудзі, Уваскросла вера ў лепшы лёс. Вось зажадалі і ратаі Ад гора край свой ратаваць, — Іх звала Беларусь святая Малітвай шчырай да нябёс:

"Ідзі, ўвесь люд, што пад ярмамі Не страціў гонару душы! Ідзі, ўвесь люд, крывёй, слязамі Што абліваў абшар раллі! Устань ад сну, устань ад мукі, Бо досыць скардзіцца ў цішы. Забудзь бяду, бо годзе мукі — Ты гаспадар сваёй зямлі!"

"Ты болей ад усіх славянаў Загады старых дзён спаўняў. Табой на гулах аспявана Уся бывалышчына твая. У глухих кутках ты родну мову — Багаты скарб свой — пільнаваў. Шапталі сны табе дубровы І вабіў рогат ручая".

"Твая душа крышталёна-чыста І шчыры думкі у цябе — Іх гадаваў абшар квяцісты І аксамітныя лугі. Гэй, досыць гнуць свой карк балючы, Ты не загінеш ў барацьбе. У цябе запас жыцця магучы, Бі аб каменні ланцугі!"

"Будуй жыццё на лад сучасны, Чужым ты досыць будаваў. Ідзі на шлях свой родны, шчасны, Ідзі да сонца ўпярод! О, ты не згінеш, ты адважны, Ты для чужых кроў праліваў, Ідзі цяпер, бо момант важны, Пад свой штандар ідзі, ўвесь род!"

Вось ў сэрца Беларусі-маці — У Менск на гулкі кілі прыйшлі. Свае жаданні расказаці І думкі шчыра гаварыць. Аб быўшых днях, аб часе новым Цікава гутаркі вялі, Гарача сыпаліся прамовы Аб тым, як нам шчасліва жыць.

Былі старыя, маладыя З усіх глухих сваіх куткоў, З хатомкамі дзядзькі лясныя, І з розных гарадоў народ. Былі з чужых краёў нядолі — Прадстаўнікі ўцекачоў; Было і шмат ад бітваў поля — Усе ішлі на родны сход.

Было больш тысячы народу Ад беларускіх земляў ўсіх. З паўдні, з паўночы, з заходу, ўсходу, З Вільні, з-пад Нёмна, з-пад Двіны. З усіх дванаццаці губерняў І многа з розных месц другіх,

З багатых глеб адборна зерне Было прыслана без маны.

У слаўным Менску гмах шляхеці Гудзеў-звінеў, як бы царква, Рэч-Паспалітая без спрэчкі Падняла галаву сваю. Уваскросла з гробу наша Маці. З дэвізам: "Беларусь жыва!" Пагоня зноў прыйшла вітаці Усю беларускую зямлю.

А вораг п'яны, вораг дзікі З стральцамі гідкімі услед Прыйшоў, падняў шалёны крыкі, Штыхамі веча разанаў. У шляхецім гмаху пацімнела, Заплакаў у цені сівы дзед. Хтось заспяваў аб волі смела, Хтось ў роспачы ў кутку стагнаў.

І павялі сыноў народу У бальшавіцкую турму, А рэшта, ўсе ад веча-сходу Паразбрыліся хто куды, Каб гвалт маскоўскі, гвалт саромны Па свеце расказаць ўсяму, І каб народ свой, бедны, цёмны Зноў ратаваці ад бяды.

І вось гвалтоўнікі чужыя Па нашых вёсках і мястох, Банкеты ладзілі страшныя, Край абліваючы крывёй. А беларус чужым астаўся У родных у сваіх мяжох І як раней чужак смяяўся Над беларускаю душой...

Але не зглух крык перуновы Аб новым радасным жыцці І шлях свой вольны, шлях свой новы Ужо не пакіне селянін. Усе перашкоды, ўсе каменні Ён спіне з простага пуці І стане ён пасля цяргнення Гаспарадом сваіх раўнін.

А ты, Баян наш, наладзь ліру І струны пальцамі крані, У святочны дзень на хмельным піру Няхай ўспомне ўвесь народ Аб тым, як беларус да волі Душою рваўся ў нашы дні, І колькі меў ён шчэ нядолі, І колькі меў ён перашкод. Газета "Беларусь", Менск, 1919, 24 снежня, N 52 (79)

ПОШТА

Каб не было ў нас столькі "чаму?"

Беларускі народ здаўна на міжславянскім фоне вылучаецца сваёй самабытнай культурай і мовай. Яго каштоўныя моўныя калівы бяруць свой пачатак у глыбокай старажытнасці, калі іх носьбіты адчувалі патрэбу ў культурных і жыццёвых зносінах незалежна ад становішча ў грамадстве. Нямаю дзёнаў беларускай культуры папулярызавалі і папулярныя нашу мову ў розныя часы. У яе жыцці былі ўзлёты (з 1566 г. стала дзяржаўнай мовай у Вялікім княстве Літоўскім) і падзенні (была забаронена Варшаўскім сеймам 1796 г. у справаходстве, пазней — царскім урадам да Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г.). У першыя паслякастрычніцкія дзесцігоддзі наша мова адчувала належную патрэбу ў розных сферах яе ўжывання і вывучэння. Нават у дэпрэсывацкіх умовах было добрай традыцыяй заканамернае вывучэнне беларускай мовы ў сям'і роднасных усходнеславянскіх моў.

Не паслабла цікавасць да беларускай мовы і ў наш час, калі яна абвешчана дзяржаўнай адначасова з рускай мовай. Нашы пісьменнікі, творчыя інтэлігенцыя і асабліва моладзь хочучы ведаць карані сваёй мовы, глыбока і ўсебакова асэнсавалі яе моўныя здабыткі на розных узроўнях і гістарычных этапах развіцця. На жаль, яна не стала зацікаўленым дзяржаўным інтарэсам Рэспублікі Беларусь па выкананні Закона аб беларускай мове на належным узроўні, у параўнанні з рускай мовай.

Невыпадкова сёння ў свядомасці беларусаў часта культывуецца адсутнасць перспектывнай патрэбы ў родным слове. Прыхільнікі такой думкі грунтоўна свае меркаванні на тым, што з-за нізкай нараджальнасці і высокай смяротнасці беларусаў, асабліва пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС, беларуская нацыя не вытрымае выпрабавання часам і знікне, разам з ёй перастане існаваць і яе мова. На вялікі жаль, многія з тых, хто расчара-

ваўся ў жыццяздольнасці беларускай нацыі і яе мовы, не ведаюць пра беларусаў не толькі блізкага, але і далёкага замежжа, якія па розных прычынах аказаліся за межамі сваёй Бацькаўшчыны, але не страцілі сваю родную мову, валодаюць ёй, вывучаюць яе гісторыю і сучасны стан на нарматыўным і народна-гутарковым узроўнях. Ёсць над чым задумацца нашаму брату, калі ўлічыць (паводле "Гістарычнага слоўніка Беларусі" нашага суайчынніка з далёкага замежжа Яна Запрудніка (Лондан, 1998), што колькасць беларусаў, якія пражываюць на тэрыторыі былога Савецкага Саюза, вельмі значная. Так, у Расіі жыве 1 200 000 беларусаў, на Украіне — 440 000, у Казахстане — 183 000, Латвіі — 120 000, Літве — 63 000, Эстоніі — 29 000, Узбекістане — 29 000, Малдавіі — 20 000. У іншых еўрапейскіх і нееўрапейскіх краінах беларусаў таксама няма: у ЗША — 600000, Польшчы — 250 000, Аргенціне — 150 000, Канадзе — 50 000, Францыі — 30 000, Вялікабрытаніі — 10 000, Аўстраліі — 10000, Германіі — 3 000, Бельгіі — 1 000. Гэтыя лічбы сведчаць пра тое, што беларускай нацыі не пагражае знікненне.

На шчасце, многія нашы суайчыннікі ўсведамляюць сваю нацыянальную прыналежнасць, з павагай і глыбокай ашчаднасцю даносяць да нас традыцыйнае валоданне, засваенне і зберажэнне роднай культуры і мовы на розных кантынентах. У месцах кампактнага пражывання беларусаў свету створаны адпаведныя ўмовы для вывучэння беларусістыкі ў цэлым.

Да слова, у названым слоўніку змешчаны шматлікія спасылкі на крыніцы рознага зместу. Сярод іх — дасягненні ў вывучэнні гісторыі Беларусі, беларускай мовы, літаратуры і мастацтва.

Асобна пададзены дакументальныя звесткі пра ўладароў і кіраўнікоў Беларусі, пачына-

ючы з Полацкага княства (980—1230), Тураўскага (988—1190), знаходжання Беларусі ў саставе Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай (1230—1795), расійскай імперыі (1762—1917) і канчаючы паслякастрычніцкім перыядам Беларусі (1917—1997).

Багаты матэрыял па розных галінах ведаў пра Беларусь гаворыць за тое, што нам, беларусам, трэба не сумнявацца, а ганарыцца сваёй гісторыяй, жыццём годна, верыць у светлы лёс культуры і мовы.

Вяртаючыся да беларускай мовы, неабходна мець на ўвазе адзін істотны момант. Нас трэба не раз'ядноўваць з суайчыннікамі далёкага замежжа, а па магчымасці збліжаць для сумеснага творчага супрацоўніцтва па прынцыповых праблемах жыцця і дзейнасці беларусаў у вялікім свеце. Чым хутчэй у нас зменіцца адносіны да іх, тым надзейней дойдзем да ісціны адносна ролі беларускай культуры і мовы ў жыцці грамадства. А тое, што многія беларусы, як птушкі, разляталіся ў свой час далёка ад родных хат і не ведалі, ці вернуцца ў родныя мясціны, — гэта расудзіць наша гісторыя. Калі будзе пастаўлена і станюцца вырашана пытанне сістэмнай і этнаакіраванай сувязі з беларусамі свету па далейшым вывучэнні гістарычнай і сучаснай Беларусі, перспектыва развіцця і функцыянавання яе мовы на народна-нацыянальнай аснове, тады знімуцца і невясёлыя праблемы тых, хто сумняваецца ў жыццяздольнасці і жыццяздольнасці сваёй нацыі і яе мовы. Не будзе ўнікаць тады ў нас і столькі пытанняў "чаму?". Як, напрыклад, чаму не адкрыта дарога беларускай моладзі далёкага замежжа да ведаў у ВУН Рэспублікі Беларусь. Няхай яны ведаюць, што моўным ландшафтам Беларусі цікавіцца многія краіны, дзе прабудзілася нацыянальная свядомасць і ўсведамленне самабытнасці і роўнасці роднай мовы сярод іншых моў свету. Такое шчырае прызнанне ў паэтычнай форме даўно прадказваў знакаміты народны паэт Беларусі, адзін з заснавальнікаў сучаснай беларускай мовы Янка Купала: Папылы паводкаю, Загуло, як вецер, Слова беларускае Па вялікім свеце.

Уладзімір АНІЧЭНКА, прафесар

г. Гомель

У ФІЛАСОФІІ гісторыі Карла Ясперса ёсць ключавое паняцце — “восевы час”, або “восевая эпоха” — асноватворны перыяд у гісторыі чалавецтва паміж 800 і 200 гг. да н. э., калі ўзніклі сусветныя рэлігіі і філасофія, сфарміравалася сучасная духоўнасць, склаўся тып чалавека, які існуе і ў нашы дні. Гэта, згодна Ясперсу, адбылося “амаль адначасова” і “незалежна адзін ад аднаго” ў Кітаі, Індыі, Іране, Палесціне, Грэцыі. Менавіта ў “восевы час” абудзіліся чалавечы дух, самасвядомасць, чалавек пачаў асэнсоўваць “быццё ў цэлым, самога сябе і свае межы”. Прычым, “тым, што адбылося, што было створана і асэнсавана ў той час, пісаў К. Ясперс, чалавечтва жыве аж да сённяшняга дня. У кожным сваім парыве людзі, успамінаючы, звяртаюцца да восевага часу, запальваюцца ідэямі гэтай эпохі”.

Для Беларусі такім “восевым часам”, “восевай эпохай” з’яўляецца перыяд першага

свабодамі, якія надаваліся шляхце, гараджанам вялікакняжацкімі і карацкамі граматамі, Магдэбургскім правам, а потым і Статутамі ВКЛ. Яе яскравыя праявы мы наглядзем не толькі ў свецкім, але і ў царкоўным жыцці Беларусі і Украіны XVI—XVII стст., ды і пазней. Характэрны прыклад — брацтвы, якія адстойвалі права міран уплываць на жыццё праваслаўнай царквы, самастойна з дапамогай Бібліі вырашаць багаслоўскія пытанні. Персаналісцкая тэндэнцыя, праявы якой мы наглядзем у Беларусі ў даскарынаўскі і скарынаўскі перыяд, узмацнілася ў эпоху рэфармацыйнага руху (другая палова XVI ст.), з якім знітаваны росквіт рэлігійнага індывідуалізму ў краіне. Персаналісцкая тэндэнцыя стала адметнай рысай беларускай ментальнасці, спосабам рэалізацыі духоўнай, рэлігійнай, сацыяльнай, нацыянальнай свабоды. Яе праявы ў беларуска-украінскім праваслаўі зрабілі апошняе адметным ад правас-

свапогляд выдатных дзеячаў праваслаўнай царквы і айчынай культуры — Пятра Магілы, Сільвестра Косава, Сімона Полацкага і інш. У прадмовах да скарынаўскай Бібліі больш-менш выразна акрэслена рэнесансна-гуманістычная мадэль рэлігійна-царкоўнага жыцця, асноўным зместам якой з’яўлялася ідэя згоды ўсіх хрысціянскіх веравызнанняў на падставе ўзаемнай цярпімасці. У прадмовах да Бібліі цалкам адсутнічаюць тэрміны “праваслаўе” і “каталіцтва”, а гаворка ідзе пра хрысціянства наогул. На нашу думку, гэта свядомая, мэтанакіраваная, прычыповая пазіцыя Скарыны, які, зыходзячы з гістарычнага вопыту, умоў айчыннага і заходнеўрапейскага жыцця, рэнесансна-гуманістычнай інтэнцыі, з’яўляўся прыхільнікам прымірэння і пагаднення ўсходняга і заходняга адгалінаванняў хрысціянскай царквы. Гэту ідэю ўспрыялі яго нашчадкі, дзеячы беларускага Адраджэння. Дзякуючы нама-

сваёй паэме “Песня пра зубра” настальгіруе па роднай Беларусі, яе пушчах, рэках, азёрах. Сымон Будны ў “Катэхізісе” заклікае князёў Радзівілаў, каб яны “не толькі в чужоземскіх языцех кохали, але бы ся теж... и того здавна славного языка словенского розмиловати и оным ся бавити речили”. Леў Сапега, як ужо адзначалася, з гонарам сцвярджае, што беларускі народ “не обчим яким языком, але свaim власным права списание мает”. Пры дварах беларускіх магнатаў засноўваюцца друкарні, школы, шпіталі, кнігасховішчы; жывуць настаўнікі, урачы, юрысты, пісьменнікі, паэты, кнігавыдаўцы, бібліятэкары, карацей кажучы, нацыянальная інтэлігенцыя, якая нараджаецца. Менавіта з першым беларускім Адраджэннем звязана ўсталяванне ў айчынай культуры інстытута мецэнатства. Нацыянальна-патрыятычная ідэя запальваюцца шырокія колы беларускіх і ўкраінскіх царкоўных дзеячаў, прычым усіх існуючых у ВКЛ веравызнанняў.

Факты сведчаць, што ў перыяд першага Адраджэння беларуская ідэя, г. зн. ідэя развіцця айчынай культуры на нацыянальнай моўнай аснове, займала адно з дамінуючых месцаў у нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Нацыянальнай ідэяй былі ахоплены амаль што ўсе пласты беларускага грамадства, у тым ліку і пэўная, уплывовая частка феадалаў. Аднак гэта адзін “бок медала”. Побач з ім існаваў і другі.

У сувязі з актывізацыяй контррэфармацыі і іншымі абставінамі ўжо ў 70—80-ыя гг. XVI ст. пачалі наглядзецца небяспечныя сімптомы,

Сямён ПАДОКШЫН

Падмурак дзяржаўнасці

БЕЛАРУСКАЕ АДРАДЖЭННЕ XVI — ПАЧАТКУ XVII ст. І СУЧАСНАСЦЬ

беларускага Адраджэння (XVI — пачатак XVII ст.). Менавіта ў гэтую эпоху сфарміраваліся каштоўнасці і ідэалы, якія складаюць аснову сучаснай духоўнасці і нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа. У гэты час жылі асноватворцы айчынай гуманістычнай культуры, нацыянальнага духу, беларускай ідэі Францыск Скарыны, Мікола Гусоўскі, Васіль Цяпінскі, Сымон Будны, Астафей Валовіч, Леў Сапега, Андрэй Волан, Фёдар Еўлашоўскі, Лаўрэнцій Зізаний, Мялецкі Смарыцкі і многія іншыя. Гістарычна заканамерна, што ў часы нацыянальнага ўздыму да гэтага, восевага для беларускага народа і культуры часу звярталіся і звяртаюцца прадстаўнікі айчынай інтэлігенцыі — пісьменнікі, літаратуразнаўцы, філолагі, гісторыкі, філосафы, мастакі; што яго каштоўнасцямі і ідэаламі захапляюцца не толькі інтэлектуалы, але і нацыянальна свядомыя рабочыя, тэхнакраты, бізнесмены, сяляне, моладзь.

Спынімся на некаторых, найважнейшых каштоўнасцях і ідэалах, якія завешчаныя нашаму часу першым беларускім Адраджэннем. Гэта: спалучэнне агульначалавечага і нацыянальнага; рэнесансна-гуманістычная, персаналісцкая канцэпцыя чалавека, якая знітавана з ідэяй духоўнай свабоды, вяршэнства закона, канстытуцыйна-прадстаўнічай сістэмай улады; усведамленне неабходнасці культурна-рэлігійнай згоды, паразумення паміж Усходам і Захадам; талерантнасць як адна з гістарычна абумоўленых ментальнасцей культуры Беларусі; этычная дамінанта айчынай філасофскай культуры; ідэя развіцця духоўнай культуры на нацыянальнай беларускай моўнай аснове; непрымальнасць у духоўным жыцці, нацыянальна-культурнай палітыцы прымусу і насілля.

Усталяванне асноватворных каштоўнасцей і ідэалаў беларускай культуры ў першую чаргу знітавана з постацю Францыска Скарыны. Адной з галоўных ідэй, якую сфармуляваў Скарына — гэта ідэя спалучэння агульначалавечых, хрысціянска-гуманістычных каштоўнасцей і ідэалаў з ідэаламі і каштоўнасцямі нацыянальнымі. Абстрактныя рэлігійныя і сацыяльна-этычныя паняцці хрысціянства, свайго часу — веру, любоў, справядлівасць, агульнае добро, грамадскую карысць, індывідуальны і грамадзянскі абавязак, маральны і юрыдычны закон, творча-пазнавальную і практычную дзейнасць — Скарына не толькі гуманізуе, але і нацыянальна канкрэтызуе. Менавіта Скарыне належыць першынствуючая заслуга ў сцвярдзенні ў беларускай народнай свядомасці векавечнага значэння не толькі хрысціянска-гуманістычных, але і такіх нацыянальна-патрыятычных каштоўнасцей, як канкрэтная радзіма, родная мова, нацыянальная культура.

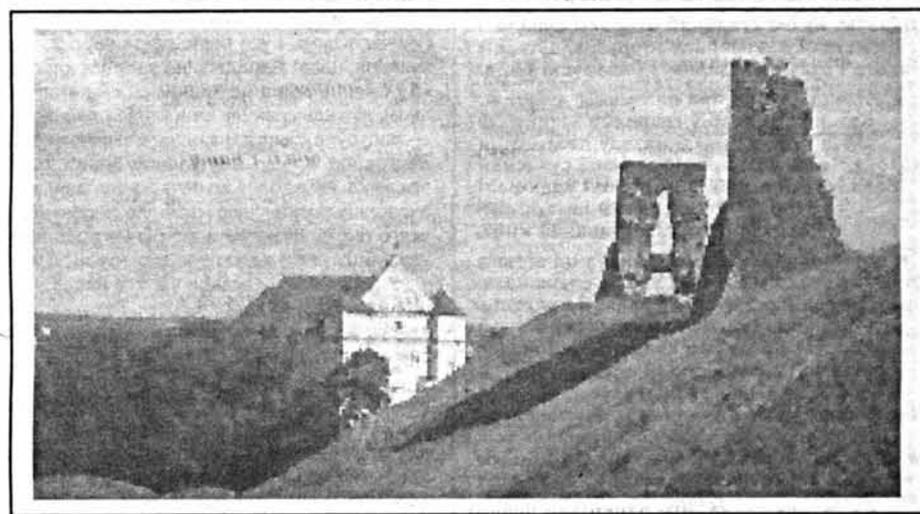
У сваіх прадмовах да біблійскіх кніг Скарына адхіліўся ад артадаксальнай візантыйска-праваслаўнай саборнай традыцыі, абрунтоўваючы рэнесансна-гуманістычную, персаналісцкую канцэпцыю чалавека. Гранічна пашыраючы межы індывідуальнай духоўнай свабоды, беларускі мысліцель сцвярджаў бязмежнае права чалавека на пазнанне і творчасць, лічыў яго здольным дасягнуць інтэлектуальна-маральнай дасканаласці, або ідэала з дапамогай індывідуальных намаганняў, падкрэсліваў персанальную маральную адказнасць за ўчынкi. Менавіта з гэтых, рэнесансна-гуманістычных пазіцый Скарына абвясціў права індывіда на незалежнае, самастойнае тлумачэнне Бібліі, сцвярджаў неабходнасць актыўных адносін чалавека да існуючай грамадскай рэчаіснасці. Персаналісцкая тэндэнцыя была характэрна для беларускай духоўнай, у прыватнасці, палітычнай і рэлігійнай, культуры і да Скарыны, яна была знітавана з тымі прывілеямі і

лаўя маскоўскага. Як вядома, персаналісцкая тэндэнцыя пранізвае пазію Янкi Купалы, з’яўляецца філасофскай дамінантай “Новай зямлі” Якуба Коласа, прозы Васіля Быкава, Уладзіміра Караткевіча і інш.

Выдатным духоўным здабыткам беларускага Адраджэння XVI — пачатку XVII ст. з’яўляецца ідэя вяршэнства закона і прававой дзяржавы, знітаваная з рэнесансна-гуманістычнай, персаналісцкай канцэпцыяй чалавека. Водгук гэтай ідэі наглядзем у скарынаўскіх прадмовах да “Другазакона” і “Кнігі суддзяў”, у прыватнасці ў думках пра натуральнае паходжанне права, яго абумоўленасць мараллю, неабходнасць усталявання ў грамадстве справядлівага правасуддзя і інш. Прававыя погляды Скарыны з’яўляліся адлюстраваннем шматвяковай юрыдычнай практыкі, у выніку якой у краіне ўсталявалася канстытуцыйна-прадстаўнічая сістэма ўлады, нараджалася ідэя вяршэнства закона, філасофскае абгрунтаванне канцэпцыі прававой дзяржавы даў Леў Сапега ў сваіх прадмовах да Статута 1588 г. Найвышэйшай каштоўнасцю, лічыў Сапега, з’яўляецца свабода, сутнасць якой у абароненасці жыцця, здароўя, годнасці, маёмасці чалавека. Самым надзейным абаронцам гэтых правоў чалавека з’яўляецца закон. Усе — ад караля і вялікага князя да гараджаніна і селяніна — павінны падпарадкоўвацца закону. “Естесьмо невольниками прав для того, абысь мы вольности уживати могли”, цытуе Сапега Цыцэрона. Жыхарам ВКЛ трэба быць правасвядомым народам: “кожний обыватель годен есть наганаения, котерый вольности се фалит, а прав своих умети и розумети не хочет”. Беларусы павінны ганарыцца тым, што яны “не обчим яким языком, але своим власным права списание маюет”.

Ідэя вяршэнства закона і прававой дзяржавы, вырацаваная шматвяковай палітыка-юрыдычнай практыкай і думкай ВКЛ, уваходзіць у залаты фонд не толькі айчынай, але і сусветнай палітыка-прававой культуры, з’яўляецца тэарэтычным падмуркам для пабудовы сучаснай беларускай прававой дзяржавы.

Скарынам жа была абгрунтавана і такая асноватворная ідэя беларускай ментальнасці, духоўнай культуры Беларусі як неабходнасць сінтэзу каштоўнасцей і ідэалаў Усходу і Захаду, дасягнення паміж імі культурна-рэлігійнай згоды, паразумення. Праблема гэта ў грамадстве Беларусі, як вядома, узнікла задоўга да Скарыны і была абумоўлена геапалітычным становішчам краіны “на мяжы культур”, плюралізмам рэлігійна-царкоўнага жыцця. Як палачанін, як выхаванец Кракаўскага ўніверсітэта, як доктар медыцыны Падуанскага ўніверсітэта, нарэшце, як перакладчык і выдавец Бібліі Скарына няк не мог абмысці праблему суадносін паміж культурамі Усходу і Захаду. У сваіх прадмовах да Бібліі ён прапануе яе рашэнне. Рашэнне гэта — сінтэз, свабоднае і добраахвотнае засваенне ўсходнім славянствам пэўных, неабходных, жыццёва апраўданых каштоўнасцей, і перш за ўсё, заходняй сістэмы адукацыі — “сямі свабодных навук”, спалучэння рэлігійна-хрысціянскай, “Саламонавай” і натуральнай, навукова-філасофскай, “Арыстоцелевай” мудрасці. Трэба адзначыць, што “Арыстоцелева мудрасць” — гэта заходнеўрапейская філасофія і навука, да якой сучаснае Скарыне праваслаўе, асабліва маскоўскае, адносілася гранічна падазрона. Скарына, такім чынам, сфармуляваў рэнесансна-гуманістычную канцэпцыю развіцця айчынай культуры, якая ў наступным была прынята “на ўзбраенне” прагрэсіўнымі коламі беларуска-украінскай грамадскасці, рэалізавана ў педагагічнай сістэме брацкіх школ, Кіева-Магілянскай акадэміі, істотна паўплывала на

ганнем ліберальнай беларускай шляхты ідэя верацярпімасці была зафіксавана ў Варшаўскай канфедэрацыі 1573 г., Статуце ВКЛ 1588 г. Яна з’яўлялася кіруючым прынцыпам дзяржаўнай палітыкі да той пары, калі ўлада, частка пануючага класа і праваслаўнага святарства не пераарыентавалася на іншую, контррэфармацыйную мадэль рэлігійна-царкоўнага жыцця, падставай якой з’яўлялася прымусовая уніязцыя.

Талерантнасць, павага да іншавярства і іншадумства з’яўляецца адной з характэрных рыс культуры Беларусі, беларускага менталітэту, сведчаннем высокага ўзроўню, цывілізацыйнасці нацыянальнага духу беларусаў, іх здольнасці вырашаць існуючыя сацыяльныя палітычныя, міжнародныя і іншыя праблемы шляхам перагавораў, кампрамісаў, іх прынцыповыя непрымання ўсялякіх відаў экстрэмізму і тэрарызму. На жаль, у сучаснай публіцыстыцы наглядзіцца спробы трактоўкі беларускай талерантнасці як слабахарактэрнасці або згодніцтва. Гэта прынцыповая і небяспечная памылка, вынік культурна-гістарычнай, філасофскай і палітычнай недамысленасці.

З часоў Кіеўска-Полацкай Русі дамінантай філасофскай культуры Беларусі з’яўлялася этыка. Этычная праблематыка займае першынствуючае месца ў светапогляднай сістэме Скарыны і наогул у беларускай культуры эпохі Адраджэння. Як паказалі беларускія даследчыкі, дамінуючая роля этыкі захавалася ў беларускай культуры і ў наступныя часы. Вышэйшым дасягненнем сучаснай беларускай, ды і не толькі беларускай, філасофска-этычнай думкі з’яўляецца творчасць Васіля Быкава, які здолеў сказаць новае слова ў сусветнай экзістэнцыяльнай літаратуры і філасофіі.

Адным з істотных вынікаў беларускага Адраджэння XVI — пачатку XVII ст. з’яўляецца інтэнсіўнае фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці, усведамленне пэўнай, адукаванай і патрыятычна настроенай часткі грамадства неабходнасці развіцця беларускай культуры, роднай мовы, асветы. Праблема развіцця нацыянальнай культуры перададзена Скарынам ужо самім фактам перакладу Бібліі, адрасаванай “людям пасполитым руского языка”. У сваіх прадмовах беларускі гуманіст свядома і настойліва падкрэслівае нацыянальна-патрыятычную накіраванасць сваёй дзейнасці: “наболей с тое причины, иже мя милостивый Бог с того языка на свет пустил”. Сюжэт пра Юдзіф у скарынаўскіх прадмовах таксама ўзнік невыпадкова: ён носіць яскрава выяўлены нацыянальна-патрыятычны характар.

Першае беларускае Адраджэнне выклікала нябачны да гэтага ўздым нацыянальна-патрыятычнага пацужця. Мікола Гусоўскі ў

на якія першым звярнуў увагу Васіль Цяпінскі: узрастаючая халоднасць беларускіх феадалаў да справы нацыянальна-культурнага развіцця, і перш за ўсё, “языка своего славного занедбанне”. Цяпінскі геніяльна ўхапіў праблему. Гістарычны вопыт сведчыць, што развіццё або заняццё нацыянальнай культуры ў першую чаргу залежыць ад сацыяльнай эліты, якая валодае матэрыяльнымі і інтэлектуальнымі сродкамі (грошы, улада, асвета, духоўны патэнцыял) і ад дзяржаўнага, палітычнага кіраўніцтва, якое таксама ажыццяўляе сацыяльную эліта. Менавіта на правачай эліце і дзяржаўным кіраўніцтве ляжыць гістарычная адказнасць за лёс нацыянальнай культуры — з гэтай думкай Цяпінскага дзякка не пагадзіцца. Трэба адзначыць, што Васіль Цяпінскі першым у гісторыі айчынай думкі паставіў праблему выратавання нацыянальнай культуры беларускага народа. Праз тры стагоддзі амаль што з такімі ж словамі звярнуўся да беларусаў Францішак Багушэвіч. Праблема заняцця нацыянальнай элітай і дзяржаўным кіраўніцтвам нацыянальнай культуры мае свае, аб’ектыўныя прычыны. Існавалі яны і ў другой палове XVI ст.

Геапалітычнае становішча ВКЛ паміж Польшчай і Маскоўскай дзяржавай абумоўлівала рэальную сітуацыю, якая складвалася на працягу многіх стагоддзяў. Націск з Захаду і Усходу ўзмацняўся. І калі Варшава прапаноўвала федэрацыю, то Масква згодна была толькі на інкарпарацыю, абрунтоўваючы сваю вялікадзяржаўную палітыку тэзісам: вялікі князь Маскоўскі (а потым і рускі цар) з’яўляецца адзіным легітымным уладаром “усея Вялікія, Малыя і Белья Русі”. Усе спробы дамовіцца з Масквой не далі вынікаў. Лівонская вайна 1558—1584 гг. паказала, што пагроза інкарпарацыі цалкам рэальная. У гэтых умовах беларуская феадальная эліта робіць стаўку на больш шчыльную інтэграцыю з Польшчай, вынікам чаго і з’явілася Люблінская унія 1569 г.

Сацыяльна-палітычная інтэграцыя з Польшчай абумовіла духоўна-культурную, рэлігійную інтэграцыю беларускага і польскага панства і шляхты. Значная частка айчынных феадалаў прымае польскую культуру, мову, пераходзіць у каталіцтва, пранікаецца польскай самасвядомасцю. Пачынаецца інтэнсіўны працэс паланізацыі беларускіх “вяхроў”, культурнага жыцця Беларусі, духоўнай “эміграцыі” беларускіх інтэлектуалаў, пераход іх у польскую культуру.

Працэс дэнацыяналізацыі беларускай эліты, беларускай культуры набыў інтэнсіўны характар у сувязі з актывізацыяй контррэфармацыйнага руху ў ВКЛ. Контррэфармацыя прыклала вялікія намаганні каб авалодаць (Працяг на стар. 12)

Спроба ісці па расе...

Яна была зроблена Алесем Камоцкім нягледзячы на пачатак зімы ў сценах "Беларускай хаткі". Менавіта пад такім назовам прайшла чарговая вечарына ў слаўным доме Максіма Багдановіча.

Дарэчы, назва згаданай імпрэзы супала з назвай паэтычнага зборніка, аўтарам якога і стаў наш вядомы беларускі бард.

Цёплы ўступ пра паэтычны дэбют А. Камоцкага зрабіў гаспадар хаткі паэт Эдуард Акулін. Ён назваў паэтычныя ўваходзіны А. Камоцкага ў абсці сучаснай беларускай літаратуры даволі ўдалымі і пацвердзіў свае словы шматлікімі цытатамі з прэзентаванай кнігі.

А потым гучалі вершы ў выкананні самога аўтара, які так і не здолеў ў гэты снежаньскі вечар перамагчы ў сабе барда. На радасць усіх прысутных прыхільнікаў ягонай творчасці. Аб чым сведчылі ўсе новыя пакаданні пачуць тую ці іншую любімую песню. І Аляс не адмаўляўся... Спяваў. Шкада толькі, што камерная абмежаванасць залы музея не дазволіла ўмесціць усіх жадаючых пачуць цудоўны голас, цяпер мы можам з ўпэўненасцю сцвярджаць, паэта і барда Аляса Камоцкага.

Н. К.

На здымку: А. КАМОЦКІ падчас вечарыны. Фота С. ЛОЙКІ

Не забывае пра землякоў

Вядомаму беларускаму паэту, празаіку, заслужанаму дзеячу культуры Беларусі Алесю Цімохавічу Бажко споўнілася 80 год.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры падтрымлівае цесную сувязь з беларускімі пісьменнікамі. І таму невыпадкова, што паездка на радзіму пісьменніка ў Карэліцкі раён была арганізавана музеем.

Землякі добра ведаюць творчасць Аляса Бажко, рады кожнай сустрэчы з ім, таму ўсе мерапрыемствы — і ў музычнай школе ў Карэлічах, і ў Ярэміцкай СШ — прайшлі надзвычай цёпла і плённа. Вельмі добра, што ў раёне, нягледзячы на эканамічныя цяжкасці, культурнае жыццё не заціхае.

Вялікую зацікаўленасць выклікаў новы раман Аляса Бажко, які ён пісаў амаль сорок гадоў. Ён ужо падрыхтаваны да друку ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Гэта — дакументальна-публіцыстычны раман "Сага пра адвергнутых". Пра гэты твор сам пісьменнік сказаў так: "Сага пра адвергнутых" — гэта гістарычна-палітычны ўспаміны, на-мастацка асэнсаваны паданні пра тых, хто загінуў або прапаў без вестак у барачыне за станаўленне беларускай дзяржаўнасці на былых так званых "крэсах усходніх", ці ў "прыпалачаных" пільсудчыкамі заходнебеларускіх гарадах і вёсках даваенных, ваенных і першых пасляваенных гадоў. Многія з іх, гэтых сапраўды народных змагароў, былі яшчэ зусім маладыя, але яны шчыра і непахісна верылі ў правату сваёй нацыянальна-вызваленчай справы, таму бясстрашна ішлі пад варожыя кулі за яе. У іх ліку былі Сяргей Прытыцкі, Уладзімір Царук, Павел Жалезняковіч, Мікалай Арэха, Васіль Бурак, Сцяпан Пацяруха, Арсен Балабановіч, Іван Дабрыян, Сымон Нос, Васіль Варэнік, а таксама такія дзеячы культуры, як Максім Танк, Піліп Пестрак, Мікола Засім, Міхась Васілёк, Міхась Машара, Валянцін Таўлай, Пётр Бітэль, Рыгор Шырма, Міхал Забэйда-Суміцкі, Пётр Конюх, Станіслаў Казура і іншыя. Мая кніга — нізкі паклон ім за гэта."

Напрыканцы сустрэчы вучнямі Ярэміцкай школы былі паказаны канцэрт. Пісьменніку ўручылі падарункі і запрасілі часцей прыязджаць у гасці, не забываць пра землякоў.

С. ШЫЛАК

Наша рэдакцыя не раз практыкавала такое, калі на адзін твор друкуецца некалькі паралельных водгукаў. Відавочна, падобная сітуацыя сведчыць перш за ўсё, што твор варты ўвагі. Думаецца, і чытачам цікава знаёміцца з рознымі меркаваннямі крытыкаў, каб скласці ўласнае ўражанне. У гэтым нумары мы змяшчаем тры рэцэнзіі на новы раман Юрыя СТАНКЕВІЧА "Любіць ноч — права пацукоў", надрукаваны ў часопісе "Крыніца". Наўрад ці яны вычарпаюць увесь дыяпазон трактавання гэтага неадназначнага твора. Але галоўнае — прыцягнуць да рамана ўвагу тых, хто не паспеў яго прачытаць.

Падзея чаканая...

Рэклама, дадзеная Юрыем Станкевічам у "ЛіМе" на свой апошні твор (гл. "ЛіМ" за 6 лістапада 1998 г.), і звязаная з гэтым інтрыга (тэкст рукапісу адмаўляўся набіраць нават блізкія пісьменніку людзі) мелі пэўны вынік. З'яўленне рамана "Любіць ноч — права пацукоў" ("Крыніца", N 9, 1998 г.) сталася сапраўднай падзеяй у літаратурным свеце, і падзеяй чаканай.

Адразу трэба адзначыць — раман не расчараваў. Калі і была нейкая насцярожанасць, выкліканая бояззю згубіць улюбёнага пісьменніка за звышактуальнасць тэмы, дык яна знікла пасля прачытання першых жа радкоў. "Цяпер, праз адфільтраваную ў часе памяць, мінулыя гады ўжо не ўспрымаюцца нешчаслівымі, і ўсё было па-за парогам адчування, нават нараджэнне хворлага хлопчыка і смерць мужа не здаваліся ёй катастрофамі, як тады, пакуль не з'явіліся тыя людзі, — раптоўна, быццам з іншага вымярэння..." Застаецца толькі здзіўляцца майстэрству празаіка, які здолеў ад пачатку так дакладна акрэсліць тэматычную і ідэйную скіраванасць усяго твора, вызначыць асноўныя праблемы, увасобіць сваю адметную манеру пісьма.

У рамане ўсё сімвалічна; яго назва, месца і час дзеяння, персанажы. Таму загадзя адмаўляецца ўсялякая магчымасць яго адназначнага тлумачэння. І тым не менш...

Падзеі рамана адбываюцца ў правінцыйным беларускім мястэчку Янаўск у часы, фатальныя для яго існавання. Горад імкліва пачынае запаўняцца прышлымі людзьмі, нахабнымі чужынцамі з пацучынімі тварамі, якія з жудаснай паслядоўнасцю і незваротнасцю адваёваюць у спрадвечных жыхароў хату за хатай. Складваецца ўражанне, што аўтар апісвае падзеі ваеннага часу. Сапраўды, вайна ідзе, але вайна нябачная, бо амаль няма тых, хто змагаецца супраць ілжэ-бежанцаў. А пацучынае племя вынішчае ўсё на сваім шляху. Для хцівых жывёл (а ў творы неаднаразова выказваецца сумнеў аб чалавечнасці гэтых істот) няма ніякіх межаў.

Іх усепрынікальнасць датычыцца не толькі заўжды паваленага плота, які на працягу ўсяго твора беспаспяхова намагаюцца паставіць Люба, а затым і Даніла Прусак. Дарэчы, воб-раз разбуранага гнязда, неўладкаванай гаспадаркі з'яўляецца архетыповым у нашай літаратуры. Тут міжволі ўзгадваюцца п'есы Янкі Купалы "Раскіданае гняздо" і "Тутэйшыя", якія лішні раз пераконваюць, што наш нацыянальны геній яшчэ ў тыя часы прадбачыў і прароча засцерагаў ад небяспечнасці скразнякоў у роднай хаце, што нясуць усялякую

пошасць як з Захаду, так і з Усходу.

Гістарычна непазбежнай і шматразова даказанай з'яўляецца і адсутнасць імунітэту ў беларускай нацыі на такога кшталту хваробы. За стагоддзі існавання нашаму народу ўжо столькі было зроблена прышчэпак, што, здаецца, ён здольны супрацьстаяць любой навалі. Але прыходзіць чарговая набрыдзь і ўсё тымі ж старымі спосабамі атручвае целы і душы ліцвінаў: "...тыя прыхадні рабілі сваю справу з механічнай мэтанакіраванасцю на сябе, выкліканая бояззю набіраць нават аблюбаваныя імі ахвяры, і вынік нібы быў імі прадугледжаны, быццам яны толькі выканаўцы непаразуменяга... і адхіленага ў часе ваявовага акту..." Злавесны лёс Беларусі — быць ахвярай нечага эксперыменту. І сапраўды, столькі ўжо няшчасцяў і нягод выпала на долю беларусаў, што міжволі пачынаеш верыць у існаванне адкладвацца свае яйкі на аблюбаваныя імі ахвяры, і вынік нібы быў імі прадугледжаны, быццам яны толькі выканаўцы непаразуменяга... і адхіленага ў часе ваявовага акту..." Злавесны лёс Беларусі — быць ахвярай нечага эксперыменту. І сапраўды, столькі ўжо няшчасцяў і нягод выпала на долю беларусаў, што міжволі пачынаеш верыць у існаванне міжволі ракуны, Дамоклавага мяча, што вісіць над нашай краінай.

Але побач з аб'ектыўнымі абставінамі ўзнікае пытанне і аб слаўтай тутэйшасці, непераможнасцю якой даўно ўжо з'яўляецца крыніцай натхнення як для прафесійнага мастацтва, так і народнай творчасці. Ну, хіба пачувалі б сябе так вольна чужынцы ў нашым краі, каб мы самі не стваралі ім спрыяльныя ўмовы для пражывання. Чаму, напрыклад, так лёгка падкупіць мясцовага ўчастковага ці прывучыць да наркатыкаў і распусці тутэйшых дзяўчат? Чаму толькі аднікі паўстаюць супраць гвалту і прымусу, а астатнія сваёй рахманасцю правакуюць пацукоў дзейнічаць больш нахабна, сягаючы нават за межы ночы? Няўжо сапраўды "тут усе мёртва", як гаворыць герайна рамана псіхічна хворая Волечка-Алеся ў часы прасвятлення свядомасці? На жаль, гэта пакуль рытарычныя пытанні, на якія не можа адказаць аўтар ні з дапамогай тэорыі пасіянарнасці Гумілёва, ні спасылаючыся на згубны ўплыў радыяцыі.

Безвыходнасць, здаецца, найбольш дакладна характарызуе агульны эмацыянальны фон рамана. Прадчуванне незваротнай бяды, заняпаду перадаецца праз неаднаразовае паўтарэнне стылістычна афарбаваных лексем і фраз (небяспека, засіліца, вусцішна, крыкліва-істэрычныя воклічы, "гэтую савецкую ўладу тэлеграфным слупам праз памыйную яму"), ужыванне жаргонных слоў, вільгарызмаў, нецэнзурных выразаў ("вытурылі", "псіхі грэбаньня", "расейская папса", "вось вам і гамон"), паўсюдную прысутнасць гергетання чужынцаў, поўнага толькі зычных гукаў і не падобнага ні на адну з чалавечых моў. Панаванне начнога часу ў рама-

не, апісанне гарадскіх вуліц і дамоў адно толькі ўзмацняе гнятлівае ўражанне: "...у многіх кватэрах вокны былі выбітыя і закладзеныя фанерай, а то і заткнутыя рыззём, каналізацыйныя люкі зеўралі пустатой, тамсям іржавелі паваленыя агароджы, а каля харчовых крамаў тоўпіліся брудныя мужчыны і жанчыны з азызлімі азіяцкімі тварамі ў чырвоных пражылках..."

Увогуле, у творы практычна адсутнічаюць здаровыя людзі. Пры гэтым яны псіхічна ці фізічна хворыя ад нараджэння ці па прычыне жыццёвых абставін (Волечка-Алеся, нямогла Антон Кніга, наркаманкі, жабракі, папрашайкі).

Усе гэтыя фактары памнажаюцца на выразную пазіцыю аўтара, яго востры душэўны боль, якім прасякнуты кожны радок рамана. Юры Станкевіч — не просты назіральнік падзей. Яго надзвычайна эмацыянальная ўзрушанасць абумовіла нетрадыцыйную форму твора; на сем частак рамана, напісаных на працягу сямі месяцаў аднаго года, прыпадае ўсяго сем кропак (у канцы кожнай з частак). Фактычна ўвесь раман складаецца з сямі рытмічна арганізаваных сказаў, напісаных на адным дыханні, на адной хвалі збалелай душы творцы.

Нават шчаслівая развязка на карысць галоўнага героя не прыносіць доўгачаканай палёгі. Адчуваецца, што ў завяршэнні рамана слаўным хэлі-эндмам празаік "пайшоў насуперак сабе". Адсутнасць аптымізму аўтара пацвярджае і сімвалічная сцэна ўсходу сонца ў канцы твора, станоўчае і ачышчальнае значэнне якой зводзіцца да нуля апошнімі трыма словамі даўнёнкі, якія і заканчваюць раман — "мы грэбаньня псіхі".

Падобная татальная трагічнасць, яе ўсеахопны характар уласцівы многім сучасным творам, у прыватнасці аповесцям і апавяданням В. Быкава ("Ваўчыная яма", "Труба", "Камень" і інш.). Тут таксама ва ўсім (герой, іх лёсы, пейзаж) назіраецца безвыходнасць, увасобленая, аднак, у чыста быкаўскай манеры.

Тым не менш глыбокая пакута яднае беларускіх майстроў слова, прычым не толькі вышэйназваных. Сённяшняя літаратура — гэта суцэльны боль раскрыжаванага тутэйшасцю, набрыддзю, Чарнобылем народа. Ужо самі назвы сучасных твораў ("Смута" А. Федарэнкі, "Чарнобыльская малітва" С. Алексіевіч, "Ваўчыная яма" В. Быкава, "Акулы, кракадзілы, шакалы" Г. Марчука, "Любіць ноч — права пацукоў" Ю. Станкевіча і інш.) не пакідаюць ілюзіі і прымушаюць задумацца, нарэшце, ці доўга яшчэ будуць крывавіць сэрцы лепшых сыноў краіны і ці хутка звярнуцца людзям зямля і прырода свае нацыянальна-ваенныя сярод слёз, пакут, здзеку, болю.

Ю. САЛЬНІКАВА

г. Гомель

Сапраўднае

Раман "Любіць ноч — права пацукоў" Ю. Станкевіча, безумоўна, з тых твораў, што выклікаюць розгалас. У чытачоў і ў крытыкаў. Асмелюся выказаць думку, што з'яўленне рамана — падзея. Падзея як у літаратурным, так і ў грамадскім жыцці Беларусі. Гэта адзін з самых мужных, праўдзівых і сумленых твораў, што пачыталі свет апошнім часам. Асабіста я даўно не атрымлівала такога ўзрушэння. Узрушыла не столькі сама пагроза асіміляцыі, этнацыду, колькі гэта наша сённяшняе рэальнасць, што паказана ў творы. Безнадзейнасць, змрок, роспач. Чытала раман, углядалася ў здымак аўтара і думала: "Які ж боль носіць у сабе гэты чалавек". Бачыла гэты боль у яго вачах. Каб так напісаць, трэба перапакутаваць, трэба, каб балела. І неабходна мець талент, каб узрушыць чытача. Гэта яго даўнённа, гэта маленькае безбароннае дзіцятка... Трэба ж было прыдумаць — "даўнённа". Як працінае эпізод з дзіцячымі рэчамі на пляжы, а ўжо пра здзекі з гэтага "дзіцяці" ("Паглум") і пісаць немагчыма. Гэта ўсё трэба вынасіць у сабе, перахварэць. У творы няма штурчнасці, сканструяванасці. Я фізічна адчувала пакуты герайні, яе адчай, безбароннасць і бездапаможнасць перад той злой сілай, што паўстала перад ёю, адчувала гэтае яе "небяспеканебяспеканне". Я фізічна адчувала яе страх за дзіця, адчай ад усведамлення, што не мо-

жаш стаць апорай для таго, для каго такой апорай быць павінен.

Чалавек безбаронны. З ім можна зрабіць, што заўгодна. І спадзявацца няма на каго. І паратунку шукаць няма ў каго. Страшна, што такая наша рэальнасць. Страшна, таму што вакол жывуць зусім не па законах Добра і Справядлівасці. Праўда там, дзе сіла, паважаюць толькі сілу. Страшна, таму што гатовы задзяўбці таго, хто неяк вытыркаецца, вылучаецца з натоўпу. Інстынкт статка мацней за ўсё, ды яшчэ "жаданні есці, піць і спажываць ця мяга болей".

Для мяне ў рамане Ю. Станкевіча няма нічога выдуманнага. Нават болей за тое. Для мяне была б натуральнай больш трагічная развязка. (Хаця, здавалася, куды ўжо больш: забіта жанчына, невядома, што будзе з героем далей, такі здзек учынены з хворым хлопчыкам і, як прызнаецца старшой чужынцаў, "яны экспансуюць сталіцу, туды ўжо і грошы адпраўлены — на падкуп, на хабар, і змяля там для іх гатовая, а вашых людзей, — даводзіў ён, — купіць вельмі лёгка, ды ты і сам бачыш, хоць ты і вар'ят, хто праз дзесяць гадоў будзе тут пры ўладзе, хто будзе сапраўдны гаспадар, вы ж бездапаможныя, хцівыя і раз'яднаныя..." Дзякуючы аўтару за яго намаганні здзейсніць хоць нейкую справядлівасць, за яго спробу супрацьстаяць.

Хаця б на старонках твора. У рэальнасці ж, здаецца, няма нават гэтага.

Раман Ю. Станкевіча — рэч сапраўдная. Праўдзівая, не хлусліва літаратура, што не заспакойвае. А заспакойвае — значыць пагадзіцца, прыняць, змірыцца. І горка і балюча ад таго, што ўсё ў творы — праўда. Праўда, што "большасць імкліва дэградуе"; праўда, што кожны сам за сябе: "ніхто не паварушыць і пальцам у яе абарону, бо суседзі, што жылі далей па вуліцы, займаліся кожны сваім і рабілі выгляд, быццам навокал нічога не адбываецца; праўда, што "натоўп агітаваць дарэмна, чым гучней ім крычаць праўду, тым больш яны тых крыкуноў ненавідзяць", "людзей, каб падпрэгчыся ды вам дапамагчы, няма, вы ж пахадзілі па хатах, пабачылі — юдава поле". (Узгадваецца верш М. Скоблы "Юдава поле"). І горка ад слоў: "Чаму гэтыя бежанцы прыйшлі менавіта да нас, а не да літоўцаў, прыкладам, чачэнцаў ці да эстонцаў? А таму, што іх адразу б вытурылі". І ўжо словы Ю. Станкевіча: "а я вось што яшчэ мяркую: каб не той Чарнобыль, то нам ужо даўно б гамон быў; панаехалі б з усіх бакоў прыхадні, чужынцы ўсякія, і лепшыя землі адабралі б ды захапілі б — дзе хітрацца, дзе падманам, а дзе і сілай, а так — каму з іх асабліва ахвота ў радыяцыйную лезці, а хто лезе — тыя зусім ужо набрыдзь, смецце" — не здаюцца парадаскальнымі.

І на яшчэ адзін момант хацелася б звярнуць увагу. Пакаранне за грэх непазбежнае, аб чым сведчыць лёс Манюковай дачкі. Пра гэта павінны памятаць тыя, хто чыніць несправядлівасцю і хто дазваляе яе чыніць.

Анжэла МЕЛЬНІКАВА

Пра гэты няправільны раман

ДРУК

Скарб
найкаштоўны

СПРОБА РЭЦЭНЗІІ

Адразу неяк і цяжкавата сказаць, пра што апавядаецца ў творы, які па звыклых мерках можна назваць аповесцю, бо, чытаючы ў дзевятым (сорак шостым) нумары "Крыніцы" раман Юры Станкевіча "Любіць ноч — права пацукоў", напаянешся не разумова-аналітычнымі развагамі пра арыгінальную, нязвычайную для беларускай літаратуры форму апавядання, не прафесійным вышукваннем літаратурных "блох", а тым унутраным болям, тымі бялагічнымі токамі жалю і спачування, якія паядноўваюць цябе з безабароннымі героямі, што апынуліся перад **нечым** незразумелым і няўмольным, што заўсёды няпрошана ўрываецца ў жыццё і з чым трэба альбо — змірыцца, альбо — змагацца да апошняга глытка паветра.

Мабыць, у сапраўднай літаратуры, як і ў жыцці, гэта тыповая сітуацыя: ёсць слабы чалавек і перад ім выбар — змірыцца з накіраваным лёсам, з накіраванымі абставінамі, ці змагацца, адчуваючы ў душы найвышэйшага суддзю — боль за бліжняга...

І яшчэ, мабыць, у сапраўднай літаратуры павінны прысутнічаць **нештаны** вытлумачальнае, што выклікае спягату да героя, тая паззія прозы, якой гэтак мала на старонках нашых літвыданняў, кніг, аўтары якіх імкнуцца занявольці чытача ці то — сексуальнымі сцэнамі, ці то — звышшмелымі палітычнымі развагамі, якія праз год-другі становяцца банальнымі...

Ды гэтак — тэма асобнай гаворкі, якой, чамусьці, як чорт ладану, баяцца нашы смельчыкі...

Вось перад намі маленькі безабаронны чалавечак, хворы на страшную хваробу Дауна, прышлыя людзі забілі яго маці і ён цяпер адзін у свеце:

"і адна з іх плюнула на яго
цьфу!
і закрычала
псіхпсіхпсіхпсіх!

а даўнёнак сціснуўся ў камяк і закрыў твар далонямі, але другая дзяўчына выхапіла ў мажнага Карыма запаленую цыгарэту і пачала тыкаць хлопчыку ў твар, а той засланяўся і адхіляў галаву, а дзяўчына не суніталася, гаварыла падмаладжу цябе, размалюю, псіха грэбанана, а потым

пойдзеш на вуліцу будзеш грошы забраць
і ўсё смялася
хехехехехе

а потым і праўда пацягнулі хлопчыка па завулку ўверх, пакуль не дасягнулі большай, галоўнай вуліцы, і пасадзілі таго на асфальт, дзе хадзілі прахожыя, і паставілі побач кардонавую скрынку, на якой было напісана

"подайте бжінцу Хрыста ради"
і як толькі хлопчык спрабаваў уставаць, білі таго неўпрыкмет па руках і галаве і тушылі на твары цыгарэту і прымушалі сядзець і гаварылі

грошай назбіраеш — дадзім паесці, а так цябе ніхто карміць не будзе, больш няма каму, псіх, так цябе

і разгэтак
і хлопчык сядзеў на тратуары, і прахожыя часта спыняліся і клалі ў скрыню дробныя грошы, а калі грошай збіралася шмат, то дзяўчаты кідалі свае справы і падыходзілі да яго і забіралі са скрынкі паперкі і казалі, карцінна закахваючы вочы і мацюкаючыся

а, бля, зноў мала, Карым — на, бяры і гаварылі напорыста і нецярыпліва навушчым, будзе зарабляць, псіх"
Хто ён, маленькі даўнёнак, у гэтым агромністым свеце вялікай хлуслівай палітыкі, глабальных разважанняў пра чалавечнасць і чалавекіліства?

Болям за чалавека, болям за страту чалавечнасці ў сённяшнім разбэрсаным свеце насычана кожная старонка рамана. Думаецца, што літаратурныя крытыкі яшчэ доўгі час будуць гаварыць і спрачацца пра яго, але мне, як чытачу, сёння хацелася б гаварыць не пра знакі прыпынку, не пра русізмы і стылістычныя хібы, якія рэдактару варта было б выправіць, — ахоплены магутнымі токамі праўды, напачатку нават і не задумваешся, што чытаеш як быццам бы банальны прасцены дэтэктыўны сюжэт: на ўскраіне правінцыйнага гарадка селяцца людзі:

"засяліліся побач чужынцы, ніхто іх раней не бачыў, — набрыдзь, панасхалі да іх яшчэ ўсякія, паводзіль сябе непрыстойна, ужо не ведаю, што і рабіць, бо не маю сіл абараніць сябе і хлопчыка, ты б параіў што, Даня, ты ў сталіцы, ведаеш больш, а я простая настаўніца, тут у нас стала зусім дзіка, мне страшна..."

Гэта ліст настаўніцы да свайго брата Данілы Прусака. Прыязджае Даніла Прусак,

калі сястра ўжо загінула. Ён спрабуе разабрацца ў сітуацыі і тут жа сам, як кажуць, трапляе ў сітуацыю...

Вось і ўсё, здаецца, ні — палітыкі вялікай, ні — мітынгаў шматлюдных, ні — аголеных сцёгнаў і стогнаў, ні — псеўдафіласофскіх разважанняў герояў, за якімі гэтак часта тырчаць "вушы" аўтараў, нічога гэтага няма ў рамане...

Разважанні з'яўляюцца потым, калі, на адным дыханні прачытаўшы раман, пачынаеш думаць не толькі пра лёсы герояў, але і пра сябе, пра лёс блізкіх сваіх.

Што адбываецца сёння з намі?
Чаму гэтак хутка і пакорліва мы падпадаем пад уладу чужых прышлых людзей, якім абьякавы наш лёс, лёс нашай нацыі?

Што ёсць нацыя і хто павінен адстойваць яе інтарэсы: прэзідэнт чарговымі ўказами і дэкрэтамі, парламент, ці — сіла вышэйшая, якая, як кажуць, уладарыць нябачна?

Што ж гэта такое — сённяшняе набрыдзь, навалач?

Пра людзей прышлых, якім абьякавы лёс нацыі, лёс народа, гаварылі яшчэ класікі нашай літаратуры, у літаратуры сённяшняй, пасляваеннай, пра іх гаварыў і Аляксандр Жук — здаецца, ці не ён першы назваў іх навалачу, — і іншыя. Даволі цікава і псіхалагічна тонка сказаў пра набрыдзь Андрэй Федарэнка ў цудоўным апавяданні "Цверазілаўка". Цяпер, пасля рамана Юры Станкевіча, як мне думаецца, можна сказаць, што навалач, набрыдзь — гэта не асобныя людзі, дакладней, не толькі асобныя людзі, якія ўносяць хаос у наша жыццё, гэта — штосьці нашмат большае, тая сацыяльная хвароба, якая знутры можа размыць любую нацыю.

Не варта думаць, што набрыдзь — толькі чужыя наезджыя людзі, якія могуць дыктаваць свае законы нахабства, хлуслі... Не, не і яшчэ раз не. Набрывдзю становяцца і свае ж людзі, беларусы, якія з-за грошай, пасады ці абьякавасці заплюшчваюць вочы на тое, што калечыць і забівае бліжняга.

Вось перад намі свая дамарошчаная набрыдзь:

"стрыжаны Сярожа раптам падышоў да таго месца, дзе сядзеў Даніла Прусак, і сказаў
я вытруся
але мужчына не зразумеў, пра што тлумачыць голы Сярожа, і, сціснуўшы сквіцы, заўважыў

ты б менш крычаў, дзіцё напалохаеш а той тым часам падчапіў зямлі хлопчыкаву коўдру і ручнік і пачаў вышіраць імі спачатку галаву і плечы, а потым жыўот і геніталі, але Даніла Прусак ужо ўскокаў на ногі і тузануў коўдру з рук нахаба

думаў што робіш, ублюдак, гэта ж дзіцячыя рэчы!

скрозь зубы вырвалася ў яго, а Сярожа раптам усміхнуўся ўжо зусім цвяроза і прашыпеў яму ў твар што, не падабаецца, лох? я табе не падабаюся, да? ты нас не любіш, так? і неспадзявана нанёс удар нагою, які прыйшоўся ў горла мужчыны".

Набрывдзю становяцца дзяўчаты, адурманеныя наркотыкамі:

"дзяўчына павольна пайшла праз сад у напрамку да дома, але пахіснулася раз, другі, і тут, быццам яны даўно гэтага чакалі, некалькі падлеткаў атачылі яе і рэзка і віскліва загаманілі па-свойму і пачалі хапаць яе за рукі і за грудзі — то адзін, то другі, то — трэці — гэта былі дзеці чужынцаў: зусім малалеткі, гадоў па дзесяць, дванаццаць, і ўсё смяліся і зладзеявата азірліся па баках, і дзяўчына таксама смялася хехехехехе

івяла адмахваўся ад іх рукой, а яе ўсё больш адводзілі ўбок, дзе густа раслі кусты парэчак і маліны, і там разам павалілі на траву..."

Набрывдзь ірвецца да ўлады — і чужая, і свая, больш таго, мы часта нават і не заўважам, што свая нацыянальная набрыдзь спецыяльна выкарыстоўваецца дзеля таго, каб свае сваіх жа білі...

"і Карым раптам здаўся, выгляд у яго быў такі, быццам з яго выпусцілі паветра, і сказаў

не забівай мяне — гэта Васіліна зрабіла а мужчына вельмі здзіўляўся, але не падаў выгляду і спытаў адразу

ей загалі? ці яна сама? гавары — ну і Карым адказаў

не ведаю, чуў толькі, што яна, бо нам забіваць нельга".

Вось так — ім забіваць нельга!
Для гэтай справы добра падыходзіць следчы Кузін з ягоным апраўданнем — усе людзі роўныя!..

"Вы ж, пэўна, ведаеце, хаця б ад ваших інфарматараў, што гэтыя з намі роўныя, як вы кажаце, людзі крадуць і забіваюць, гандлююць наркатай, разбэшчваюць малалетніх дзяўчат, выкідваюць з могілак косці нашых продкаў, дзе хаваюць пасля сваіх нябожчыкаў, дураць і падманьваюць вяскоўцаў, распаўсюджваюць хамства і распусту, дабіваюцца прывілеяў праз хабар

але следчы Кузін раптам грукнуў далонню па сталае і спыніў чытайце, што я тут прапаную, і падпісвайце..."

Сярожа, малалетнія дзяўчаткі, следчы Кузін — усе яны жывуць у правінцыйным гарадку і, як могуць, дапамагаюць набрыдзі ў меру сваіх магчымасцяў. Але што рабіцца ў вялікіх гарадах, дзе магчымасці большыя і дзе пасады вышэйшыя? Давайце ўспомнім, хто і дзеля чых інтарэсаў топча сваіх жа супляменнікаў на рабоце, у творчасці, на вуліцах падчас мітынгаў.

Гэта — балючая, далікатная тэма, дакладней нават і не тэма, а цэлая праблема, якая характэрна не толькі для беларусаў.

Нядаўна па маскоўскім тэлебачанні давалася паглядзець дакументальны сюжэт пра жыццё ў сібірскай пасёлку, дзе людзі выміраюць ад наркотыкаў. Жахлівыя сцэны: адурманеныя бляклявы позірк, кватэры, з якіх усё вынесена, адны радыятары тырчаць, высалхлыя рукі людзей, вены ў кропачках... Але што здзіўляла ў тым сюжэце: у апошні час сітуацыя ў пасёлку рэзка змянілася. Калі дагэтуль наркату ў пасёлка пастаўлялі і распаўсюджвалі людзі прышлыя, тая ж самая набрыдзь, то цяпер гэтай справа займаюцца жыхары пасёлка, а набрыдзь — камандзіруе...

Прагледзеўшы сюжэт, падумалася: няшчасная бязмежная Расія, ад якой мы сёння, фактычна, нічым не адгароджаны, што ты можаш супрацьпаставіць той жа набрыдзі? Грымуць тэлею, хохмы адных і тых жа хамчоху ў тэлебачанні, грымуць кліпы, фільмы замежныя?.. Ды ўсё гэта — справы расійскія, але ж што рабіць нам, далікатнаму і, як часта кажуць, талентамну народу, сёння?..

І цяпер зусім іншым, я сказаў бы, містычна-праорочым сэнсам напаяюцца словы класікаў пра неабходнасць нацыі зберагаць сваю мову і культуру, нацыянальныя традыцыі, мець сваю нацыянальную ідэю, без чаго ніякая дыктатура, а тым больш палітычныя ці эканамічныя маніпуляцыі і спекуляцыі нацыю ўратаваць не змогуць.

Ды гэта — асобная тэма...
Заканчваецца раман не надта весела.

"Якраз на зыходзе ночы, гэтыя ж чужынцы ўедуць на ўскраіну вялікага горада, сталіцы, і зоймуць спачатку дом, які быў імі раней прыгледжаны, а потым і куплены, і, як паўкі, да раніцы ўладкуюцца ў ім, і ўсё пойдзе ў іх там, які і да сённяшняй ночы — толькі з большым імпэтам: пацягнуцца да іх у цемру таксі за "дур'ю" і "шмалем", пойдучы па вуліцы іх дзеці, але ўжо не дзеля таго, каб прыкідвацца жабракамі, а з пакеткамі парашку, які будучы купляць на вуліцах напаяўпантаных недавяркі, зрушаныя на дурной модзе, шматлікія расчараваныя ў жыцці, розныя няўдачнікі і проста апушчэнцы ды хворыя на замаскаваны суіцыд, а да лаўкі перад брамай іх кубла пацягнуцца мясцовыя дзяўчаты і стануць манерна адстаўляць пальцы і хіхікаць юрліва хехехехехе

а потым зсяжараць..."

Ды што ж гэта такое — сённяшняе набрыдзь, якая — і гэта хачу падкрэсліць — не мае нацыянальнасці?

Не ведаю я гэтага. Мо — гэта чарговае выпрабаванне нацыі на выжыванне, а мо — штосьці іншае, што сеецца між намі непрыкметна, змушаючы адгароджвацца адно ад аднаго кодавымі замкамі на дзвярах жалезных, злымі пародзістымі сабакамі, высачэзнымі дачамі, што нагадваюць замкі сярэднявечныя, дзень за днём, месяц за месяцам яно высяваецца на нас з газет і часопісаў, з экранна тэлевізара, з трыбунных палкіх выступленняў, цераз кліпаванне і магнітафоннае гыркатанне, салодкім дурманам, як наркатаю, замбіруючы кожнага чалавека, які да пары да часу спадзяецца, што бяда нека абыйдзе, міне і яго, і нашчадкаў ягоных.

Толькі ці змога выжыць нацыя адным спадзяваннем?

Васіль ГІГЕВІЧ

P.S. Кажуць, што ў гэтым годзе нашы літаратурныя "аксакалы" не знайшлі твора па прозе, вартага дзяржпрэміі. Малайшы! Толькі так і трэба ацэньваць сваю літаратуру!

В. Г.

Для выдавецтва "Беларускі кнігазбор" мінулы, 1998 год быў доволі напружаны і плённы. На працягу года ў шматтомнай кніжнай серыі выйшла тры тамы: "Выбраныя творы" У. Жылкі (складальнік М. Скобла), "Філаматы і філарэты" (складальнік К. Цвірка) і Я. Баршчэўскі "Выбраныя творы" (складальнік М. Хаўстовіч).

Серыя "Беларускі кнігазбор" ужо набыла папулярнасць сярод чытачоў не толькі Беларусі, але і іншых краін свету. Наклады нашых серыйных кніг у гэтым годзе былі ад 6 да 10 тыс. паасобнікаў. Попыт на кнігі серыі вялікі. Выданнямі "Беларускага кнігазбору" камплектуюцца публічныя і школьныя бібліятэкі краіны (але, на жаль, далёка не ўсе, бо не ўсюды на гэта ёсць сродкі).

Вялікую зацікаўленасць да серыі праявілі беларусы і мовазнаўцы з многіх краін свету (ЗША, Англія), пакупнікамі нашых кніг з'яўляюцца некаторыя замежныя універсітэты.

Вядома, патэнцыял яшчэ далёка не вычарпаны. Вельмі жадаецца б, каб кнігі серыі "Беларускі кнігазбор" выдаваліся яшчэ большым накладам, каб яны маглі трапіць у кожную беларускую сям'ю. Бо кнігі "Беларускага кнігазбору" — гэта грунт нашай культуры. Той, хто збярэ тамы гэтай прэстыжнай серыі, стане ўладальнікам каштоўнага скарбу — невычэрпнай крыніцы ведаў і духоўнага ўзбагачэння.

У выдавецтве "Беларускі кнігазбор" цяпер ідзе падрыхтоўка да друку новых кніг серыі. Падрыхтаваны да друку тамы: Кастусь Каліноўскі "Творы, дакументы" (складальнік Геннадзь Кісялёў), Кузьма Чорны "Выбраныя творы" (складальнік Міхась Тычына), "Старажытная літаратура Беларусі" (складальнік Іван Саверчанка). На завяршальнай стадыі падрыхтоўкі знаходзіцца цэлы шэраг кніг, сярод якіх: "Выбраныя творы" Э. Ажэшкі, Цёткі (А. Пашкевіч), Т. Труса, А. Крашэўскага, А. Гаруна ды іншыя.

Хочам паведаміць нашым чытачам прыемную навіну: з наступнага года мы плануем у серыі "Беларускі кнігазбор" выдаваць кнігі новай, трэцяй падсерыі — "Замежная літаратура" і думаем распачаць яе "Выбранымі творами" класіка нямецкай літаратуры Ё.-В. Гётэ, 250-годдзе якога адзначаецца ў 1999 г.

У 1998 г. у выдавецтве "Беларускі кнігазбор" выходзілі не толькі серыйныя кнігі, але і "пазасерыйная" літаратура.

На пачатку года пабачыў свет шырокафарматыны нотны зборнік "Беларускія народныя песні і танцы. Апрацоўка для баяна, акордыона і двухраднанага храматычнага гармоніка", які склаў былы дырэктар Лідскага музычнага вучылішча Мар'ян Баяровіч. Які неаднаразова адзначалася ў друку, выданні падобнага кшталту яшчэ не выходзілі не толькі на Беларусі, але і ў краінах СНД.

У гэтым годзе мы выдалі дзве кнігі паззіі Івана Чыгрына "Трыба" і "Бераг", зборнікі вершаў "Чорнае святло" Лявона Неўдаха, "Каб не пагасла зоркачка надзеі..." Мікалая Віняцкага, "Мои сны" Аляксандра Скрабца, альманах маляды беларускай паззіі "Высокі бераг", анталогію аднаго верша "Агледзіны" і кнігі "Янка Купала — публіцыст", "Адам Міцкевіч і нацыянальная культура", шэраг кніг па заказе АДДЗЕЛА навуковай інфармацыі па гуманітарных навукх НАНБ, сярод якіх: Радзім Гарэцкі "Шляхам Адраджэння", Аляксандр Падлужны "Мова і грамадства" ды іншыя.

Трэба зазначыць, што ўсе пазасерыйныя кнігі выдаюцца ці за сродкі аўтараў, ці за сродкі фундатараў.

Цяпер аб праблемах. Яны ў першую чаргу фінансавыя. Калі першыя пяць кніг серыі "Беларускі кнігазбор" выйшлі пры 50-працэнтнай дзяржаўнай датацыі, то кніга "Філаматы і філарэты" на 50 працэнтаў прафінансавана дзяржавай на наклад 6 тыс. паасобнікаў пры агульным накладзе 10 тыс., а "Выбраныя творы" Яна Баршчэўскага цалкам былі выдадзены на сродкі фонду і фундатараў. Так, кнігі серыі "Беларускі кнігазбор" выдае недзяржаўная арганізацыя, але ж рабілі мы дзяржаўную справу. Пасля "расійскага" эканамічнага крызісу і рэзкага абвалу беларускага рубля — фінансвае становішча фонду (як, дарчы, і большасці недзяржаўных структур) значна пагоршылася: у некалькі разоў узрос кошт паліграфічных матэрыялаў, асабліва паперы, кнігі серыі пачалі прадавацца — значна ніжэй сабекошту (калі лічыць у доларавым эквіваленце).

Фонд панёс значныя (па нашых мерках) страты: калі да крызісу нашы серыйныя кнігі акупляліся ды яшчэ прыносілі нейкі прыбытак (што для беларускамоўнай мастацкай літаратуры з'ява рэдкая), то зараз, пакуль эканамічнае становішча не змяніцца (улічваючы фінансвае становішча нашых патэнцыйных пакупнікоў, а гэта ў першую чаргу навукоўцы, настаўнікі, студэнты, работнікі культуры), кнігі серыі "Беларускі кнігазбор" мы будзем прадаваць па цэнах, ніжэйшых за сабекошт. Таму на кожную новую серыйную кнігу трэба будзе шукаць мецэнатаў. Супрацоўнікі выдавецтва, а таксама шматлікія прыхільнікі нашай серыі спадзяюцца, што, нягледзячы на цяжкае эканамічнае становішча, знойдуцца людзі, калектывы, што захочуць прафінансваць выданне той ці іншай беларускай кнігі.

Геннадзь ВІНЯРСКІ,
выканаўчы дырэктар МФ
"Беларускі кнігазбор"

Усе фарбы Захаплення

Перад тымі, хто вырашыў марозным вечарам выправіцца на спатканне з музыкай, паўстала сапраўднае дзіла: куды пайсці? У Вялікую залу сталічнай філармоніі, дзе з цудоўнай праграмай выступаў слаўны мастра Праватораў ды выбітны піяніст Барыс Беразоўскі, ці ў Камерную залу, дзе ладзілі канцэрт вядомага кларнетыста Іван Мазгавенка і Генадзь Забара, фэгатыст Максім Забара і піяніст Алег Крымер? Скажу адразу: тыя, хто абраў канцэрт камернай музыкі, абсалютна не пашкадавалі, таму што выканаўцы прадэманстравалі такі высокі ўзровень майстэрства, такую ўзнёслую натхнёнасць выканання, што гэты вечар без аніякіх нацяжкаў можна далучыць да найцікавейшых у гісторыі філарманічнага жыцця.

Праграма канцэрта засведчыла, што самыя розныя стылі самых розных эпох знайшлі ў яго ўдзельнікаў і разуменне, і тонкую, чуйную інтэрпрэтацыю: Моцарт, Данцы, Мендэльсон, Брамс, Пуленк,

Лютаслаўскі... Такія розныя і такія, як высветлілася, аднолькава блізкія выканаўцам!

Народны артыст Расіі, прафесар Іван Мазгавенка самой сваёй манерай ігры — стрыманай, высакароднай (ужо не кажучы пра галавакружную тэхніку — што здавалася нават дзіўным у такім паважным узросце) выклікаў у слухачоў непадробнае захапленне, прыхільнасць і глыбокую пашану.

"Вельмі шматлікія ноты" ў грацыёзным Дывертысменце Моцарта для 2-х кларнетаў і фэгата (І. Мазгавенка, Г. Забара, М. Забара) падаліся вытанчанымі пацэркамі на фоне пяшчотнага аксаміта Брамсавай Санаты ў выкананні Генадзя Забары. А "Танцавальныя прэлюдыі" для кларнета і фартэпіяна В. Лютаслаўскага (Г. Забара, А. Крымер), напоўненыя водарам раскошнага польскага меласу, вынаходлівыя і пікантныя па мове, густоўна адцяняліся рамантычна-ўзнёслым і адначасова гарэзлівым Канцэртшцюкам для 2-х кларнетаў і фартэпіяна Ф. Мендэльсона. Саната ж для кларнета і фартэпіяна Ф. Пуленка (Г. Забара, А. Крымер) з яе прыгожымі, адкрыта пачуццёвымі мелодыямі і немудрагелістымі, такімі знаёмымі "эстраднымі" гармоніямі ўспрымалася як эфектны канцэртны нумар. І ён ніколі не саступаў такому ж эфектнаму канцэртнаму нумару, але ўжо іншага — XVIII ст. — Канцэртна для фэгата, кларнета і фартэпіяна Ф. Данцы (І. Мазгавенка, М. Забара, А. Крымер), якое ў Мінску выконвалася ўпершыню.

Ігра Генадзя Забары, якая заўсёды здзіўляе нейкай невытлумачальнай магіяй, заворавае, захапляе той магутнай аурой, якой ахутаны і асоба музыканта, і яго інструмент, уражвала сваёй дасканаласцю. Усё: лёгкая, непрыкметная атака, агромністае дыханне, якое дазваляе яму будаваць "неабдымныя" фразы, бясконца доўгая і прыгожая філіроўка гуку, плаўныя і прыгожыя хвалі дынамікі прымушвалі трапятца сэрцы меламаў і адчуваць удзячнасць да музыканта, чыё мастацтва здольнае так упрыгожыць жыццё, так расквеціць і зачараваць непагодлівы вечар.

Усе словы захаплення ад канцэрта, безумоўна, трэба адрасаваць і маладому таленавітаму музыканту Максіму Забару, які не саступаў сваім знакамітым партнёрам. І — піяністу Алегу Крымеру, — далікатнаму, тонкаму артысту, які трапятліва і чуйна выканаў сціпую, на першы погляд, ролю канцэртмайстра, нягледзячы на сваю багатую канцэртную біяграфію саліста.

Пасля, на трамвайным прыпынку, мы напаткалі студэнтаў, што вярталіся з іншага канцэрта — сімфанічнага. Адзін з іх сказаў у захапленні, што пасля такіх музычных вечароў, ачышчаны і заміраны, ты зусім інакш глядзіш навокал. Гэтак жа можна было выказаць і пачуцці ад музыкальнага чарадзейства ў Камернай зале філармоніі.

Г. С.

На здымку: Генадзь Забара, Алег Крымер, Іван Мазгавенка.

Алесь КАСКО

Ужо выпроставаецца шлях

Міхасю КЕБЕЦУ

Адзінота — асалода?...
Горкі ў асалоды смак.
Адзінота — несвабода,
у якой жыве мастак!

Кожны рух рукі — імкненне
з несвабоды, але ці
незалежны дух натхнення
прагне выйсці ў свет знайсці?

Творца сам выток і вынік,
каб душу — ці быць, ці не! —
з фарбамі змяшаць і выняць
ды распяць на палатне.

І — пацешыцца свабода
з несвабоды мастака,
як над скончанай работай
зноў ускіне нож рука!..

Творца здыме прысак поту
прасалелы і густы.
Потым выйдзе ў ноч...
А потым
вернецца да адзіноты.
Асалоды. Гаркаты.

Рукі

Гэтым дужымі рукамі
падавалася ўкамянелая глеба,
пакланяліся травастой,
паслугавалі камлістыя хвой,
што клаліся ў звонкія зрубы.

Гэтыя рукі ўмелі
валодаць вясельным гармонікам
і старою хрыпатаю скрыпкай
не горш, чым касой і сякерай,
плагам і печніковаю кельмай.

Гэтыя добрыя рукі
цягнуліся да рук самавітых, як самі, —
і тых, што варочалі камень,
і тых, што запісвалі песні,
і тых, што маліліся небу.

Гэтым рукамі агідна
выводзіць было пад дыктоўку
імёны ўладальнікаў рук спрацаваных,
паказваць на дзверы і вокны,
якіх яны часта і чыста краналіся.

Гэтых рук не прымуслілі
сціскацца ў кулак ані суддзі,
ані прыганяць у рудных капальнях,
іх, потым вольных, баяліся брудных рукі,
а незаплямленыя — рэабілітавалі.

Гэтыя рукі сустрэліся
з рукамі жанчыны сцісалае,
каб з імі злучыцца па лініях лёсаў, —
ды як мала, як мала ад іх засталася:
два цвікі, ад крыві паржавелыя.

Вінаград

Паўдома абляпіў паўзун-вінаград,
быццам паўвулея — рой пчаліны
на заходзе цёплага сонца.

Варушацца, пабліскаваюць
лісцікі-крыльцы,
а парыжэлыя цяжкія вінаградзіны
пахнуць вечаровым мёдам.

Зграбна месцяцца жывыя купінкі
на парэчках, на тонкіх шнурках балкона,
на смуглявых руках жанчыны.

Аплятае яе вінаград, шапаціць
лагодным і мяккім пчаліным роём,
а сонца ўсё болей заходзіць...

Сёння згадаўся той надвечарок:
з далёкага лета жанчыны

нямогла паднесла
мне жменьку разынак —

жменьку бяскрылых, засушаных пчолак.

Жыта ўтаіла нас ад ветру і свету,
і ў валасы твае каласы ўпляліся,
і з цела м зраслася спякотная глеба.

Сцябіны замаліся, быццам
рукі сагнуліся ў локцях, і гэтак
сталі шматрукімі нашы адбымкі.

І глеба, і цела прагнулі піць,
Каб даспелі сухія зярняты,
каб выспела і адкрылася поўнасць.

А поўнасць, як поўдзень гарачы,
нядоўга стаяла ў зеніце — няўмольна
хілілася да астывання, заходу...

Немагчыма было ўжо вярнуцца
да ранейшых сябе, да ветру і свету,
а ўрэшце і да неспраўднага жыта —

гэтага жыта без васількоў.

Каго чакае за парогам,
каго вышуквае ў двары?
Нікога там няма, нікога,
а толькі ноч і сад стары.

Патупае па ім, па ніцым,
ля аканіцы пастаіць.
На схіле дзён, напэўна, спіцца
шчэ менш, чым вісус юны спіць.

У цемры ночы час апошні
яскравей і страшней відзён,
і гэты пагулянішчык позні
не хоча траціцца на сон.

Кагось чакае за парогам
кагось вышуквае ў двары,
а там — нікога, апроч Бога,
з ім і выходзіць гаварыць.

Адсяленне

На ускрайку роднага краю
мала вёсак: адну за адной
хвалі Прыпяці прыбываюць
іх да горада, як прыбой.

Герадотава прорва-мора
пашыраецца на пяскі,
і становіцца выспаю горад
з камянямі нягод людскіх.

Гэта вымус, абавязковасць,
але горычы не ўтаю:
разбівае на друз вясковец
мову, памяць, душу сваю.

Мо няма ў нас другога выйсця,
ды баюся начных вакоп:
свеціць імі шматвока выспа,
а вакол... мёртвы змрок вакол...

3 нізкі "Настроі"

1
Світанкам, калі сонца — як абраз,
а ўкруг яго, як ручнікі, туманы, —
так светла на душы,
бы першы раз —
ты закаханы.

Яе шукаць ідзеш — і ад вітрын,
ад вокнаў, лужынаў
адводзіш вочы,
як ад люстэркаў, —
каб хоць пяць хвілін
сапраўднасцю ўяўлення не сурочыць.

2
Былае ў свеце светлыня!
Такія яркія іскрынікі
ў вачах малой-малой дзяўчынікі —
анёлка сонечнага дня.

Святлее ўсё з ёй наўкруга,
нат смех яе, здаецца, ззяе...
Ды мне відно, відно, як я
ў святле тым тойца туга...

Ужо выпроставаецца шлях
у светлы Сад ці ў Сутарэнні...
Дзесь там, у іншым вымярэнні,
не прыйдзе гэты свет і ў снах.

Сказаць, што не любіў? Трываў.
Губляў апірышча? Сябрамі
не быў абдзелены; з гадамі
па іх найболей сумаваў.

А ўсё ж не дужа даражыў,
жыў неабвержнай праўдай тою,
што шлях бязмежны — за мяжю,
але кароткі — да мяжы.

Я спагадаў усёй душой
таму, хто кволіўся прызнацца:
перад зыходам
не скурацца
пьякучай крыўды, што прыйшоў.

Пераплысці Сціке самому,
не чакаючы лодкі Харона, — вось
вышэйшая праява чалавечай годнасці
перад Богам...

Чытаючы "дзённікі" М. Танка, лаўлю сябе на думцы, што і яго — як выбітнага паэта — не абмінула літаратурная зайздрасць да больш удачлівых і больш слаўных калег па пяры. Асабліва — лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі (Ленінска не дацягвала?) Мілаша, Салжаныцына, Бродскага, Пастэрнака...

І за што, маўляў, іх узнагародзілі — сляпяй і глухія да мастацкага слова — гэтыя старыя шведскія акадэмікі?!

Вунь, і таму таленавітаму не далі прэмію, і гэтаму, і яшчэ некаму і што — творчасць іх ад гэтага здрабнела?!

А ў падтэксце: і я, і мне, і чорт бы вас пабраў, і гары яна гарам вашая імперыя-лістычная прэмія!..

Чым мацней чалавек, як творца, тым слабей творца, як чалавек...

Зрэшты, аніякай заганы ў тым не бачу — ні ў Мілашу, ні ў Танку...

Толькі пабыўшы пад дурнем, беларус успамінае пра свой розум...

Дзе толькі не знаходзяць сённяшнія эскулапы ад літаратуры праявы постмадэрнізму! Ашаломялены, узяўся гартаць Хведара Жычку — поўны сюр!!! Аказваецца, на ўсё трэба мець адваротны погляд...

Людзі нараджаюцца настолькі падобнымі, што як толькі пачынаюць усведамляць гэта, то адразу вылузваюцца са скуры, каб знайсці сабе адрозненне ці хоць якую адмету... Напачатку — з бацькоўскай ласкі і заклапочанасці — імя, каб не згубіцца ў родзе чалавечым ад роду свайго, а пасля — і нешта больш істотнае, асабістае ўнутры сябе, а то і знешняе нават...

Але прыходзіць пэўны час — і спірае нашы імёны з надмагільных помнікаў...

Пасажыры ў гарадскім транспарце заўжды садзяцца адзін аднаму "ў патыліцу", часта пакадаючы пустымі месцамі, дзе трэба сядзець "твар у твар". Сядзець насупраць — вочы ў вочы — з незнамым чалавекам па сённяшнім часе небяспечна: надаг ж абвостранымі сталі нашы погляды на гэты свет...

Суд над "Нашай нівай" — гэта суд над чалавечай мовай увогуле. Не разумею, як і за што можна судзіць мову?! Гэта ўсё адно як судзіць чалавека толькі за тое, што ён ёсць і — гаворыць...

Глядзеў у "Клубе кінападарожжаў" дакументальны фільм пра Сахару... Божа, некаму ж і пустэльна — Айчына...

Праглядваючы прозвішчы юных аўтараў у нашаніўскім "Грамафоне", бо самі вершы, набраныя драбнюткім густым шрыфтам, нават у акуларахх не даю рады прачытаць, слупянею на прозвішчы франтавога паэта Пятра Прыходзькі...

Паколькі яго імя выдрукавана ў самым нізе старонкі, то міжволі падаецца, што ўсе астатнія гэтыя грамафонаўцаў трымаюцца менавіта на ім, як бярвенні зруба на дубовай падваліне...

Стагоддзе з дня смерці А. С. Пушкіна ў 1937 годзе большавікі ўшанавалі тэрарам...

Чорнае супадзенне дат... Скон паэзіі ў савецкай імперыі...

Паэзія — пазітыў часу...

Бяссонне — абсурд пражытага дня...

З якога боку ні глядзі на гэты свет, усё адно ты бачыш толькі адзін яго — супроцьлеглы — бок...

Чытаю ў "Полымі" дзённікі перабудоўчых гадоў Міколы Гіля. Цікава, а галоўнае, — шчыра, што рэдкасць для беларускіх пісьменнікаў.

Наткнуўся на месца, дзе згадваюся і сам сярод маладых літаратараў: "як кожны сапраўдны талент, ці не трагічны"...

Паказваю жончы той запіс 1986 года, яна й кажа: "А што, каб не паехаў у Маскву ды са мной не ажаніўся, то тра-

геды наўрад ці ўбярогся б..." Іранізуе яна ці насамрэч, Бог яе ведае...

"А вось для мяне гэта была б сапраўдная трагедыя, — чуочы нашу размову з прыадчыненага сумежнага пакоя, агукваецца малая дачка, — Ксені Галубовіч тады ўвогуле не было б на свеце..."

Цяпер пра мяне ніхто ўжо таквысока не думае і не піша.

Ці не таму, што трагедыі не адбылося...

Што павінен пакінуць пасля сябе чалавек? Месца для іншага чалавека...

За гутаркай у лімаўскім пакоі Раман Тармола пытаецца, ці прачытаў я ўсю "Боскую камедыю" Дантэ Аліг'еры... Кажу — "так", хоць ведаю, што многа на якіх старонках філонію.

— Ну, тады працэнтуй што-небудзь

Напрыканцы красавіка ездзілі ўсёй сям'ёй да мамы. Цяплынь. Зеленае лес... Вечарам у прылеску палілі вогнішча ды падсмажвалі сала. Асабліва ўцепа для малое дачкі. Падсмажаная на ражне скварка — гэта табе не біг-мак з "Макдональдс"...

Цішыня, агонь, цемра і — нашы таемныя галасы з вечнасці...

Дзесьці там — далёка-далёка — Мінск, Лукашэнка, мітуслівае быццё...

Уяўная вечнасць недзетут — блізка-блізка — поруч з мамай хатай і могілкамі наводдаль...

Ужо нябожчыца, каталонка Монтсерат Ройдж у сваёй арыгінальнай кніжцы, прысвечанай літаратурнай творчасці, "Скажы мне, што ты мяне кахаеш, нават калі гэта няпраўда", з яшчэ больш

заяўках слухачоў". Беларуская вядучая на беларускай мове робіць падводку да чарговай песні-заяўкі, тужлівым голасам кажа пра сум, што адольвае нас, калі мы апынаемся па-за Айчынай, і тут жа, як бы сцвярджаючы сказанае, ставіць песню — "Уголок России — отчий дом..."

Двор дома, у якім знаходзіцца рэдакцыя часопіса "Крыніца", вясной вырашылі акультурыць, прывесці ў належны стан... І цяпер пад акном майго пакоя стаіць, пафарбаваная ў свежы дзяржаўны колер, сметніца. Чырвоная з зялёным кантам... Цешыць вока і грэе душу ўсім, хто бачыць яе, гэтая сімвалічна-сусвернная сметніца...

Першая і галоўная навіна ("новость дня на этот час") па расейскіх тэлека-

падмялі, што мышы дохнуць... "Заме-тали на совесть"?

Я не сумняваюся, што многія нашы літаратары і цяпер стаяць на падхопе ў КДБ. Ёсць сярод іх і таленавітыя... Бачна — Бог іх карае...

Лёс не ўведаеш, але і пражытага не схаваеш...

Бывала, і аднаго верша хапала, каб застацца Паэтам... А цяпер — і трохтомніка мала...

Калі тваё жыццё вісіць на Слове, як залыганы на вярхоў, — то ці вярхоўка ў тым вінаватая?... Такая ўжо яе місія — не адпускаць... Адпусціць (абарвецца) — застанешся жыць, не адпусціць — застанешся ў Слове...

Усякі прамінулы час падлягае асэнсаванню, а не крытыцы. Не трэба вялікага розуму і вялікай адвагі, каб крытыкаваць тое, што ўжо адбылося. Крытыцы падлягае толькі тое, што дзеецца ці яшчэ будзе дзеецца.

Няма большага эгаіста як самагубца. Дзеля сябе ён дамагаецца нават уласнай смерці...

Мы так добра захавалі нацыянальныя традыцыі, што іх цяжка адшукаць...

Еду на работу ў тралейбусе. Бліжэй да кабінкі кіроўцы ёсць два парныя месцы — адно супраць другога — вочы ў вочы, а не як звычайна — вочы ў спіну. Сядзяць там дзве інтэлігентнага выгляду і сярэдніх галоў жанчыны, а насупраць іх — ні то вясковы дзядзька ў швэдарах (лета, спіска), ні то абымшэлы сталічны пралетарый, карані якога таксама адсохлі недзе ў глыбокай беларускай правінцыі. Аднак — цвярозы і як бы прыстойны. І вось сядзіць ён, бедны, тварам да тых жанчын, а яны — ані ў чым невінаватыя — чамусьці ўсё вочы свае ад яго адводзяць і ў вачах тых ні то прысаромленасць, ні то разгубленасць...

Прыглядзеўся я шчыльна да мужыка — а ў яго прарах, прабачце, расшпілены на ўсё зева...

Я і сам вочы інстынктыўна адвёў, хоць і не з датклівых. Проста, прыпомнілася, як аднойчы, спазняючыся на працу, аж да тралейбусагна прыпынку перся ў такім непатрэбным выглядзе...

Спадзяваўся, што дзязька вось-вось заўважыць ці выпадкова адчуе-намае сваю жакліваю непрыкрытасць... Але — не...

Нарэшце ён сабраўся выходзіць. І так хацелася яму падказаць — шагнуць ці жэстам — ды не даў рады насмеліцца... А дзязьку ж яшчэ йсці ці ехаць трэба...

Як бы ты вінаватая, што ў яго такая незадачка выйшла... Паскудна становішча, яй-Богу. Проста фізічна адчуваў, як яму будзе брыдка, калі ёнтагохопіцца і тое зразуме, ужо не перад кім-небудзь, а — перад самім сабой...

І ўвогуле, гэтыя прарахі на маланках — ненадзейныя і канфузлівыя штукі, скажу я вам, мілыя жанчыны... Агаломшваюць як гром з яснага неба...

Рабоў трэба ненавідзець. Любіць іх, спачуваць ім — значыць, садзейнічаць рабству...

Мой селядоршы брат спецыяльна прыязджаў да Міколы Мятліцкага (незадоўга да выхалу маёй першай кніжкі) пытацца: я — сапраўды нейкі там паэт ці проста лайдак і апівоша, які не хоча жыць і працаваць як усе добрыя людзі?..

Дзякуй Мятліцкаму: ён усё ж прызнаў мяне за паэта. А брат, недаверліва пакруціўшы галавой, прыехаўшы дадому, сказаў бацькам: што зробіш, хай сабе піша, а мо і грошай дадуць...

Так я быў, нарэшце, са скрыпам прызнаны сваім народам...

Божая кароўка — на ваконным шкле перапоўненага сталічнага тралейбуса...

Поўзае, не знаходзячы выйсця ў гэтым залушлівым гармідары потнага натоўпу...

Гляджу-дзіўлюся, не з яе — жывое, а — з нас...

Творчы эгаізм і зайздрасць ёсць вечны рухавік мастацтва...

Праўда, і тут трэба мець талент, каб ведаць меру...

(Працяг на стар. 12)

Леанід ГАЛУБОВІЧ

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

помнае, а то я колькі разоў браўся, а ўсё нешта не йдзе... Ледзь да паловы дапоўз...

Маю глыбакадумнасць вырастоўвае эрудзіраваны ды іранічны Барыс Пятровіч: "Земную жыцьцё пройдзі да сярэдні..."

Смяёмся, хоць гэтага нашага ведання Раману Якубавічу недастаткова. Што ж, яно й зразумела: сяброўская гамана. Шчырая, часам рэзкая й грубаватая...

Па-сапраўдному пакутаваць за Беларусь у Беларусі не надта хто хоча, абыць і застацца пакутнікамі Айчыны жадаюць многія... Я тут кажу як пра матэрыяльнае, так і пра маральнае...

Кукуем вечарам у рэдакцыі — я, Федарэнка, Наварыч... Яны — за чаркай, я — за мінералкай ды цыгарэтным дымам... Галоўнае — сяброўская гамана. Шчырая, часам рэзкая й грубаватая...

Ну, вось — пра Шамякіна... Кажу ім, што паважаю яго, як чалавека, больш чым каго іншага з нашых старэйшых літаратараў, не зважаючы на яго палітычныя погляды. Ён мне бачны, відзён, як прыдарожны, ці як любіць шуткаваць у адносінах да мяне Рыгор Барадулін, — электрычны — слуп. Я заўжды магу гэты слуп абысці, каб не ўдарыцца, балазе, хаджу цяпер цвярозы, а калі ўзнікне патрэба — магу абаперціся, а то і ўзлезці на яго...

З іншымі — цяжэй... У складанай, нервовай, непрадказальнай сітуацыі можаш, як бач, лягнуцца на зямны грунт, пакаўзунышыся на іх віхлястых вузкіх ценях...

Смяротнай небяспекі няма, але нутраны гідлівы страх змушае да заўсёднай пільнасці і засцярогі...

Калісьці Маякоўскі напісаў: "Большыя поэты — хороши і разныя"...

Дзіўна, што некаторыя літаратары ўспрымаюць гэты выраз у разуменні "большы бы паэтаў добрых і ўсякіх (горшых, дрэнных і т.п.)", а не розных па стылі, светаадчувальнасці, форме...

Так і жывём. Тым і багатыя. Не паэзіяй, а — паэтамі...

Раман Тармола ў "ЛіМе" за шахматамі дадае ў нейкую літаратурную спрэчку пра мяне (пры мне): "А сам Галубовіч ніколі нікога ж не пахваліў. Хітры. Нават, помніце, у той зацемцы піша: я не люблю, калі мяне хваляць... Хлопцы, а хто яго хваліць?! Адчуваеце сэнс: ён усім абвяшчае, што яго хваляць..."

Раздумаўся я: і праўда, хто ж мяне хваліць?

Але, пішучы так, зноў жа баюся, каб Тармола, крыў Божа, не палічыў і гэта за маё чарговае напрошванне на пахвальбу...

інтрыгуючым падзагалоўкам "Пра пісьменніцтва, ад якога атрымліваюць асалоду нямногія, і пра чытанне, якім грэшныя ўсе", ад імя іспанскага раманиста Хуана Бэнета робіць спасылку на Фолкнера, які аднойчы нібыта сказаў такое: што, калі для таго, каб пісаць, спатрэбіцца забіць маці, спаліць уласны дом, згвалтаваць сястру, то ён гэта зробіць.

Як бы ў гэтым выказванні "не гуляўся" са словам Фолкнер і што ён не меў на ўвазе ў падтэксте — усё гэта патыхае амерыканскім мэтавым эгаізмам...

А ўсё ж меў я рацыю, а значыць, літараткі нюх ды інтуіцыю, калі, яшчэ не ведаючы гэткага Фолкнера, насмеліўся выдрукаваць пра сусветнага класіка сваё правінцыйнае: ФОЛКНЕР — ЯК АНТЫПОД СВАЁЙ ТВОРЧАСЦІ.

Калі чалавецтванне можа існаваць без Бога, значыць, — Бог ёсць... І няхай хто занадта разумны гэта аспрэчыць.

Не магу ўстрымацца, каб не прывесці ўсё з той жа Монтсерат Ройдж яшчэ адзін пасаж: "Флабэр прагнуўся вельмі задаволены: яму трэба было апісаць сцэну пахавання, і тут, на яго шчасце, якраз памерла маці яго сябра, доктара Пушэ".

Я нават не ведаю, рабіць які каментар ці не... Зрэшты, уласныя ці чужыя няшчасці заўжды садзейнічалі калі не творчам шчасцю, то аўтарскай удачы многіх вядомых пісьменнікаў. Памятаеце пра дзіцячую слязу ў Дастаеўскага? А ўся ж вялікая слава яго на "слязах ды няшчасцях"...

Чытаю ў правінцыйнага паэта са Сморгоні Генадзя Пятроўскага: *Змрочным вечарочкам, Пакалоўшы дрывы, Запало я печку Смалячком яловым...*

Ад гэтых неспрыдуманых радкоў вее цяплом бацькоўскай хаты... І ў гарадскоў маёй кватэры, здаецца, пахне лучынай... А рука сама цягнецца да факсімільнай "Вязанкі" Янкі Лучыны — нібы з таго часу спісана...

Дачка крычыць з ванны жонцы: "Мама, падай, калі ласка, ручнік для ног, а то не дастану... Я ўжо хвіліну буслікам стаю!" (Гэта значыць: на адной назе.)

Жонка мая ўмее накрывць на стол. І па сённяшнім дні — не так ежай, як посудам... Мыш пасле цэлуу гару талерак, сподкаў, відэльцаў, лыжак і яшчэ чорт ведае чаго... (вечэра ж сямейная — на трох) і думаеш, што ж ты такое еў?! Так і ў літаратуры, асабліва ў паэзіі, бывае: форма засланяе змест...

Апоўдні па радыё слухаю перадачу "па

налах — гэта зноў жа нейкая дробная "победа" ў касмічнай прасторы...

Пасля ўжо — смерць саракадвухгадовага мужчыны, аднаго з галадаючых педагогаў ва Ульянаўску...

Што за адцыя, што за народ, што за дзяржава, і якім вар'яцкім розумам яе можна зразумець?!

Ці Цютчаў правы: аніякім...

Мой бацька семнаццацігадовым юнаком быў вывезены ў Германію на работы. Гарбаціў у заможнага "баўэра" на кароўніку. Тры гады даглядаў і даў кароў. Як раскаваў: пальцаў на руках не чуў, прунялі...

Але — якія метамарфозы! Ужо дома, пасля вызвалення, ні разу не падаў сваю карову. Калі маці хварэла ці яе не было — хадзіў прасіць суседку... Рабіўся маленькім "баўэрам"...

Местачковы славянскі эгаізм бальшавіцкага часу: "...и аз воздам..." Каму? І — за што?!

Прынёс С. Патаранскі паэму "Наркманічны цыкл"... Прачытаў, сяджу ды няспешна перажоўваю змест — кайфу ні ў адным воку...

На капежнай трубе каля рэдакцыі "ЛіМа" прыклеена прыватная абвестка-рэклама самадзейнага лекара з такой фразай: "Я похудела на 14 кг..." А нейкі кемлівы чытач замазаў фламастэрам у другім слове першую і пятую літары...

Творым паціху і паўсюль... І ў літаратуры — таксама.

Сяргей Вераціла тэлефануе з "Крыніцы" Алене Сямёнаўне Васілевіч на конт адной прапановы...

— Пазваніце ім па тэлефоне (назвае нумар), скажыце — так і так, маўляў, ад Верацілы гэта... Усё будзе нармальна... толькі адрозу павітайцеся, канечне, і гаварыце з імі па-руску, калі ласка...

Я, Разанаў і Акудовіч "шалеём", уяўляючы бясслоную рэакцыю ў адказ інтэлігентнай, вытанчанай і датклівай Алены Сямёнаўны...

Што праўда, то і прапанова па нашым бедным часе была настолькі вартая і ўдзячная, наколькі авантурная і небяспечная...

З недалёкім чалавекам далёка не дойдзеш...

Асацыяцыя: глядзець на свет з-пад брыля... Спадзяюся, Іван Антонавіч не пакрыўдзіцца...

Усё крычалі пра "засоранасць" незалежных выданняў... А ў дзяржаўных так

Ва ўдарнікаў — ударна!

І хто ж з нашых меламаў не памятае дзівосныя, але рэдкія выступленні Ансамбля ўдарных інструментаў пад кіраўніцтвам лаўрэата міжнародных конкурсаў Уладзіміра Судноўскага! Ён гэты калектыў стварыў з такіх, як сам, энтузіястаў. Ён, апантан мастацтвам, выступаў з сольнымі канцэртамі, падчас якіх раскрываўся як захоплены лектар-асветнік, віртуозны выканаўца-мультиінструменталіст, чулы аранжыроўшчык, дзякуючы якому сімфанічныя партытуры набылі незвычайную густоўную афарбоўку ў размаітым "ударным сямействе". Па ініцыятыве У. Судноўскага пры Саюзе музычных дзеячаў у 1995 г. была створана Беларуская перкусійная (выканальніцтва на ўдарных інструментах) асацыяцыя. Ён, артыст аркестра тэатра оперы і балета, саліст Ансамбля "Класік-Авангард", і ўзначаліў гэтую творчую суполку.

Справы ладзіліся. Нават калі У. Судноўскі атрымаў часовую працу за мяжой і з'ехаў з Беларусі, асацыяцыя не развалілася. Два гады таму кіраўніцтва прыняў яе адказны сакратар Ігар Аўдзееў. На атрыманы туды ад Фонду Сораса грант (3 тыс. нямецкіх марак) праз нямецкіх партнёраў была куплена спецыяльная літаратура, якой хранічна бракуе беларускім музыкантам. Ды вось кур'ёз: за яе дастаўку адрасату запатрабавалі пошліну, роўную кошту саміх нот! "Пасылку" мусілі вярнуць да лепшых часоў. І толькі калі беларускія музыканты апынуліся на гастролях у Германіі, яны змаглі атрымаць літаратуру, прывезці ў Мінск, дзе з яе зрабілі неабходную колькасць копій і распаўсюдзілі па музычных навучальных установах.

Пры канцы 1998 г. у жыцці перкусійнай асацыяцыі адбылася значная творчая падзея. Беларускі ансамбль ўдарных інструментаў, які існуе пры Нацыянальным тэатры оперы і балета і ў складзе якога граюць лепшыя музыканты сталіцы, пабываў на Міжнародным фестывалі ў Вільні. Ён добра выступіў, звярнуў на сябе ўвагу замежных калегаў, наладзіў сувязі з музыкантамі ЗША, Летувы, Масквы, Санкт-Пецярбурга. Як заўважыў старшыня БПА І. Аўдзееў, своеасаблівым цэнтрам прафесійных стасункаў яны вызначылі для сябе Вільню. Тут лацвей падтрымліваць міжнародныя кантакты, сустрэкацца для абмену інфармацыяй, нотамі. Дарэчы, наш ансамбль атрымаў запрашэнне выступіць у Летуве ў новым годзе, чакаючы нашых музыкантаў і ў Амстэрдаме. І гэтым плане не абмяжоўваюцца...

С. Б.

Перадкаляднае свята мастацтва

10 снежня ў выставачнай зале Музея гісторыі і культуры Наваполацка адбылося адкрыццё выставы габелена, батыка і акварэлі Таццяны Козік з Полацка і Наталлі Лісоўскай з Віцебска. Абедзве мастачкі скончылі Віцебскі тэхналагічны інстытут лёгкай прамысловасці і п'яна працуюць у галіне габелена. Удзельніцы шматлікіх выстаў як на Беларусі, так і за межамі краіны. Наталля Лісоўская дацэнт кафедры дызайна Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта. Мастачка працуе выключна ў галіне габелена, адна з лідэраў віцебскай школы габелена — цікавай з явы сучаснага беларускага мастацтва. Таццяна Козік доўгі час жыла ў Наваполацку, але ў 1997 годзе пераехала ў Полацк. Акрамя габелена, працуе ў галіне батыка і акварэлі. Практична ўсе свае габелены Таццяна "ілюструе" вершамі — сваімі, або полацкага паэта Алеся Аркуша. На адкрыцці выставы гучала шмат цёплых слоў ад калегаў-мастакоў, знаёмых і сяброў. Тэкставую частку экспазіцыі агучыў адзін з яе аўтараў — Алесь Аркуш.

В. К.

Даследуе гісторыю культуры і асветы

Гэтым займаецца Марат Батвіннік, якому 22 снежня 1998 года споўнілася 70 гадоў. Марат Барысавіч — родам з Мінска, у 1951 годзе скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Працаваў ва ўстановах народнай асветы, а з 1957 года — у Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі. На даследчыцкім рахунку М. Батвінніка такія кнігі, як "Н. М. Никольский", "Лаврентий Зизаний", "В.Н. Перцев", "Откуда есть пошел букварь". Ён з'яўляецца адным з аўтараў кнігі "Беларускі асветнік Францыск Скарына і пачатак кнігадрукавання на Беларусі і ў Літве", "Іван Фёдарав і ўсходнеславянскае кнігадрукаванне", адказным рэдактарам кнігі "Францыск Скарына — беларускі гуманіст, асветнік, першадрукар".

Ён з'явіўся на свет у год Жоўтага Тыгра, небяспечнага і непрадказальнага, і лёс ягоны падобны на лёсы многіх яго сучаснікаў — людзей і тэатраў... Цяжкае юнацтва, першыя поспехі, вайна, што іх абарвала, потым — фронт, радасць Перамогі, вяртанне дадому, жыццё, пачатак спачатку, на новым месцы, у іншым горадзе... Доўгія гады вучнёўства, невядомасць, удачы і пралікі і, нарэшце, прызнанне, аўтарытэт у тэатральным свеце, прызы і дыпламы фестывалю, замежныя гастролі...

Гісторыя Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі — першага прафесійнага калектыву лялечнікаў нашай рэспублікі, пачалася шэсцьдзесят гадоў таму ў Гомелі, дзе паводле рашэння Упраўлення па справах мастацтваў пры СНК БССР 15 ліпеня 1938 года адбылося яго афіцыйнае адкрыццё. У верасні таго ж года гледачам была паказана першая прэм'ера — спектакль "Па шчу-

гэтыя планы, мары і спадзяванні закрэсліла вайна.

Вялікая Айчынная вайна прыпыніла работу тэатра. Частка трупы была мабілізавана ў шэрагі Чырвонай Арміі, астатнія ўдзень разам з усімі гамяльчанамі капалі траншэі, вечарамі давалі спектаклі ў гарадскіх клубах і вайсковых часцях. Фронт падыходзіў да горада ўсё бліжэй, Гомель

Лялькі ў коле звяроў

60 ГАДОЎ ДЗЯРЖАЎНАГА ТЭАТРА ЛЯЛЕК БЕЛАРУСІ
Ў СВЯТЛЕ ЎСХОДНЯГА ГАРАСКОПА

паковым жаданні" Л. Тарахоўскай (рэжысёр М. Райская), пастаўлены па эскізах Цэнтральнага тэатра лялек пад кіраўніцтвам С. Абрацова. Потым былі пастаноўкі "Май-дадыра" К. Чукоўскага, "Казкі пра папа і яго работніка Балду" А. Пушкіна, "Гусыня" Н. Гернет... Аўтарская казка, народная руская казка, класічная руская казка. Вядома, усе чакалі, што маладыя лялечнікі пачнуць працаваць з беларускім фальклорам, ствараць арыгінальны рэпертуар, без якога немагчыма набыць уласны мастацкі почырк.

Гэта была няпростая задача. Прафесійныя драматургі толькі пачыналі асвойваць гэты від тэатра, звыклай сферай знаходжання якога былі кірмашы, балаганы, рыначныя пляцоўкі, вазы батлейшчыкаў. Сюжэты лялечных прадстаўленняў былі традыцыйнымі, а тэксты часцей за ўсё імправізаваліся. Арыгінальная п'еса для тэатра лялек была ў тыя гады вялікай рэдкасцю, і тым не менш новая беларуская казка ў афішы Дзяржаўнага тэатра лялек з'явілася. І даволі хутка.

Адбылося гэта пасля гастролі ў Мінску, дзе малады тэатр паказаў свае першыя работы сталічнаму гледачу, даросламу і малому. Сярод дарослых гледачоў былі акцёры, рэжысёры, крытыкі, пісьменнікі, музыканты. Завітаў некай на гэтыя паказы вядомы драматург Віталь Вольскі. Вынікам яго сустрэчы з калектывам гомельскіх лялечнікаў стала п'еса, якой суджана было стаць класічнай беларускай драматургіяй, самай папулярнай беларускай тэатральнай казкай. У сцэнічнай рэдакцыі яна называлася "Дзед і жораў", але першы варыянт яе называў "Чароўны падарунак", на мой погляд, больш адпавядае той ролі, якую яна адыграла ў лёсе Дзяржаўнага тэатра лялек. Віталь Вольскі сапраўды падарыў яму чароўны падарунак, свайго роду літаратурны талісман. Мяркуючы самі: п'еса, напісаная ў 1939 годзе, і дагэтуль займае адно з самых ганаровых месцаў у рэпертуарнай афішы Дзяржаўнага тэатра лялек. За шэсцьдзесят гадоў сваёй гісторыі тэатр стварыў восем сцэнічных версій гэтай казкі і амаль усе яны былі паспяховымі. Больш за тое, яны былі вехамі творчага шляху тэатра, адзначалі новыя этапы яго станаўлення. Першая пастаноўка п'есы "Дзед і жораў" стала рэжысёрскім дэбютам вядучага акцёра трупы М. Бабушкіна, будучага мастацкага кіраўніка тэатра. У рабоце над гэтым спектаклем склаўся творчы дуэт М. Бабушкіна і мастака Б. Звінаградска. З іх імёнамі звязаны лёс тэатра ў саракавыя гады.

У 1940 годзе, пасля кароткай вучобы ў Маскве, М. Бабушкін становіцца галоўным рэжысёрам тэатра, Б. Звінаградскі — галоўным мастаком. У гэты кароткі перадаены перыяд работа тэатра была вельмі інтэнсіўнай. Лялечнікі пашыралі жанравы дыяпазон сваіх спектакляў, а разам з ім — і кола гледачоў. Разам з казкамі для самых маленькіх — "Вялікім Іванам" С. Прэабражэнскага і С. Абрацова, "Чырвонай Шапачкай" Ш. Пяро — тэатр ставіць "Падарожжаў дзіўных краін" У. Палякова, дыдактычны спектакль для малодшых школьнікаў і лірычнае "Каштанку" А. Чэхава, адрасаваную маладзёжнай аўдыторыі. У планах тэатра былі спектаклі для дарослага гледача, паказы ў Маскве, работа з беларускімі драматургамі над стварэннем новых п'есаў для тэатра лялек, але ўсе

бамбілі, у час адной з бамбёжак загінулі тэатральныя дэкарацыі і лялькі. У жніўні 1941 года тэатр быў эвакуіраваны ў Сталінабад (цяпер — г. Душанбе). У 1943 годзе туды ж прыехаў дэмабілізаваны пасля ранення М. Бабушкін. Пачалася работа па аднаўленні рэпертуару, аднаўленні дзейнасці тэатра. Першым спектаклем стаў "Вялікі Іван", і менавіта з яго пачалася пасляваенная гісторыя Дзяржаўнага тэатра лялек БССР.

Лялечнікі былі першымі з тэатральных калектываў Беларусі, хто аднавіў работу ў вызваленай рэспубліцы. Да заканчэння вайны заставаўся год, яшчэ ішлі баі за Віцебск, Оршу, Магілёў, а на пляцоўках Гомеля 1 мая 1944 года ўжо ішлі спектаклі Дзяржаўнага тэатра лялек. Са спектаклем "Вялікі Іван" і канцэртнай праграмай лялечнікі выязджалі на фронт, а потым выправіліся ў працяглая гастролі па вёсках і мястэчках апаленай вайной Беларусі.

Аднаўленне творчага патэнцыялу тэатра адбывалася цяжка, трупа значна зменшылася, адчуваўся востры дэфіцыт акцёраў, рэжысёраў-пастаноўшчыкаў, работнікаў майстэрняў. Усё гэта прывяло да таго, што ў маі 1949 года тэатр спыніў сваю дзейнасць у Гомелі.

Прайшло дванаццаць гадоў. Каляндарнае Кола Звяроў скончыла свой абарот. Зноў настаў год Тыгра — 1950. На гэты раз гэта быў Белы Тыгр, сімвал стыхіі Металу, імклівы, сабраны, цяроплівы, ён умее чакаць удачу і не ўпускаць яе. У сакавіку гэтага года адбылося другое нараджэнне Дзяржаўнага тэатра лялек, цяпер — у сталіцы рэспублікі, у Мінску. Мастацкім кіраўніком тэатра стаў А. Аркадзьеў, які да таго ўзначальваў Беларускае дзяржаўнае эстраду. Першымі спектаклямі абноўленага калектыву лялечнікаў сталі казкі для самых маленькіх гледачоў — "Дзед Мароз" А. Шурынавай, "Па шчупаковым жаданні" Л. Тарахоўскай. У 1952 годзе тэатр зноў звярнуўся да п'есы "Дзед і жораў". Гэты спектакль таксама стаў для тэатра пэўнай вехай, але веха гэта ўказвала напрамак, які адводзіў убок ад эстэтыкі лялечнага тэатра. Лялькі капіравалі чалавека, дзеянне спектакля, яго мізансцэнічныя маляункі будаваліся па законах драмы. Уплыў натуралізму быў адчувальны і ў іншых пастаноўках тэатра першай паловы пяцідзесятых гадоў: "Следапытка" С. Мерзлякова, "Цудоўнай дудцы" В. Вольскага, "Лясной хаце" П. Данілава і іншых.

У 1956 годзе ў тэатры адбылася змена мастацкага кіраўніка. Галоўным рэжысёрам тэатра стаў Анатоль Ляляўскі. З яго імем звязаны доўгі п'яны перыяд вяртання да вобразнасці і метафарычнасці сцэнічнай мовы, пошуку новых сродкаў выяўленчасці, разнастайнасці стыляў і жанраў пастаноўкаў. У гэтых навацыях А. Ляляўскага дзейна падтрымаў галоўны мастак тэатра Л. Быкаў, які прыйшоў у тэатр у 1957 годзе.

Ужо першая іх сумесная праца — спектакль паводле рускіх народных казак "Іван-царэвіч і шэры воук" паказала імкненне пастаноўшчыкаў і акцёраў да стварэння яркага, займальнага відовішча, выразных характараў, вобразных лялек. Ён карыстаўся вялікім поспехам як у гледачоў, так і ў тэатральных крытыкаў, якія прылічалі яго да лепшых спектакляў для дзяцей пяцідзесятых гадоў.

Прайшло яшчэ дванаццаць гадоў і настаў новы год Тыгра — 1962. Колер звера быў чорны, ён сімвалізаваў Ваду — стыхію мутацыі, таямніцы, абнаўлення, набыцця новых нечаканых якасцяў. Тыгр зноў пацвердзіў сваё зацікаўленае стаўленне да беларускага лялечнага тэатра — адкрыліся тэатры лялек у Гомелі і Брэсце. У жыцці Дзяржаўнага тэатра лялек у гэты год не адбывалася якіх-небудзь карэнных змен, якія параўноўваліся б з падзеямі 1938 і 1950 гадоў. Але ў ім пачыналіся змены ўнутраныя, тая самая таямная мутацыя, якую абяцаў гараскоп, набыццё новых творчых якасцяў.

У сезоне 1961/62 гадоў на сцэне тэатра лялек з'яўляецца спектакль "Сярэбраная табакерка" З. Бядулі, затым — "Марынка-

краніўніца" А. Вольскага, П. Макаля, "Вясёлы цырк" А. Ляляўскага, новая версія "Дзеда і жорава", "Ліпавічкі" паводле У. Галубка. Імкненне да стварэння арыгінальнага рэпертуару, цесныя кантакты з беларускімі драматургамі, інсцэнізацыя нацыянальнай класікі — так закладаўся падмурак будучых поспехаў, мастацкай своеасаблівасці, усеазаўнай і еўрапейскай вядомасці. І шасцідзесятая гады паклалі ў яго нямаля цаглянак — прыкметных і не вельмі прыкметных.

У тэатр прыйшла таленавітая моладзь — рэжысёр В. Казлова, сцэнограф А. Фаміна, акцёры В. Грамовіч, В. Прызьева, Е. Рамановіч, інш. Майстэрства трупы становілася ўсё больш сталым, задумы — маштабнымі, але Дзяржаўны тэатр лялек на трэцім дзесяцігоддзі свайго існавання заставаўся тэатрам перасоўным. Ён не меў стацыянарнага памяшкання, жыў "на колах", у бясконцых гастрольных паездках. Гэта не магло не стрымліваць развіццё тэатра, накладваючы на задумы пастаноўшчыкаў жорсткія тэхнічныя абмежаванні.

У сярэдзіне шасцідзесятых гадоў тэатр нарэшце набыў уласны дом — стацыянарную залу на вуліцы Энгельса, 20. Вандрунае жыццё скончылася. Цяпер яго калектыву былі па плячы самыя складаныя тэхнічныя рашэнні і самыя нямыслімыя творчыя ўзлёты. І ён не прамінуў гэтым пакарыстацца. У яго рэпертуарным партфелі з'явілася літаратура, якая раней не інтэрпрэтавалася на лялечнай сцэне: "Залаты конь" Я. Райніса, "Клоп" У. Маякоўскага, "Жар-пташка" І. Стравінскага, "Вясенняя казка" Я. Глебава. Фармавалася новая сцэнічная мова, раней невядомая тэатру лялек, у вобразную структуру спектакляў уключаліся прыёмы пластычнага і операга тэатра, на сцэне з'явілася скульптура і маска, лялькі ўзаемадзейнічалі з жывым акцёрам. Узнікаў Паэтычны тэатр лялек — новае звяно ў бясконцым ланцужку развіцця і трансфармацыі сцэнічнага мастацтва.

Наступны год Тыгра — 1974 — падрыхтаваў Дзяржаўнаму тэатру лялек ролю гаспадара на рэгіянальным фестывалі тэатраў лялек рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі. Да гэтага фестывалі праходзілі ў Таліне, Рызе, Коўне. Колер Тыгра быў блакітны, ён сімвалізаваў стыхію Дрэва (Сусветнага Дрэва), якая нясе аб'яднанне, гармонію, вырастанне. Сярод сваіх сабротаў на Коле Звяроў ён адносіўся да ліку найбольш спакойных і цяроплівых драпежнікаў, часам праяўляў нават схільнасць да вегетарыянства.

У гэты год быў закладзены дванаццацігадовы цыкл спакойнай п'яна працы, рэалізацыі даўніх планаў, творчага росту. Тэатру ўдавалася самыя складаныя філасофскія драмы і самыя бяспінасныя казкі. "Зорны хлопчык" О. Уайльда, "Дзякуй, вялікі дзякуй" А. Вярцінскага, "Зорка і смерць Хаакіна Мур'еты" П. Неруды, "Салавей" Х.-К. Андэрсена, "Прыгоды бравага салдата Швейка" Я. Гашака, "Жаваранак" Ж. Ануя. У яго афішы з'явіліся інсцэнізацыі сучаснай прозы — "Да трэціх пеўняў" В. Шукшына і класікі — "Ляўша" М. Ляскова, "Сымон-музыка" Я. Коласа.

Тэатр паспяхова ўдзельнічаў у многіх фестывалях: Міжнародным фестывалі балгарскай драматургіі "Залаты дэльфін" (Варна, 1978), Міжнародным фестывалі тэат-

Чалавек тэатра, Чалавек літаратуры

Барысу БУР'ЯНУ — 75

раў лялек у Шарлевілі дэ Мезьер (Францыя, 1985), фестывалях рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі (Вільня, 1978; Талін, 1982), Беларускіх рэспубліканскіх (Мінск, 1981; Магілёў, 1983).

Час прыспешваў. Нячутна ступаючы на мяккіх лапах, падышоў новы год Тыгра — 1986. Яго колер быў чырвоным, ён сімвалізаваў стыхію Агну, якая, паводле гараскопа, нясе творчую актыўнасць, пераўтваральныя змены, неспакой і некаторую амбіцыйнасць.

Гараскоп не хлусіў, і змены ў тэатры сапраўды адбыліся. Анатоля Ляляўскага, які ўзначальваў тэатр на працягу трыццаці гадоў, змяніў на пасадзе галоўнага рэжысёра яго сын Аляксей. Рэжысёрскі вопыт Аляксея Ляляўскага да таго часу быў не вельмі вялікі. Свой першы спектакль — “Салавей” Х.-К. Андрэсена ён паставіў у 1980 годзе, калі быў яшчэ студэнтам Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Але яго работы хутка заваявалі глядацкі поспех і прызнанне прафесіяналаў. Невыпадкова менавіта спектакль “Салавей” прадстаўляў мастацтва беларускіх лялечнікаў на адным з самых прэстыжных фестываляў — у Шарлевілі дэ Мезьер (Францыя), дзе знаходзіцца штаб-кватэра Міжнароднага саюза дзяржаўнага тэатра, які дзейнічае пад эгідай ЮНЕСКА. Да прыходу ў Дзяржаўны тэатр лялек Аляксей Ляляўскі працаваў галоўным рэжысёрам Магілёўскага тэатра лялек. Пад яго кіраўніцтвам трупам нядаўна створанага абласнога тэатра набыла вядомасць у рэспубліцы і за яе межамі і здолела стварыць дастойную канкурэнцыю сваім вопытным сталічным калегам.

Першай пастаноўкай А. Ляляўскага ў якасці галоўнага рэжысёра Дзяржаўнага тэатра лялек стала новая сцэнічная версія... вядома ж, “Дзеда і жоравы”! Гэты спектакль можа быць па праву названы шчасліўчыкам. Рэжысёру і яго сааўтару — сцэнографу А. Ганіюдскай удалося стварыць спектакль надзіва абаяльны, мудры, вясёлы, дзе за зусім сучаснай формай жыў вечны дух народнага тэатра з яго невычарпальным гумарам, аптымізмам, верай у пераможную сілу добра.

Спектакль “Дзед і жоравы” адразу заваяваў прызнанне на радзіме і за мяжой, стаў свайго роду лялечным бестселерам, візітнай карткай не толькі Дзяржаўнага тэатра лялек, а і Беларускага лялечнага тэатра ў цэлым.

Услед за “Дзедам і жоравым” на афішы тэатра з’явіліся новыя спектаклі А. Ляляўскага: “Майстар і Маргарыта” М. Булгакава, “Сымон-музыка” Якуба Коласа, “Бура” У. Шэкспіра, “Цар Ірад” Г. Барышава, “Папляшка” Ж. Мазно, “Гісторыя Снежнай каралевы” Х.-К. Андрэсена і іншыя.

Лялечны тэатр займае асаблівае месца ў сям’і сцэнічных мастацтваў. Ён падобны і непадобны на сваіх сабратаў. У працэсе пастаноўкі лялечнага спектакля ствараецца не толькі дзеянне і сюжэт, а і сам персанаж, яго аблічча, характар, яго плоць. Таму ў лялечным тэатры цяжка пераацаніць ролі мастака — творцы гэтага дзіўнага ўласнага свету, той планеты, дзе разгортаецца фабула, куды тэатр запрашае глядача.

На працягу апошніх дзесяцігоддзяў тварэннем светаў на сцэне Дзяржаўнага тэатра лялек займаліся Л. Быкаў, А. Фаміна, Л. Герлаван, А. Вахрамееў, канструктар лялек А. Нікалайчык. А ўдыхалі жыццё ў іх творчынныя акцёры В. Власаў, В. Калашнікаў, Л. Мікула, А. Іванова, Л. Пахомова, В. Грамовіч, А. Паўлікаў, А. Вергуноў, Ю. Сарычаў, Я. Агеенка, В. Белаш, А. Васько, А. Казакоў, Л. Немагай, В. Варанкоў, А. Сцепанюк, А. Барысава, І. Ганчар, В. Глазкоў, С. Цімохіна і іншыя. Магчымасць працэсаў тварэння і ўдыхання забяспечвае адміністрацыйны корпус тэатра на чале з дырэктарам Е. Клімаковым.

Доўгая сумесная праца некалькіх пакаленняў лялечнікаў прынесла свой плён. Сёння Дзяржаўны тэатр лялек — адзін з самых папулярных у рэспубліцы, любімы дзецьмі і дарослымі. Добра вядомы ён і за мяжой. І яго арганізатар аднаго з буйнейшых у Беларусі міжнародных фестываляў, і як удзельнік сусветных тэатральных фестываляў.

І вось — яму шасцьдзесят. У юбіляях заўсёды прысутнічае нейкае адценне спаложу перад часам. Шасцьдзесят — шмат гэта ці мала? На Усходзе лічаць, што гэта адзін поўны цыкл старажытнага Кола Звяроў. Дванаццаць сімвалічных жывёлін, увабленых у пяці стыхіях — дрэва, металу, агню, зямлі і вады. Адзін календарны цыкл. Узрост сталасці. Не больш.

Галіна АЛІСЕЙЧЫК

“Тэатральнае відовішча бывае такое, як сёння, толькі раз. Толькі адзін раз у гэтым напале раскрываюцца пачуцці і думкі герояў, ролі якіх сёння ўвечары ігралі менавіта гэтыя выканаўцы, а ў глядзельнай зале сабраліся вось гэтыя людзі. Тэмпераментны імпульсы са сцэны пасылаюцца за раму, прамяняць у партэр і на балконы. Але і адтуль, з залы, таксама ідзе сустрэчны паток эмацыянальнага напалу. І спалучэнне нараджаецца унікальнае. Непаўторнае. Яно жыве толькі сёння. Толькі якіх тры гадзіны. І паўтарыцца не можа”.

І тут нішто і нішто не можа замяніць і адмяніць адухоўленае і таленавітае пярэкрытка. Тэатральнага крытыка. Бо кнігу ўсё ж можна прачытаць самому, творы выяўленага мастацтва — пабачыць: у арыгінале ці хаця б у рэпрадукцыях, фільм — паглядзець. Спектакль — застаецца ў сведчаннях. Пра свята ўзрушэнняў і перажыванняў, пра моманты сцвярджэння мастацкай ісціны, выяўленай у слове, жэсце, руху, ва ўсім спалучэнні думак, пачуццяў, зрокава-відовішчым і музычным спасціжэнні, ва ўсім, што складае, — спектакль.

І колькі такіх сведчанняў — таленавітых, усхваляваных, яркіх — на рахунку Барыса Бур’яна! Менавіта яго словы пачынаюць гэты мой допіс. Менавіта ён з’явіўся некалі ў выдавецтва “Навука і тэхніка” з адной са сваіх кніг пра тэатр. І мне давалося быць рэдактарам яго рукапісу.

Выдавецтва гэта — акадэмічнае, звычайна ў ім друкаваліся і друкуюцца дагэтуль (мяняюцца толькі назвы выдавецтва) аўтары інстытутаў Акадэміі навук. Тады, на схіле адлігі, былі дапушчаны і “вольныя” аўтары. І ў нашай рэдакцыі з’явіўся філосаф Мікалай Крукоўскі, што нібыта выпраменьваў думку і ствараў вакол сябе інтэлектуальную атмасферу. І — Барыс Бур’ян. Тэатральны і літаратурны крытык, празаік, драматург, перакладчык, сцэнарыст. Чалавек тэатра, чалавек літаратуры.

На тую пару грывнуў сапраўдны тэатральны бум. І ў нас, на Беларусі, і на ўсёй прасторы былога Саюза. І ў краінах Еўропы. Тачылі свае пёры і крытыкі. Колькі бліскучых імёнаў! Хаця не зьявіліся і тыя, што, паводле Уласа Дарашэвіча, вядомага дарэвалюцыйнага журналіста, маглі і Венеру Мілюскую апісаць так: “У яе правільны твар. Грудзі развіты нармальна. Дэфектаў у целабудове не заўважаецца. І, на жаль, не хапае рук”.

У акадэмічных гмах такіх “добрасумленых крытыкаў”, што былі надзейна абаронены навуковымі званнямі, пашанотнымі навуковымі ступенямі, а іх кнігі — расшэнямі вучоных саветаў, форумуаў, сінклітаў, было... дастаткова. Мастацтва тэатра — безабароннае перад імі. І перад гісторыяй.

І таму асабліва прыкметным было з’яўленне аднаго з тых, хто вызначаў сапраўднае тэатральнае жыццё. А на тую пару вялі рэй на старонках “ЛіМа” тэатральныя крытыкі Георгій Колас, Тамара Бушко. І — наш аўтар: Барыс Бур’ян. Яркі. Артыстычны. У жыцці. І на пісьме. Адчувалася, для яго сапраўды “сачыць за акцёрам у святле рампы — творчы акт”. І стварэнне рэцэнзій, аглядаў і партрэтаў — натхнёная імправізацыя, вобразна-аналітычны спосаб узнаўлення бачанага на сцэне, адчутага на спектаклі.

Барыс Бур’ян умеў захапляцца. Любіць — адкрываць. Умеў згадаць, здавалася б, амаль забытае.

Ён не пісаў “многотрудных” манаграфій па гісторыі тэатра, але ў яго, здавалася б, калейдаскапічных нататках — жывыя вобразы, усхваляваны роздум, трапны назіранні. Тэатральныя, сцэнічныя ўражання — па якіх мы адчуем непאўторны водар мастацтва, атрымаем асалоду ад спектакляў, якія мы ніколі не бачылі, звернем свае ўражання ад фактаў тэатральнага жыцця, і нават калі катэгарычна не пагодзімся з крытыкам — з цікавасцю прасочым ход прафесійнай думкі, памяркуем — аб ракурсе бачання: яго і свайго. Будзем мець асабае задавальненне ад акцёрскіх партрэтаў яго пярэ: то замашыста маштабных, жывапісна яркіх, то — у лепшых традыцыях класіцызму — прамяляваных дакладна, ясна, падрабязна, то пададзены з імпрэсіянісцкім адчуваннем пазіі імгнення. Заўважым — дзе тонкую нюансіроўку, дзе — пуантылісцкі метад малюнка, дзе — жорсткую графічнасць стылю. Заўважым і спалучэнне: ведаў і валодан-

ня мастацкім словам, умення аналізаваць і ўспрымаць эмацыянальна, гаворкі нібыта нязмушанай — і прадуманай, уважанай, калі ёсць логіка думкі і логіка ўражанняў. І вось у той самай калейдаскапічнасці ёсць свая паслядоўнасць. Абумоўленая прафесіяналізмам, зрудыцыйай, дапытлівасцю.

Барыс Бур’ян ведае законы сцэны. Ведае гісторыю тэатра — беларускага, заходне-еўрапейскага, рускага. Добра знаёмы з працамі тэарэтыкаў і практыкаў тэатра. Што відэаочна адбіваецца на тым, што ён піша. Як і выдатная арыентаванасць у драматургіі, пазэіі, увогуле літаратуры.

Вяду пра гэта гаворку і як чытач, і як рэдактар. Не толькі той даўняй, 60-х гадоў, у сааўтарстве з Іванам Ліснеўскім кнігі “На тэатральных перекрестках”, але і кнігі, што давалося падпісваць у друку ў выдавецтва “Мастацкая літаратура”: “З сёмага раду партэра”, “Судьба чужая, как своя”, “І толькі надпіс...”. Ведаючы, што ў творчай скарбніцы аўтара гэтых кніг — яшчэ і аповесці “Первый снег”, “У синей бухты”, “Твоя повесть”, “Вальс Грибоедова”, “Радужный перезвон”, пераклады, п’есы, сцэнарыі. Творы, тэматыка, танальнасць, настроенасць якіх — сведчанне прыхільнасці аўтара, неад’емная частка яго агульнай літаратурнай і культурнай скіраванасці. Пазэія і рамантыка жыцця, Максім Багдановіч — як увасабленне гэтай рамантыкі, трагічнае і высокае ўвасабленне...

...Для мяне, між іншым, былі досыць нечаканымі нататкі Барыса Іванавіча, дзе ён, як мала хто самакрытычна, распавядае пра сваё неафіцтва ў беларускай культуры, пра сваю “нетутэйшасць”, пра няпростае фарміраванне сваёй мастацкай свядомасці ў арэале беларушчыны.

Той перыяд неафіцтва ў творчым жыцці Барыса Бур’яна да мяне незнаёмы. На момант нашага творчага супрацоўніцтва ён пісаў па-руску і па-беларуску, выдатна ведаў беларускую і рускую пазэію. І — безумоўна, тэатр. Беларускі і рускі тэатр на Беларусі.

Праблемы тэатра, творчыя ўзаемадачыненні рэжысёра і акцёра, жывая стыхія спектакля — пра гэта клопат Барыса Бур’яна. Калі ісціна прымаецца “не розумам, а ўсёй існасцю. І ўнікае жаданне і заўтра даведвацца пра новае ў свеце, у людзях, у саміх сабе”.

Барыс Бур’ян пісаў і пра лёс рускай анрэпрызы на Беларусі, пра труп Уладзіміра Кумельскага, што сталася ядром будучага Рускага Акадэмічнага тэатра драмы ў Мінску, пра акцёраў, што склалі гонар рускай сцэны на Беларусі — Аляксандра Кістава, Дзмітрыя Арлова, Ганну Абуховіч... Пра Расціслава Янкоўскага, Юрыя Сідарава... І, безумоўна, пра Аляксандру Клімаву. Ёй прысвечаны шматлікія старонкі з напісанага Барысам Бур’янам. Старонкі, з якіх можна мець уяўленне пра талент актрысы, нават не бачыўшы яе на сцэне. Каралева рускай сцэны на Беларусі...

А якая Чароўная Дама беларускай акадэмічнай сцэны, перад якою лічыў за гонар схіліць калена рыцар беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч, Таццяна Аляксеева ў літаратурным партрэце Барыса Бур’яна! І што за постаць узнікае перад намі, калі актрыса піша “нявыяўленыя ў формулах ісціны страсты чалавечыя” — Стэфанія Станюта! І яшчэ, і яшчэ... Святлана Акружная, Галіна Маркіна, Аляксандр Ільінскі, Ірына Ждано-

віч, Барыс Платонаў, Уладзімір Іосіфавіч і Барыс Уладамірскія... Называю прозвішчы — імёны! — што ўзнікаюць у маёй памяці спантанна, выпадкова. І — спыняюся. Пералічыць нават некаторых персанажаў крытычнай мастацкай мазаікі Барыса Бур’яна немагчыма.

У мінулым сам акцёр — пачынаў перадвайной, па сутнасці, падлеткам, быў у трупе Рускага тэатра ў Мінску — Барыс Бур’ян з асаблівай увагай, прыхільнасцю, зацікаўленасцю гаворыць пра акцёраў: “...ад таго, які ён, Яго Вялікасць Акцёр, сёння на сцэне, залежыць наша разуменне задумы і пафасу відовішча, наша эмацыянальная сувязь з праблематыкай п’есы, наш роздум аб рэчаіснасці, наша асацыятыўнае параўнанне “сцэны” з жыццём”.

Ці заўсёды ён аб’ектыўны, крытык Барыс Бур’ян? Мабыць, не. Суб’ектыўны момант заўсёды прысутнічае ў створаным ім. Часам, магчыма, нават снабізм. І ў гэтым — неад’емныя рысы своеасаблівага творчага почырку Барыса Бур’яна. Які амаль дваццаць год загадваў аддзелам тэатра, музыкі і кіно ў рэдакцыі штотыднёвіка “ЛіМ”, працаваў рэдактарам на тэлебачанні, на кінастудыі, у рэдакцыі часопіса “Советская Отчизна” (“Нёман”).

Які ў семнаццаць год пайшоў добраахвотнікам на фронт. Быў паранены. Вярнуўся з фронту з тым адчуваннем удзячнасці лёсу, што было ў многіх франтавікоў. Як і выключная добразычлівасць, увага да людзей, што выявілі сябе творца. Як прага ведаў.

Кнігачы, бібліяман. З тых, што, маючы сур’ёзны багаж ведаў, цвёрда памятаюць: у гэтай скарбніцы лішніцы не бывае. Новыя кнігі, новыя публікацыі ў часопісах — заўсёды пад яго ўвагай. Прачытаўшы свежыя нумары часопісаў, набыўшы новую кнігу, здабыўшы кніжны рарытэт — ён спяшаецца падзяліцца з іншымі. Рэальнай кнігай. Інфармацыяй. Кніжнай. Культуровай. “Вы яшчэ не чыталі?” “Вы яшчэ не бачылі?” І цяпер — калі абставіны прозы жыцця не так каб дазваляюць — купіць, падпісацца (згадаем нашы ганарары), ён — чытае. У бібліятэцы Барыс Бур’ян не гасць, стале наведвальнік.

Які ў рэдакцыях часопісаў, газет. З кнігамі — складана. Не толькі яму. Аднак — ёсць што прадставіць: адпаведнае сур’ёзнае даце. Пагартаць і старонкі памяці. Вярнуцца ў тыя паваяеныя гады, калі на ўвесь прэзент (тады адзіны) у Мінску свяціліся вокнамі дзве будыніны, а ў адной з іх месціліся сябры Барыса Бур’яна — паэты. І чулася там “памяць дарог”, час звяртаўся з “сонечным гадзіннікам”, а недзе непадалёк (ці яшчэ дэкава-та) складала свае вершы той, з кім таксама былі свае стасункі, той, у каго быў “салаўіны вечар” і “перапёлчына ноч”. І многа — кнігі пазэіі, для стварэння якіх, паводле Барыса Бур’яна, была абавязкова “тыранія самавыяўлення”.

Магчыма, старонкі жыцця будуць перагортацца іншыя. Іншыя персанажы жыцця зоймуць увагу героя дня. Аднак — у любым выпадку — настрой будзе пазначаны прадстаўніцтвам пазэіі і мастацтва. Літаратуры. Тэатра.

Ала СЯМЁНАВА

На здымку: Уладзімір Караткевіч, Васіль Сёмуха, Барыс Бур’ян. 1972 г.

Фота Уладзіміра КРУКА

Вайной
загартаваны

ГЕОРГІЮ ШЫЛОВІЧУ — 75

Нарадзіўся Георгій Шыловіч 7 студзеня 1924 года ў Мінску. Да вайны скончыў першы курс будаўнічага тэхнікума. У час фашыскай навалы быў удзельнікам мінскага падполля, партызанам брыгады імя Жалезняка на Бягомльшчыне, з 1944-га па 1945 год служыў у арміі. Пасля заканчэння аддзялення журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта працаваў у рэдакцыях газет "Мінская праўда", "Зорька", з 1965 года — у часопісе "Беларусь". Быў адказным сакратаром, а з 1978-га па 1985-ы — намеснікам галоўнага рэдактара.

З першым апавяданнем выступіў у 1948 годзе. Выйшлі кнігі для дзяцей "Твая дарога", "Запіска на шыбе", "Сшытак у чорнай вокладцы", "Чарапахы без панцыра", "Святло далёкага Алькора" і іншыя. У 1986 годзе пабачыў свет аднатомнік выбраных твораў "Школа каля крэпасці". Г. Шыловіч з'яўляецца аўтарам сцэнарый дакументальных фільмаў "Родныя бярозы не спяць", "Зялёны патруль", "Трэба марыць". Перакладае з рускай і ўкраінскай моў.

Віншuem Георгію Уладзіміравічу з 75-годдзем! Зычым яму доўгіх год жыцця, творчага плёну!

І яго
не забудзем...

Раней, калі гаворка заходзіла пра Аркадзя Гейнэ (нарадзіўся 10 студзеня 1919 года), звычайна прыгадваў яго верш "Шчаслівая зорка". А цяпер сёйтой скрывіцца. Усё ж пад шчаслівай зоркай пазт меў на ўвазе тую, "што ў Крамлі..." Але не ў гэтых прыватнасцях справа — твор у цэлым шчыры, надзіва лірычны і пранікнёны:

— Помніш летняй ноччу цёмна-сіняю,
Шчаслівейшай нашаю парой —
Слухалі мы песню салаўіную
У зялёным садзе над ракой.

Месяц з-за высокіх ліп квітнеючых
Усміхаўся ласкавым святлом;
Поркі, ясным бляскам палымнеючы,
Падлі далёка за сялом.

Тады шчаслівыя маладыя людзі і ўспомнілі, што "ў народзе ёсць павер'е гэткае, Быццам мае кожны чалавек Зорку ў небе, для яго прыметную, І яе жыццё — ягоны век..." І кожны выбраў сваю, а высветлілася — для абодвух закаханых яна стала адной і той жа.

Гэты верш А. Гейнэ, як і іншыя яго творы, у многім даніна часу. Часу, у якім ён жыў. Часу, у магчымасці якога верыў. І які, зразумела, услаўляў. Гэтаксама шчыра, як і першае каханне.

З вершамі, артыкуламі і рэцэнзіямі А. Гейнэ пачаў выступаць у 1934 годзе. Друкаваўся ў газетах "Піянер Беларусі", "Чырвоная змена", "Літаратура і мастацтва", часопісе "Полымя рэвалюцыі". У 1939 годзе выйшла першая кніга паэзіі, што таксама названа "Шчаслівая зорка". Першая і апошняя: камандзір узвода механізаванай брыгады А. Гейнэ загінуў 16 снежня 1942 года на Сталінградскім фронце.

Асобныя творы А. Гейнэ можна напаткаць у калектыўных зборніках "Мы іх не забудзем", "Крывёю сэрца", у "Анталогіі беларускай паэзіі".

А. М.

Памяці Івана
Чыгрынава

21 снежня народнаму пісьменніку Беларусі Івану Чыгрынаву споўнілася 64 гады. Сімвалічна, што ў гэты дзень на Усходніх могілках сталіцы, дзе знайшоў свой вечны спачын слаўны сын нашага народа, адбылося ўрачыстае адкрыццё надмагільнага помніка (скульптар І. Міско). Ушанаваць памяць выдатнага творцы прыйшлі сябры, калегі, сваякі Івана Гаўрылавіча і ўнук Іван, якога вельмі любіў І. Чыгрынаў. Выступілі старшыня Беларускага фонду культуры У. Гілеп, старшыня камісіі па творчай спадчыне І. Чыгрынава А. Пісьмянкоў, А. Вярцінскі, У. Гніламедаў, Д. Бугаёў, У. Скарынкін, удава пісьменніка Людміла Прохараўна.

Падмурак дзяржаўнасці

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

айчыннай адукацыяй, захапіў у свае рукі кнігадрукаванне, маналізаваць духоўнае жыццё краіны, накіроўваючы яго аднабакова, па рэчышчы каталіцызацыі і вестэрнізацыі. Яна імкнулася выгнаць з айчыннай культуры не толькі пратэстанства, але і праваслаўе, з якім непарыўна было звязана духоўнае жыццё беларускага народа. Пад націскам контррэфармацыі ліберальнай, рэнесансна-гуманістычнай мадэль айчынага грамадска-царкоўнага жыцця, якая ўсталявалася ў краіне ў другой палове XVI ст. і падставай якой з'яўлялася свабода рэлігійнага выбару, верацярпімасць паступова трансфармавалася ў мадэль контррэфармацыйную, кансерватыўна-ахоўную, у аснове якой ляжала ідэя выкаранення іншавярства і іншадумства, "схізмы", стварэння ў межах Рэчы Паспалітай аб'яднанага, грэка-каталіцкага веравызнання.

Галоўная загана Брэскай царкоўнай уніі ў тым, што яна стварыла прэцэдэнт прымусовага пераўтварэння шматвяковай, традыцыйнай духоўна-культурнай рэчаіснасці, непаўторнага, гістарычна асаблівага менталітэту народа. Па сутнасці, гэту ж стратэгію ўзяла на ўзбраенне расійскае самадзяржаўе пасля падзелаў Рэчы Паспалітай, уключэння

Беларусі ў склад Расійскай імперыі, у выніку чаго пачалася татальная русіфікацыя беларускага грамадскага і духоўнага жыцця, насільнае насаджэнне ў культуру і свядомасць народа чужых каштоўнасцей і ідэалаў. Адной з адыёзных праяў гэтага была забарона ўжывання ў афіцыйным грамадска-палітычным і духоўна-культурным жыцці беларускай роднай мовы.

Гістарычны вопыт Беларусі XVI—XX стст. сведчыць, што прымус, насіллі здольны зрабіць многае, але не ўсё. У прыватнасці, яны могуць падарваць нацыянальную культуру, традыцыі, сацыяльна-палітычны і духоўны менталітэт народа, унесці ў яго свядомасць чужыя, не ўласцівыя яму, неспраўдныя, фальшывыя каштоўнасці і ідэалы. Прымус можа затармазіць ісціннае, сапраўднае развіццё народнага быцця на дзесяцігоддзі і нават на стагоддзі. Але ён не здольны канчаткова знявольці дух народа, вытраціць з яго свядомасці сапраўдныя каштоўнасці і ідэалы. Заўсёды застаецца пэўная частка народа, здольная супрацьстаяць прымусу, насіллі, захаваць і данесці да наступнага пакалення ісцінныя каштоўнасці і ідэалы народнага жыцця. Прычым значную, а магчыма, і вырашальную ролю ў справе нацы-

янальнага Адраджэння адыгрывае гістарычная духоўна-культурная традыцыя, што і пацвердзіла гісторыя Беларусі на працягу XVI—XX стст. І калі ў другой палове XIX — пачатку XX ст. пачалося новае Адраджэнне нацыянальнай культуры, звязанае з імёнамі В. Дуніна-Марцінкевіча, К. Каліноўскага, Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, нашаніўцаў, навукоўцаў і грамадскіх дзеячаў 20-х гг. XX ст., яно ў значнай ступені абаліралася на тыя каштоўнасці і ідэалы, якія былі выпрацаваны ў "восевы час" беларускай нацыянальнай культуры — эпоху першага беларускага Адраджэння. Мы, жывыя сведкі і ўдзельнікі Адраджэння беларускай культуры, якое пачалося з канца 80 гг. гэтага стагоддзя, добра ведаем і бачым, якую вялікую ролю ў гэтым працэсе адыграў зварот да каштоўнасцей і ідэалаў першых беларускіх адраджэнцаў — Скарыны, Гусоўскага, Буднага, Цялінскага, Сапегі і многіх іншых. І якія б сілы ні перашкаджалі нацыянальнаму Адраджэнню, яно непазбежнае як узыход сонца.

С. ПАДОКШЫН,
доктар філасофскіх навук

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9)

Наўздагон папярэдняму вычытаў у Вільяма Батлера Йейтса:
*К твореньям сильных слабые спешат —
То свергнуть, что горé вознесено,
Взамен согласия учредить разлад,
Всё обезличить, всё свести в одно.*

Таксама без каментару пакіну геныяльныя чатыры радкі — і гэта ўвесь верш, бо што яшчэ? — Хуана Рамона Хіменеса:
ЛЮБОВЬ
*Не будь же слеп!
Не поцелуй руки,
Целуй хлеб!*

Той, хто трымае славу не за палюбоўніцу, а за хатнюю гаспадыню, мае шанец на шчаслівы творчы лёс...

Не раз ужо згадвалася, што, маўляў, гэты паэт таленавіты ад прыроды... Ды — не, браткі, гэта прырода таленавіта гэтым паэтам...

Літаратура — як элітарнае саслоўе...

Усе, як на злом галавы, кінуліся шукаць новае ў літаратуры: хто — у форме, хто — у змесце, хто — у стылістыцы, хто ў чым...

У літаратуры — усё старое, усё новае — у творцы...

Паэт стварае ўласнае адлюстраванне, праломленае скрозь прызму слова.

Адны крыўдзяцца на тое, што пра іх не пішу, другія — на тое, што пра іх пішу...

Зімоўскага ў "Рэзанансе" неабавязкова слухаць — яго дастаткова бачыць... Умоўна асуджаны выраз твару... Наскрозь відная доля...

Вечарам у "Панараме" выступленне Лукашэнка ў забруджанай чарнобыльскай зоне: маўляў, трэба наладжваць і тут для людзей нармальныя бытавыя ўмовы жыцця...

Трошкі пазней па НТБ — кадры з маскоўскага музея Дарвіна: двухгаловае, двуххвостае цялё з пятай нагою на спіне, што прыжыло ўсяго двое сутак... Экспанат прывезены ў музей з той жа чарнобыльскай зоны... (!?!)

Народ, які напакутаваўся ад розных культаў, стварае свой — культ Бродскага ў літаратуры... Ад іх паўсюдна-бясконцых "успамінаў-помнікаў" гасне зрок і бальць галава... І не хочацца чытаць самога Бродскага, якога і сам я лічу адным з выбітнейшых і таленавіцейшых паэтаў XX стагоддзя...

Адукаваны, з боскай крапінкай народ, гэтыя яўрэі — а ўсё "наступаюць на адны і тыя ж граблі"...

У Расіі ёсць Пушкін! Сан Сяргеіч... Не даюць веры...

І яшчэ прыклад з рускай літаратуры — Даўлатаў... Што й казаць, вялікі майстар малага жанру! Але не трэба кананізаваць грэшнікаў...

Забягаў да мяне Дамашэвіч. Паабедалі. Пасядзелі. Страсна пагаманілі. Нечым падобны ён да майго дзядзькі Мішы — спрацаваны, жылісты, паджары, з думнай душой...

Наогул, дрэнных людзей з Ключыны нідзе не сустранеш... У нас такіх далей свайго двара не пускаюць...

Лета. Задуха. І аніякіх уражанняў ад жыцця...

Быў на мітынг-шэсці ў гонар дня Незалежнасці. Тысячаў каля пяці ненадта вясельных людзей, што ў каторы ўжо раз ішлі адным і тым жа шляхам, з аднымі і тымі ж лозунгамі, сцягамі, заклікамі...

Нудотная сама па сабе працэсія... Бясконцы беларускі шлях — адсюль і датуль, але не далей...

А хочацца ж чалавечага шчасця на ўсякай дарозе...

Асіметрыя і дысгармонія перакасілі чалавечыя твары людзей...

Шчаслівымі могуць быць толькі неразумныя і бяспомныя — яны не ведаюць пра сваё няшчасце...

За акном — начны лівень... Слухаю неба... Вада з вечнасці.

Расейскія палітрукі злятаюцца да Лукашэнка, як мухі на ліпучку...

Нарэшце паеду да маці ў вёску... Айчына — там. Рабская, хворая, але — твая... Іншая проста няма.

Беларусь — як адзіны непущанскі запаведнік Еўропы...

Беларускія літаратары прыйшлі на сустрэчу са сваім прэзідэнтам... Яны яму — пра літаратуру, а ён ім — пра калійныя угнаенні, яны яму — пра гарнарары, а ён ім — пра пісьмо Форда, яны — пра мову, ён — пра ўраджай...

"Пакладзіце, — кажа, мне на стол хаця б дзесяць таленавітых кніжак беларускіх пісьменнікаў... Тады я падумаю, як з вамі быць..."

Яны й кажуць: "Пакладзем, ёсць у нас такія кніжкі..."

І паклалі б, ды яшчэ й з гакам, бо літаратары на сустрэчы было намнога больш колькасці запатрабаваных кніжак...

Шкада, размову змянілі і кніжак з сабой не ўзялі...

Бабка мая яшчэ дыхае, жыве з божай дапамогай, а помнік па сабе ўжо мае. Дзядзька Міша ў Клецку загазаў. Трэба ехаць забіраць...

У двары камбіната рытуальных паслуг ляжаць, прыкрытыя цафаланам, шэсць ці сем помнікаў адзін да аднаго, як блізныя, падобныя... На ўсіх надпісы па-руску... І — во: ГАЛУБОВІЧ АЛІМПА МІКАЛАЕУНА, нарадзілася ў 1907 г. ...

Па-беларуску! Не чакаў ад дзядзькі, дарэчы, упартага прыхільніка Лукашэнка... А брат мой, камерсант і дэмакрат, зрабіў у Жодзіце помнік па бацьку "на руском языке"...

Што ж, будзе цяпер першы беларускі помнік на нашых старых вясковых могілках. Каб не быць галаслоўным, яшчэ раз абышоў могілкі — ад агароджы да агароджы... і знайшоў такі адзін у густым кустоўі шыпышыны. Таксама — Алімпе... Гэта мой сябар-аднагодак Павал па сваёй маці зрабіў, у Баранавічах, спецыяльна на нержавейцы аднавіў сваю беларускую памяць адразу пасля абвяшчэння незалежнасці...

Цяпер, значыць, на нашых могілках будзе як мінімум чытары беларускія помнікі — бабін, мамін, мой (а мо і дзядзькі Мішы) — тады пяць...

Права на жыццё даецца звыш... на ўсякае жыццё. Але па ўсякім жыцці — свая памяць...

Хадзіў у грыбы. Пад ялінай баравічок малады, а вакол яго — дзічкі... Яблыня ў лесе... Ды дзічка, яна паўсюль дзікая, адзінокая, не свая анікому — кіслагоркімі пладамі вакол сябе абкласала... Не лезь, не падыходзь, не замай!...

Бабка састарэлая бядуе, як мы, трое сыноў, будзем маму сваю — яе дачку сямідзесяцігадовую — даглядаць...

Расказвае мне паказку: трое сыноў радзіліся, каму з іх за старой маймай глядзец; вырашылі — падкінем угору, хто зловіць, той і возьме яе да сябе; падкінулі — а ніхто й не злавіў...

Смяецца бабка, смяюся я, але смех наш нясмешны...

Можна прымаць душ тры разы на дзень, і ўсё адно заставацца брудным чалавекам...

У сіло жаночых абдымкаў трапляюць і юнак, і мужчына, і стары чалавек. Задавальненне прыносяць і жарсць, і вопыт, і мудрасць... Усё разам і паасобку.

На вялікі жаль, часцей — паасобку, бо любыя жаданні нашыя заўжды большыя за магчымасці...

Ідэі захопліваюць чалавека, і калі ён пранікаецца імі да астатка, то ад чалавека мала што застаецца...

На памяць не ведаю ні адной малітвы. Не навучылі — ні ў сям'і, ні ў свеце... Таму — малюся сваімі ўласнымі. Не паўтараюся. Авось, якую маюадсябяціну Ён і пачуе аднойчы. Надакучыла, пэўна, і Яму слухаць адно і тое ж...

в. Вароніна — г. Менск,
1998 г.

А БЫЛО ГЭТАК...

У пачатку верасня 1964 года выбраўся я ў камандзіроўку. Галоўны наш праектаваў зазіраць куды-небудзь далей, у так званую "глыбінку" — калі не на самыя заходнія ці ўсходнія "крэсы", дык, прынамсі, усё ж не ў якое-небудзь Койданавіцкае Заслаўе пад самым Мінскам. У выніку апынуўся я неўзабаве ў раённай гарадку за пару соцень кіламетраў ад сталіцы. Гарадок быў як гарадок, не горшы і не лепшы за іншыя раённыя гарадкі, на высокім беразе адной з трох нашых вялікіх рэк. Трапіў туды я ўпершыню і таму хадзіў яго вуліцамі ды вулачкамі не без цікавасці. Праўда, цікавасці гэтай хадзіў ненадоўга, бо неўзабаве хадзіў ужо прыгадваючы радкі паэта, якія чамусьці настэрна лезлі ў галаву: "Горад незнакомый мной ісожен. Не прывлек. Как серое пятно. Хочется в каком-нибудь прохожем угадать знакомого..." Знаёмых не было. Дый наогул нічога асаблівага не было. Адно кінулася ў вочы: на кожным

да чарнаты. Сведчыла пра гэта, прынамсі, тое, што відаць з-пад сукенкі — рукі, ногі, трохкутнік грудзіны з нейкім ланцужком.

Акружылі яе сяброўкі-калежанкі, у шчокі цмокаюць, ахкаюць і войкаюць: — Ой, Васільеўна, дзеля такога загару дальбог варта было спазняцца!

— Божа, калі гэта я бабываю на тым поўдні!

— Гэтак загарэць можна толькі з мужам! Як жа табе сабіла, Васільеўна?

— Не брашыце, дзевачкі! І спазнілася я зусім не таму, што лішні дзень пралажала на пляжы. Разлічвала на самалёт, а давалося ехаць цягніком. Але затое, дзевачкі, што там было ў апошні дзень — я і сёння яшчэ не апамяталася! Каго я пабачыла — вы не паверыце!

— Каго, Васільеўна? Няўжо Гагарына?

— Вышэй бярыце!.. Самога Мікіты Сяргеевіча!

— Хрушчова?!

— А нягож! І ўнукам, і праўнукам — хай толькі будучы! Такое не кожнаму выпадае! Я, можа, адна з усёй Беларусі там аказалася ў той дзень і час! Вунь — я і па сёння памятаю, як да нас, студэнтаў, Кандрат Крапіва прыйшоў быў. А тут — сам Хрушчоў!

— От, параўналі! Крапіва — свой, тутэйшы, можна паехаць у Мінск і ў госці напасіцца, а да Хрушчова — не напросіцца!

— Дык я ж і кажу! Гэта — дарунак лёсу! Шчаслівы выпадак, які здараецца адзін раз за жыццё. Які і праз галы не сатрэцца з памяці, не забудзецца. Наадварот — кожная драбніца высвецціцца яшчэ больш выпукла і ярка!..

І тут я не стрываў. Крывая маіх адносінаў да Хрушчова даўно ўжо крутнула рэзка ўніз — пасля высокага ўзлёту ў гару ў 1956 годзе. Я і дасюль памятаю тое надзвычайнае ўтрапенне, з якім мы, студэнты другога курса, выходзілі з актавай залы, у якой нам

заліся паблізу ад яго, што вам пашанцавала пабачыць яго маршчыны і бародаўкі? Божа велькі, Божа крэпкі! Вы ж, напэўна, памятаеце і цытуеце вучням прарочыя словы неўтаймоўнага Вісарыёна — пра тое, як ён зайздросціў унукам і праўнукам, якім будзе суджана бачыць Расію 1947 года, Расію, якая будзе стаць на чале адукаванага свету і прымаць даніну любові і пашаны ад усяго цывілізаванага чалавецтва?.. І вы верыце, што на чале з такім чалавекам, як Хрушчоў, наша краіна сапраўды будзе прымаць даніну любові і пашаны ўсяго цывілізаванага чалавецтва? Наадварот жа! Наша краіна праз яго становіцца акурат аб'ектам здзеку, смеху і пагарды! А лічаша з ім, Хрушчовым, толькі таму, што за ягонымі плячыма — велізарная і разбуральная, зніштавальная сіла тэрмаядзернай зброі... А вы — захапляецеся! Замест таго, каб зведваць сорам... Сумна ад усяго гэтага, дарагія таварышы, — скончыў я, гаворачы ўжо да ўсіх. — Сумна і горка!..

У пакой запанавала раптоўная цішыня. Прытым — мёртвая цішыня. Такая цішыня, што, як зноў жа пішуць у тых самых раманах, стала чуваць, як дзюмае ў шыбіну муха. Усе чыста ў настаўніцкім пакоі глядзелі на мяне, разявіўшы раты, і маўчалі. Нават, здаецца, не дыхалі.

І дзякаваць Богу, што якраз у гэтую хвіліну празвінеў званок і ажывіў гэтую нямую сцэну. Усе з раптоўнаю палёгкаю пахапалі падрыхтаваныя прычындалы і здранцвела-моўчкі адно за адным выплылі — не вышмыгнулі, а менавіта выплылі, як лунацікі ў стане сну — за дзверы: пайшлі на ўрок. Настаўніца, з якой я дамовіўся быць пабыць на ейным уроку беларускай літаратуры, забылася на мяне, і я вымушаны быў даганяць яе ўжо на калідоры, каб нагадаць пра сябе!..

Тым днём пабыў я і ў другой школе гарадка, а таксама на пошце і ў бібліятэцы. Недаўно ўжо надвечоркам прывалоўся ў гасцініцу — падсілкавацца і адпачыць, бо ногі проста гулі ад стомы. Але не паспеў і прылётчы, як прыбегла дзяжурная і паклікала мяне да тэлефона. Я здзівіўся: каму гэта тут спатрэбіўся? А пасля трохі і ўстрыжваюся: каб хоць бяды якой не здарылася, што мяне нехта адшукаў ажно тут, дазваніўшыся да гасцініцы?.. Аказалася, званіла сакратарка з райкома партыі. Сказала, што мяне хоча бачыць першы сакратар. Мяне? Першы сакратар? Навошта, дзеля чаго? У недаўменні спытаў: "Калі можна зайсці?" Дзяўчына адказала: "А хоць і зараз. Васіль Фёдаравіч чакае".

Але-але, нічога, акрамя недаўмення, званок у мяне не выклікаў. Чаго раптам зацікавіўся маёй сціплай персонай першы сакратар тутэйшага райкома партыі? А галоўнае — адкуль ён даведаўся, што я, сякі-такі, прыхаў сюды і пасяліўся ў гасцініцы? Данеслі? Хто і з якое прычыны? Я ж, здаецца, ні з кім тут не пасварыўся і не скандаляў.

Пра тое, што званок мог быць выкліканы ранішнім іншылітам у школе, неяк не падумалася. Пра тую прыкрую сутычку я, можа, сказаць, забыўся, яна была заслонена, выпіснута з памяці куды больш прыкрымі, проста абуральнымі фактамі, якія адкрыліся мне на пошце і ў бібліятэцы і якія мелі непасрэднае дачыненне да мэт маёй камандзіроўкі.

Пра настаўніцу, як магчымую аўтарку званка-даносу ў райком, я чамусьці не думаў. Не хацелася думаць. Мне яе неўзабаве ці не шкада ўжо было. Што з яе хацець? Можа, яна ўпершыню вырвалася на поўдзень, да мора, каб хоць трошчкі акрыяць, адагрэцца душою, забыць на нейкі час будзённыя клопаты і згрызоты, — ужо ад аднаго гэтага была яна на сёмым небе. А тут яшчэ такая нечуваная неспадзяванка — Хрушчоў, ды яшчэ ў лодцы, ды яшчэ, можа сказаць, голы — у плаўках ды ў капелюшы! Добры, усмешлівы, лагодны дзед Мазай! Вось жанчына і расчулілася... А я на яе — вядро валы халоднай. Хто тут болей вінаваты — яна ці я? Яна, вядома, няйначай пакрыўдзілася, але ж ці гэта падстава — званіць у райком, праяўляць пільнасць? Яна ж, здаецца, жанчына шчырая!..

Васіль Фёдаравіч (а можа, Мікалай Фаміч?) сустрэў мяне прыязна, з ходу не прамінуў пахваліцца, што таксама па адукацыі журналіст, шмат гадоў быў газетчыкам, папрацаваў і ў раёнках, і ў абласной, распытаў, з якой я газеты, чаго завітаў да іх у раён, пажурый, што адразу ж не зайшоў пазнаёміцца, запрасіў, калі ўзнікне патрэба, званіць ці заходзіць у любы час. На развітанне спытаў чамусьці, ці камсамолец я!..

(Працяг на стар. 14)

Мікола ГІЛЬ

Як я здымаў Хрушчова

АПАВЯДАННЕ-БЫЛЬ

скрыжаванні цэнтральных вуліц на асфальце тратуараў было напісана досыць буйнымі белымі трафарэтнымі літарамі: "Не сорыць!" Дзе ні быў датураль, анідзе не бачыў гэткае мясцовае ініцыятывы, і быў пасміхнуўся спачатку з гэтага. Аднак жа, аглядзеўшыся, сагнаў з твару ўсмішку, бо — гарадок быў надзіва чысты, нейкі бышчам нават прыбраны, як вясковая хата наярэдадні Сёмухі.

Ды, зрэшты, гэта амаль не мае дачыненне да майго расповеду. Гарадок як гарадок, і школка ў ім — дзве ці тры — таксама звычайныя, як ва ўсіх гарадах і мястэчках Беларусі, цалкам зрусіфікаваныя школка, у адной з якіх я апынуўся раніцаю на другі дзень па прыездзе і дзе ўсё й пачалося-завязалася.

Зноў жа, няма, бадай, патрэбы гаварыць, дзеля чаго я забрыў раніцаю, яшчэ да пачатку ўрокаў (каб заспець усіх выкладчыкаў-педагагаў у настаўніцкім пакоі) у тую школу. Скажу хіба адно: прадмет маёй зацікаўленасці меў дачыненне і да школы. Але, паўтараю, не гэта галоўнае. Галоўнае тое, што я той раніцай апынуўся акурат там.

І вось сяджу я ў настаўніцкім пакоі, які паступова напаяняецца працаўнікамі народнае асветы. А быў, нагадаю, пачатак верасня, калі яшчэ не ўсё з таго, што адбывалася летам, было перагаворана-абгаворана, у гэтым пакоі і ў гэтакі востры перадурочны, час. Настаўнікі — народ гаваркі, кампанейскі, на прысутнасць чужога чалавека — досыць маладога і зусім не самавітага выгляду — не зважаюць, паводзяць сябе раскавана, незалежна. Як дома. Смяюцца, нават рагочуць з самага дробязнага выпадку. Нехта нешта забыўся і вымушаны зараз бегчы дамоў — востры і смех: маўляў, за дурной галавой нагам непакой... Нехта не пачынаў яшчэ выбіраць бульбу, нават бульбоўнік не скасіў — зноў смех: не спі гэтак позна з маладой жонкай, дык скосіш!.. Нехта некаму па завядзёнцы паставіць за вяснічкамі слоік дзельні, ды накрывачку надзеў няшчыльна — каты і паласаваліся тым малаком... І яшчэ нешта такое ж, чыста будзённае, жыццёскае, звязанае з суседзямі, дзельні, зяцямі ды нявесткамі, з нейкімі мясцовымі, тутэйшымі падзеямі-здарэннямі. Распавядаюць, прыгадваюць, смяюцца, падсмешваюцца, перагаворваюцца нават, і адначасова корпаюцца ў шафах, збіраюць-складаюць класныя журналы, кніжкі, сшыткі, указкі ды іншыя прычындалы, прычапураюцца-прычэсваюцца-падмалёўваюцца, абцягваюць кофтачкі ды спаднічкі, бо ў масе сваёй запаўнялі настаўніцкі пакой настаўніцы — настаўнікаў былі двое-трое.

І вось улятае — акурат улятае, шырока расчыніўшы дзверы — у пакой жанчына гадоў пад сорак, невысокая, увішная, хоць і паўнаватая. Скінула плашчык-пыльнік, павярнулася — сяброўкі-калежанкі ейныя ці не хорам выгукнулі: — Ой, Васільеўна, ты проста шакаладная!

А мо й не Васільеўнай яна была названа, мо Пятроўнай ці Маркелаўнай — не памятаю зараз, хоць забі. Таму хай будзе Васільеўна.

Загарэлая была жанчына сапраўды

— Яго самога! Во гэтак бачыла, як вас зараз бачу! Як рукой дакрануцца! Усе маршчыны і бародавачкі яго разгледзела!

— Ну, Васільеўна, і шанце табе! Раскажы ж хоць, як тое было? Дзе ты яго пабачыла ды яшчэ гэтак зблізку?

— Ды каб жа проста пабачыла! Вы спытайце — якога пабачыла! Ён жа голы быў! Ну, у адных трусах, ці ў плаўках там. У лодцы сядзеў!..

— Васільеўна, ты што, з глузду з'ехала?! Хрушчоў — у плаўках?!

— У плаўках! Хрушчоў!.. Я ж кажу — не паверыце! Я і сама не паверыла б! Але ж — бачыла, бачыла!

Хтосьці з настаўнікаў не выцерпеў, падаў свой басок:

— Ну ціха, ціха, калежанкі! — і да Васільеўны: — Дык што там на самай справе было?

— Ой, дайце перадыхнуць, дух перавесці! — патрэсла Васільеўна галавою. — Я ж вам кажу, што й дагэтуль не магу ачумацца! Гэта ж трэба — каго пабачыць і паслухаць! Гэта — як дарунак неба, усмешка лёсу!.. Ну, сабраліся мы ўжо, усё спавакалі, звязалі. Парашылі: перад ад'ездам яшчэ разоў на пляж сходзім. Прыйшлі, скупнуліся, улягліся на пясок. Ляжым. І раптам чуюм — нейкі гул, рух пайшоў па пляжы, па беразе. Усе ўскокваюць і да валы бягуць, у валу кідаюцца... Мы таксама падхапілі і туды ж, у валу, і ўсё далей ад берага, ужо вада нам па пояс, трохі і вышэй!.. А над валою — ужо толькі адно слова-крык: "Хрушчоў! Хрушчоў! Хрушчоў!" Гляджу — ажно побач, за колькі метраў ад нас — лодка, а ў ёй — двое малалых хлопцаў у касцюмах, па канцах лодкі, а пасярэдзіне — голы, не надта каб загарэлы, поўны такі чалавек, капялюш у яго толькі на галаве, жоўты такі, саламяны. Божа! Глядзім — гэта ж Хрушчоў! Мікіта Сяргеевіч!.. Усе й анямелі. А можа, й наадварот, крычалі нешта ўсе, ажно пакуль ён руку не падняў і не пачаў гаварыць. Дык тады адразу стала ціха, ажно чуваць толькі, як вада плюхаецца!.. А лодка блізнячка, яна падплыла да самага берага, на мелкае, і мы ўсе, сотні дзельні, што былі на пляжы, акружылі яе. Я зусім блізка апынуўся, як рукой дастаць. І ўсё чыста бачыла. І ўсё чыста чула. Не перадаць вам, які гэта чалавек! Просты, як праўда! Дальбог, пра яго гэтак можна сказаць, як і пра Леніна. Такі добры, спагядлівы, зычлівы, ласкавы! Гаварыў з намі, як бацька са сваімі дзельні. Папытаў, як мы тут адпачываем, параіў набірацца сіл і здароўя, каб з новымі сіламі вярнуцца на працу і прыносіць Радзіме яшчэ большую карысць, а Радзіма за гэта аддзячыць усім яшчэ большымі дабротамі і ўвагаю... Некалькі хвілін пабыў з намі, а мы ўсё той дзень толькі пра гэта і гаварылі, успаміналі кожнае яго слова, кожны жэст, кожны жарт ягоны. Сапраўды, атрымалі зарадку, душэўную падпідку калі не на ўсё астатняе жыццё, дык надоўга-надоўга. Такі чалавек — і гэтак па-простаму з намі, як бышчам раўня нам!..

— Ну, Васільеўна, і шанце табе! Гэта ж не толькі дзельні — унукам, праўнукам раскажаш!..

чыталі Хрушчоўскі даклад аб выкрышці культуры асобы Сталіна. Гэта было нашым другім нарадзэннем на свет. У святым парыве да праўды і справядлівасці хлопцы моўчкі знялі са сцяны інтэрнацкага пакою алейны партрэт таварыша Сталіна, парвалі яго на шматкі-палоскі і спалілі ў вядры, выканаўшы вакол таго смярдзючага вогнішча рыхтык рытуальны танец — танец развітання, пахавання свайго шматтадовага страху, замешанага на любові і пашане да звышчалавека, да сонца-правадыра ўсіх народаў свету, які, аказваецца, быў ці не самым крыважэрным за ўсю гісторыю чалавецтва тыранам і катам. І выкрыў яго — Хрушчоў! І пашана, любоў наша да яго былі вялікія. Мы палюбілі і зашанавалі яго гэтак, як толькі могуць любіць і шанавалі дзевятнаццаці-дваццацігадовыя хлопцы і дзяўчаты.

Але ж недарэмна кажуць, што ад вялікае любові да нянавісці — адзін крок. Ён расплюшчыў нам вочы на Сталіна, аднак жа — і на сябе самога таксама. І вельмі хутка мы ўбачылі, што наш дарагі Мікіта Сяргеевіч — параджэнне той жа антычалавечай сістэмы, толькі, можа, яшчэ больш нікчэмнае і агіднае.

Мы, дзеці славага "адлігі", былі бескампамісныя. Да Хрушчова (як пасля і да Брэжнева) у нас не засталася нават шкадобы, звычайнай чалавечай жаласці. Нічога, акрамя пагарды і смеху. І гэтак сталася вельмі хутка пасля памятнага 1956-га. Ну, а ў 1964-ым з Хрушчова смяліся ўжо ўсе, пра яго хадзіла процьма анекдотаў. Само сабою, што ўсё гэта, так бы мовіць, на побытавым узроўні. З трыбун жа, са старонак газет і з экрану тэлевізараў па-ранейшаму грэмелі звыклыя дыфірамбы і асанты ў адрас "дарагога і любімага", але яны ўжо нікога не краналі і праходзілі міма людскіх вачэй і вушэй.

А тут раптам пра кукурузніка і цалінніка — на поўным сур'ёзе! Ды з вуснаў настаўніцы! Ды не на партыйным сходзе ці на гаспадарча-партыйным актыве, а — сярод сваіх калег-настаўнікаў, у адсутнасці высокага начальства, у чаканні званка на ўрок, калі час бавіцца ў нязмужанай гаворцы аб жыцці-быцці, у абмене жартамі і досціпамі!

Вось я і не стрываў тым вераснёвым ранкам 1964 года ў настаўніцкім пакоі адной са школ раённага гарадка, што стаіць на высокім беразе адной з трох нашых вялікіх рэк. Я пішуць у раманах, з усёй страасцю маладой душы (мне йшоў той парок дваццаць восьмы год) я даў волю свайму высакароднаму гневу і абурэнню.

— Выбачайце, калі ласка, — пачаў я, — але — як вы можаце гэтак? Вы ж, даруйце, не якая-небудзь там баба разанская, а настаўніца! Сейбітка разумнага, добрага, вечага! Выхавачелька юных душ! Чаму ж вы іх навучыце, што ўкладзеце ў гэтыя юныя душы? Хіба вы не разумееце, не адчуваеце ўсёй ганьбы, недарэчнасці, агіднасці таго, што на чале нашай вялікай краіны стаіць такі нікчэмны, недалёкі, пусты чалавек? У народзе яго ўжо даўно іначай не называюць, як лысым дурнем! А вы — захапляецеся? Трыміце ад радасці, што ака-

Рознабаковая творчасць Уладзіміра Савіцкага — педагога і кампазітара — неад'емная частка беларускай баяннай школы. Яго імя больш ведаюць дзякуючы педагогічнай працы ў вядучых навучальных установах Беларусі, але кампазітарскі талент — не менш значная і цікавая грань творчасці музыканта.

Разуменне і душэўная чужасць, з якой ставіцца гэты сціплы чалавек да ўсяго таго, што робіць, выклікае падазрэнне ў пашану.

Савіцкі, музыкант з маленства, глыбока адчуваў усё тое, што спадарожнічала яму ў жыцці. А жыццё было не простае... У ім адбылося самае жудаснае — вайна. Яна ўвайшла ў лёс юнака з першымі налётамі бамбардзіроўшчыкаў на Мінск. Настаў час трылогі, скупых фраз, час слёз і страт. Горад заміраў, горад гарэў, людзі з напружанай увагай прыслухоўваліся да вою ў небе. Дні зрабіліся доўгімі і цяжкімі і толькі музыка хоць на нейкі час адцягвала думкі пра вайну.

Але настаў чаканы час Перамогі. Спакутавання горам людзі вярталіся да жыцця. Спакваля да У. Савіцкага вярталася юнацтва, якое, здавалася, было страчана назаўсёды...

Пасля вайны ён паступае ў Мінскі музычны тэхнікум. Да гэтага часу не можа забыцца на атмасферу тых дзён — простую, сардэчную, поўную ўзаемнай цэльнай і даверлівасці. На ўсім шляху свайго прафесійнага станаўлення У. Савіцкі знаходзіўся пад уплывам таленавітых і чуйных настаўнікаў. Гэта і І. Жыновіч, і Г. Жыхараў і Э. Азарэвіч, і П. Падкавыраў, Р. Пукст, А. Багатыроў.

Музычны тэхнікум, кансерваторыя, хор пад кіраўніцтвам Генадзя Цітовіча і аркестр на чале з І. Жыновічам, дзе Савіцкі працаваў нейкі час, развівалі яго творчую асобу паступова, без якіх бы то ні было стылістычных метафароз і цесна ядналі яго з багаццем традыцый музычнай культуры. Савіцкі імкнецца па-свойму асэнсаваць канцэртны побыт народнай мелодыі, трактуе яе як з'яву сапраўднага мастацтва, галоўнае ў якім — дотык да нацыянальнай спадчыны.

Разнастайнасць апрацовак У. Савіцкага як бы сцвярджае мноства шляхоў асэнсавання прафесійнікамі народнай музыкі. Ён ладзіць сувязь паміж традыцыяй і сучаснасцю. Дастаткова ўспомніць яго апрацоўкі песень "А ў полі ніўка", "Ой, не я то плачу", "Мяцельца"... Шмат апрацовак народных мелодый можна нагадаць, і ўсе іх аб'ядноўвае ўласцівае гэтай творцы адчуванне гарманічнага ладу мелодый. Просты змест раскрыты ярка, задачы кампазіцыі гарманічна суднасна з прастай сапраўды народнага сэнсу. Гэта пацвярджаюць і публікацыі У. Савіцкага: "Сборнік музыкальных произведений для сопровождения танцевальных номеров", "Зборнік "Белорусские народные песни и танцы" (для одного и двух баянов, аккордеонов), "Белорусские народные мелодии" і інш.

Ён, чалавек надзвычай сціплы, далёкі ад прапаганды ўласнай творчасці, але кожны выканаўца ягонай музыкі ведае, што аўтар з удзячнасцю дапаможа ва ўдакладненні мастацкіх дэталей уласных твораў.

Вось ужо шмат гадоў У. Савіцкі працуе ў Беларускім універсітэце культуры. Ён — дацэнт кафедры народна-інструментальнай творчасці, мае выпускнікоў, якія працуюць у розных кутках краіны. Сярод іх і выкладчыкі вышэйшых устаноў, вучылішчаў і школ, кіраўнікі мастацкіх калектываў. І гэта невыпадкова. Бо іх настаўнік сам прайшоў вялікую школу і як выкладчык, і як выканаўца. Працуючы пасля заканчэння кансерваторыі ў Гомельскім музычным вучылішчы, ён удзельнічаў у разнастайных шматлікіх канцэртах як саліст і як удзельнік трыо баяністаў. Працаваў у школах і Мінскім музычным вучылішчы, у кансерваторыі...

Здаўна славіцца Беларусь выканаўцамі на народных інструментах. І гэтая цудоўная традыцыя жыве, бо творчасць старэйшага пакалення дае прыклад адданасці мастацтву і захвалення ім.

Альбіна ЦАРОВА

Як я здымаў Хрушчова

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Адным словам, нічым сябе не выдаў, і для мяне так і засталася загадкай, чаго ён пацікавіўся маёй персонай. Пагадзіўся ўрэшце на тым, што існуе, напэўна, такая завядзёнка, каб кожны газетчык з Мінска наносіў "гаспадару" візіт ветлівасці, незалежна ад таго, якую газету ён прадстаўляе. Пра гэта гаварылі неаднойчы старэйшыя калегі. Я ж гэтага не зрабіў, вось ён і затурбаваўся, што гэта за "рэвізор-інкогніта" прыехаў у ягоныя ўладанні. А наконце таго, адкуль яму стала вядома аб маім прыездзе, дык змусіў я сабе самую ўсміхнуцца і сказаць: "Пара перастаць быць наіўным!"

Затрымаўся я ў той камандзіроўцы больш чым на тыдзень, пабываўшы яшчэ ў двух суседніх раёнах. А калі вярнуўся ў Мінск і заявіўся ў рэдакцыю, дык галоўны наш, чалавек выключнага розуму і дабрэйшай, справядлівейшай душы, паклікаў мяне і нечакана з нейкай жарсткаватасцю сказаў: — Зайдзі да загадчыка ідэалагічнага аддзела ЦК.

І зноў я быў агаломшаны. У ЦК? Чаго? Я ж нават не член партыі! Як я туды наогул прайду? Я там ні разу не быў...

Рэдактар чамусьці яшчэ больш задалаваў: — Што натварыў, чаму не кажаш? У камандзіроўцы, тут? Напіўся ці што горшае?

Я шчыра паціснуў плячымі: — Нічога не натварыў. І не напіўся. — Без дай прычыны туды не клічуць. — Раз клічуць, дык пайду, — адказаў я. — Як туды прайсці?

— Там на цябе будзе заказаны пропуск. Зойдзеш, назавеш сябе, скажаш, да каго — міліцыянер прапусціць і пакажа, куды ісці... Што ж, калі клічуць, дык пайду. Не з'ядуць жа ўрэшце мяне там. Я ж, калі на тое, беспартыйны. Партыйных там караюць, а мне — што зробіць? Спытаў яшчэ: — А калі? Галоўны буркнуў: — Не пытайся, а йдзі! Там не любяць чакаць!

Пайшоў. Ішоў, усё яшчэ не здагадваючыся, каму і дзеля чаго я ўсё ж спатрэбіўся. Перабраў-перапомніў, што са мною здаралася апошнім часам, дзе быў, што рабіў — здаецца, нічога такога, каб клікаць у ЦК. Зрэшты, падумалася, паклікаць могуць і не для "прамыўкі мазгоў". Калега аднойчы хваліўся, што запрашалі яго туды і абавязалі напісаць варыянт даклада для аднаго з сакратароў. Але ж яго — запрашалі, а мяне нібыта выклікаюць. Запросіны і выклік — розніца вялікая...

У будынку ЦК уразіла ветлівае міліцыянера пры дзвярах. Быццам і не міліцыянер — адно што ў форме. Нават пад брылёк узяў, калі я зайшоў і павітаўся. Потым ласкава спытаў, да каго я іду і ці заказаны на мяне пропуск. Зазірнуўшы ў паперы на століку і адшукваючы там маё прозвішча, ветліва павёў рукою ўбок: калі ласка, па лесвіцы налева, альбо ліфтам... І паверх назваў — здаецца, чацвёрты.

Падняўся я, вядома ж, па лесвіцы. Ашукана на тым паверсе, у доўгім, з некалькімі каленамі, калідоры патрэбныя дзверы. У прыёмнай сакратарка — таксама сама ветлівае: ласкава ўсмішка, мяккі голас, гэтка ж мяккія, проста кашэчыя, рухі і жэсты. Грачыёзна паднялася з-за стала, асцярожна, быццам штосьці шкляное, адчыніла дзверы ў кабінет, зайшла туды, дзверы за сабою зачыніўшы шчыльна. Выйшла адтуль ці не праз хвіліну, запрасіла мяне: — Заходзьце, калі ласка!

Загадчык аддзела сядзеў за сталом. Не памятаю, адказаў ён на маё прывітанне ці не. Здаецца, проста паказаў мне на крэсла, пачакаў, пакуль я сяду, некалькі разоў зіркнуў, быццам неўпрыкмет, на мяне, заглянуў у нейкія паперы на стала, а потым знячэўку спытаў: — Дык і чым вам не падабаецца савецкая ўлада?

Гэта было настолькі нечакана, што я нават і здзівіцца не паспеў. Толькі сэрца здрадлива затахкала. Што на такое пытанне адкажаш? А нічога! Такое пытанне не для адказу. Яно — каб збянтэжыць, абязброіць чалавека. Яно на дурнаў разлічана. А калі гэтак, дык і я дурнем буду. Загадчык, быццам зрабіўшы нейкія свае высновы з таго, як я ўспрыняў гэты першы наскок, зноў перапытаў: — Дык і чым вам не падабаецца савецкая ўлада?

Я, урэшце, дэманстратыўна пракаўтнуў сліну і выціснуў з сябе нешта, нахштальт: — Не разумею, пра што вы... Загадчык адкінуўся да спінкі крэсла, развёў рукамі: — Ах, не разумеце? Спытаю іначай тады: што вы гаварылі тыдзень назад, будучы ў камандзіроўцы ў горадзе Л., у настаўніцкім пакоі адной з гарадскіх школ?

Ага, адразу палягчала мне, не савецкая ўлада, а — Хрушчоў! Хутка ж данеслі! У райком партыі прасігналілі, пэўна, адразу ж, не дачакаўшыся канца таго першага ўрока, на які я пайшоў з настаўніцкага пакоя. Ну, а з райкома партыі — сюды, у ЦК... Вось я й папаўся!

Але, дзіўна, страху чамусьці не было. Адно — нейкая няёмкасць. Быццам заспелі цябе за нечым непрыгожым. Прытым заспелі знянацку, так што — не адкруціцца і не апраўдацца, тлумачэнні твае нікому непатрэбны, бо пытаюцца ў цябе пра штосьці толькі дзеля прыліку, абы пытацца, усё і без розпыту ясна. Значыць, табе застаецца адно моўчкі апусціць галаву долу, — што я паспяхова і зрабіў.

Размовы ў нас не атрымалася, хоць загадчык аддзела і стараўся з усіх сіл. І сарамашчэ мяне, і дакараў-ушчуваў, і выкрываў у няўдзячнасці, і дапытваўся, адкуль у мяне такія кашчунныя думкі, хто гэта на мяне так злачынна ўплывае. На яго настойлівыя распыты я больш адмоўчваюся ці адбываўся аднаскладовымі слоўкамі. А што заставалася рабіць? Па-сапраўднаму тлумачыць штосьці або ўсур'ёз апраўдвацца? Хлусіць і выкручвацца? Ды гары яно ўсё гарам, каб я яшчэ і хлусіў, і апраўдваўся. Што будзе, тое будзе. Пагоняць з работы? Няхай! На завод пайду, калі нідзе больш не возьмуць...

Загадчык урэшце рэшт сказаў: — Ну што ж, не хочаце — не трэба. Час цяпер не той. Мы ніякіх оргвывадаў не робім. За погляды, за думкі зараз пераследу няма. Таму — хай будзе ўсё на вашым сумленні. Хоць усё ж цяжка зразумець, чаму вы гэтак аддзячваеце Радзіме за ўсё, што яна для вас зрабіла. Выгадавала, вывучыла, забяспечыла ўсім, дала пуцёчку ў жыццё... А што да працы, дык хай гэта рашае калектыв. Мы паведамім у рэдакцыю пра вашы паводзіны, і хай вашы калегі і таварышы рашаюць, як быць: ці пакінуць вас у рэдакцыі, ці зрабіць нейкія іншыя высновы. Можаце ісці.

Я развітаўся. Загадчык, здаецца, не адказаў на маё ціхае "да пабачэння", як і на гучнейшае "добры дзень"...

Праз нейкі час мяне "разбіралі" на рэдакцыйным сходзе. На той час ужо ўсе чыста, нават і тыя самыя "простыя савецкія людзі", не ўспрымалі Хрушчова ўсур'ёз. Інцыдэнт у настаўніцкім пакоі — глупства, вядома, але ж трэба было вытрымліваць "правільны гульні".

І вось сабраліся ў кабінете галоўнага ўсё нашы супрацоўнікі. На тварах — робленая сур'ёзнасць і зацікаўленасць. У кабінете — нейкае няёмкае маўчанне. Урэшце, патушыўшы ў попельніцы цыгарэты, галоўны, не падымаючы галавы, сказаў:

— Увяду вас у курс справы... — Ды ведаем ужо, — прагучала з кутка. — А калі ведаеце, дык выказвайцеся...

У адказ — зноў цішыня. Усе сядзяць, пераглядваюцца і маўчаць.

Не стрываў, выняў з рота сваё заўсёднае "сусл" — піпку намеснік галоўнага і не то сур'ёзна сказаў, не то пажартаваў: — Лешы бы ты, хлопец, які-небудзь

ца здрадлива затахкала. Што на такое пытанне адкажаш? А нічога! Такое пытанне не для адказу. Яно — каб збянтэжыць, абязброіць чалавека. Яно на дурнаў разлічана. А калі гэтак, дык і я дурнем буду. Загадчык, быццам зрабіўшы нейкія свае высновы з таго, як я ўспрыняў гэты першы наскок, зноў перапытаў: — Дык і чым вам не падабаецца савецкая ўлада?

Я, урэшце, дэманстратыўна пракаўтнуў сліну і выціснуў з сябе нешта, нахштальт: — Не разумею, пра што вы... Загадчык адкінуўся да спінкі крэсла, развёў рукамі: — Ах, не разумеце? Спытаю іначай тады: што вы гаварылі тыдзень назад, будучы ў камандзіроўцы ў горадзе Л., у настаўніцкім пакоі адной з гарадскіх школ?

Ага, адразу палягчала мне, не савецкая ўлада, а — Хрушчоў! Хутка ж данеслі! У райком партыі прасігналілі, пэўна, адразу ж, не дачакаўшыся канца таго першага ўрока, на які я пайшоў з настаўніцкага пакоя. Ну, а з райкома партыі — сюды, у ЦК... Вось я й папаўся!

Але, дзіўна, страху чамусьці не было. Адно — нейкая няёмкасць. Быццам заспелі цябе за нечым непрыгожым. Прытым заспелі знянацку, так што — не адкруціцца і не апраўдацца, тлумачэнні твае нікому непатрэбны, бо пытаюцца ў цябе пра штосьці толькі дзеля прыліку, абы пытацца, усё і без розпыту ясна. Значыць, табе застаецца адно моўчкі апусціць галаву долу, — што я паспяхова і зрабіў.

Размовы ў нас не атрымалася, хоць загадчык аддзела і стараўся з усіх сіл. І сарамашчэ мяне, і дакараў-ушчуваў, і выкрываў у няўдзячнасці, і дапытваўся, адкуль у мяне такія кашчунныя думкі, хто гэта на мяне так злачынна ўплывае. На яго настойлівыя распыты я больш адмоўчваюся ці адбываўся аднаскладовымі слоўкамі. А што заставалася рабіць? Па-сапраўднаму тлумачыць штосьці або ўсур'ёз апраўдвацца? Хлусіць і выкручвацца? Ды гары яно ўсё гарам, каб я яшчэ і хлусіў, і апраўдваўся. Што будзе, тое будзе. Пагоняць з работы? Няхай! На завод пайду, калі нідзе больш не возьмуць...

Загадчык урэшце рэшт сказаў: — Ну што ж, не хочаце — не трэба. Час цяпер не той. Мы ніякіх оргвывадаў не робім. За погляды, за думкі зараз пераследу няма. Таму — хай будзе ўсё на вашым сумленні. Хоць усё ж цяжка зразумець, чаму вы гэтак аддзячваеце Радзіме за ўсё, што яна для вас зрабіла. Выгадавала, вывучыла, забяспечыла ўсім, дала пуцёчку ў жыццё... А што да працы, дык хай гэта рашае калектыв. Мы паведамім у рэдакцыю пра вашы паводзіны, і хай вашы калегі і таварышы рашаюць, як быць: ці пакінуць вас у рэдакцыі, ці зрабіць нейкія іншыя высновы. Можаце ісці.

Я развітаўся. Загадчык, здаецца, не адказаў на маё ціхае "да пабачэння", як і на гучнейшае "добры дзень"...

Праз нейкі час мяне "разбіралі" на рэдакцыйным сходзе. На той час ужо ўсе чыста, нават і тыя самыя "простыя савецкія людзі", не ўспрымалі Хрушчова ўсур'ёз. Інцыдэнт у настаўніцкім пакоі — глупства, вядома, але ж трэба было вытрымліваць "правільны гульні".

І вось сабраліся ў кабінете галоўнага ўсё нашы супрацоўнікі. На тварах — робленая сур'ёзнасць і зацікаўленасць. У кабінете — нейкае няёмкае маўчанне. Урэшце, патушыўшы ў попельніцы цыгарэты, галоўны, не падымаючы галавы, сказаў:

— Увяду вас у курс справы... — Ды ведаем ужо, — прагучала з кутка. — А калі ведаеце, дык выказвайцеся...

У адказ — зноў цішыня. Усе сядзяць, пераглядваюцца і маўчаць.

Не стрываў, выняў з рота сваё заўсёднае "сусл" — піпку намеснік галоўнага і не то сур'ёзна сказаў, не то пажартаваў: — Лешы бы ты, хлопец, які-небудзь

пахабны анекдот раскажаў. Пра армянскае радыё... Ці пра Вовачку...

Пасля гэтага ўва ўсіх — як гара з плячэй. Адусюль паляцелі вясёлыя рэплікі — дакорлівыя нібы, а больш, падалося мне, спачувальныя:

— І хто цябе за язык цягнуў!

— Знайшоў, дзе такое гаварыць!

— Хіба ж можна быць такім наіўным!

Жыццё ж можна сабе сапсаваць!

— Зялепушнік ты яшчэ, братка!

— Яны ж, тыя настаўнікі, пэўна й самі гэтак думаюць, але ж мо якраз перад табой, пры табе, чужым чалавеку, ды яшчэ з газеты, тая кабета знарок пафаснічала!

На апошнюю рэпліку наш мудры галоўны трошачкі пахмурна заўважыў: — Давайце не будзем, гаворка пра іншае. Якія будуць прапановы?

Зноў на хвіліну запанавала цішыня, пакуль хтосьці не папытаў:

— А туды што, трэба нейкі адказ даваць?

— Быццам ты не ведаеш! — буркнуў галоўны. — Дзіву даешся! Наіўны тут, аказваецца, не адзін!

— Дык запішам: абмеркавалі, асудзілі, папярэдзілі, аб'явілі вымову, а ён даў цвёрдае слова выправіцца...

Галоўны зноў угнуў галаву: — На гэтым і скончым. — І дадаў, зірнуўшы з-пад ілба на сакратара: — Аформіш адпаведную паперу. Ну, ты ведаеш, як гэта робіцца...

На тым і разышліся. І ці не кожны мяне па плячы паляпаў — быццам і неўпрыкмет, але і не хаваючыся: маўляў, так табе й трэба, скажы дзякуй галоўнаму, што ён у нас разумны чалавек, а не дурань службовы, а надалей — матай на вус і абы-чаго абы-дзе не ляпай, дзейнічай па правілах, як пры выпіўцы: дзе, калі, з кім і колькі...

Мінуў тыдзень, а мо два. Прыходжу я неак на працу. Іду па калідоры, а насустрэч мне — наш рэдакцыйны ўсявед, гумарыст і дасціпнік, загадчык аддзела "вольных навук". Кідаецца да мяне, хапае за руку і давай яе трэсці ды прыгаворваць:

— Віншую, калега! Ты аказаўся ў нас празорцам! Ты першым пачаў барацьбу, бескампрамісную, я сказаў бы, барацьбу з самадурам і валюнтарыстам! Віншую ад душы!

Ад "доктара вольных навук" можна было чакаць усяго, таму я, загадзя трошкі па-бласэнску ўсміхаючыся, чакаю, што ён далей скажа, з чым мяне гэтак шчыра і ўзнёсла віншуе.

— Ты што, не чуў яшчэ? — здзіўляецца ўсявед. — Зняў ж Хрушчова! Далі выспяткам пад азадка — і за дзверы! Як цюцьку! Яшчэ раз віншую! Ты першым пачаў з ім змагацца ў нашым калектыве!

— Дзякую, — кажу. — Прыемна чуць!

Цэлы дзень хадзіў я ў героях. Калегі і калеганкі знарком зазіралі ў кабінет да нас, каб асабіста засведчыць "павагу і ўдзячнасць змагару з аўтарытарным і валюнтарысцкім рэжымам". Пасміхаліся ж, вядома, але, калі шчыра, дык мне праз тое было трошачкі і прыемна, радасна. Зрэшты, можа, найперш ад усведамлення таго, што гэтыя дружныя жартоўныя віншаванні яшчэ раз пацвярджалі: наш рэдакцыйны калектыв — гэта калектыв аднадумцаў і патрыётаў.

...Было тое трыццаць чатыры гады (ужо нават з невялікім гакам) назад. Як кажуць у казках — даўно тое было. А вось жа не-не дык згадваецца. І апошнім часам — усё часцей і часцей. Згадваецца, пэўна ж, невыпадкова. На той час, як я казаў вышэй, ужо ніхто Хрушчова, як пасля і Брэжнева, дый наогул уладу ўсур'ёз не ўспрымаў, адно — сорамна, крыўдна было "за дзяржаву"... Дык вось: сёння мне (усім нам) зноў сорамна за тых, хто цяпер на чале ўжо нашай (сапраўды нашай!) незалежнай дзяржавы-бацькаўшчыны. Зноў са мною (з намі) неадступны пякучы одум: чаму ж Бог, дараваючы нам адзін з найпрыгожшых куточкаў планеты Зямля, асудзіў нас, пакараў нас доляю мець гэткае благое, проста нікчэмнае начальства?..

Шаноўныя лімаўцы!

Вітаю вас і прапаную нешта нахштальт пароды-жарту. Гэта рэч уявілася мне пасля прачытання "Рытуальнай злосці ідэальнага крытыка" (глядзіце "ЛіМ" за 23 кастрычніка 1998 г.). Не сумняваюся, што ўсе, хто трапіў у прыдуманую мной гутарку, разумеюць гумар і не пакрыўдзяцца. Спадзяюся, на старонках пажанага штотыднёвіка знойдзеце месца для майго опуса. Ганарар ахвярую Таварыству беларускай мовы.

Кастрычнік — лістапад 1998 г.
(Вядзьмак НЕЛЫСАГОРСКІ.)

Па чыёй галаве сумуе лаўр?

У час паміж руска-японскай і другой сусветнай войнаў на тэрыторыі былых царскай і савецкай імперыяў жылі і тварылі знакамтыя Уладзімір Маякоўскі і Сяргей Ясенін. Адзін праявіў сябе манументальна-запалітызаваным трыбунам з шырспажывецкай плакатнасцю ў "Окнах ТАСС"; прыпамінаеца, дарэчы, глазкоўскае:

*Мне говорят, что "Окна ТАСС"
Моих стихов полезнее.
Полезен также унитаз,
Но это не поэзия.*

Другі паэт ашаламляў паклонніц і паклоннікаў ягонага таленту лірыкай з хуліганска-эратычнымі выбрыкамі. Абодва творцы прэтэндавалі на лаўровы вянок, які ўпрыгожваў чарнява-кучаравую галаву Пушкіна. Але вянок так і застаўся ў апошняга.

На беларускай зямлі былі тры асноўныя прэтэндэнты на вянок нацыянальнага Парнаса — Янка Купала, Якуб Колас і Максім Багдановіч. Мо з-за гэтай раўназначнай траякасці лаўровае ўпрыгожванне — сімвал літаратарскай велічы, не рэалізавалася, не канкрэтызавалася на галаве пэўнай асобы і немаведама дзе валяецца, вяне, пакрываецца пылам.

Жывуць і цяпер на нашай зямлі экстравагантныя таленты, як

Людміла Рублеўская. Я павінна канстатаваць, што ў нас, хаця літаратура і застаецца без рытуальнай злосці ідэальных крытыкаў, яна існуе, засвойвае засвоенныя формы, выдаючы іх за супернавацыі, яе часценька запіхваюць пад "постмадэрнісцкі дах", а дах з такой дзіркай, што лепш было б пад яго і не запіхваць.

Аднак пачнём размову, для чаго, каб не накручваць віткі белай ніткі ў філасофскі клубок, альбо, магчыма правільней, не намотаць, працытуем вядомага нашага Алеся Асташона: "Пісьменнікі запамінаюцца радкамі".

Віктар Шніп. Дарэчы, і мой радок яму спадабаўся: "Ядуць рабацягі жэаўцелае сала".

Вядзьмак Нельсагорскі. З боскага дазволу і ў ўяўляюся ў вашу актуальнейшую гутарку. Навошта вам гэты Асташонак? Ён жа сам прызнаўся там, адкуль вашы цытаты, што з беларускіх аўтараў яму запамніліся толькі тры радкі. Акрамя прыведзенага Віктаравага радка, ён успомніў радок Скарынікіна "Нешта я апошнім часам, бы вядро пустое, грукачу" і ўсё! А трэці абцяцаны радок чамусьці не ўключыў у тэкст. Мабыць, атрафія звільні. Мяркую, Асташонак часта бывае галодны і раніцою у яго смага — адсюль рэзаванне на сала і парожняе вядро.

Леанід Галубовіч. Шаноўны, давай без вульгарызатарства, а то смярдзюча запахла бэндаўшчынай! Гэты галодны Асташонак аднойчы піў содавую з віскі, і ў літаратуры ён не аднаго сабаку з'еў. І ў гатэлі "Масква" ён аднойчы ўсю ноч слухаў, з морам вінаў, як Мінкін чытаў вершы і грузін спяваў: "Белогрузія! Які голад?! Якая смага?! Ды гэты Асташонак, будзе табе вядома, — афарыст, чалавек, які мысліць проза радок афарызмамі. Ён пра мяне, які ў той час, мякка кажучы, ужываў і з-за гэтага страціў ХВІЛІНУ часу ў праграме "Час", давёўшы здымачную групу да шоку, во як грандыёзна сказаў: "Пайшоў адразу далечвацца, каб зноў захварэць".

Пятро Васючэнка. Памятаю, памятаю гэтыя нататкі. Хоць я летам не надта чытаю — лета ўсё-такі! — але тады, 22 жніўня 1997 года чамусьці пазнаёміўся з асташонаўскім "дзёнікам літаратара". Можна, таму, што надта ж позірк у Асташона са здымка патрабавальны, быццам бы пранізвалі наскрозь вочы: "А ты мяне прачытаў?" Помніцца, ён цябе, Лявон, там двойчы дурнем абазваў.

Л. Галубовіч. Хрэзна, прабач мяне як былога электрыка, ты чытаеш. Не ўлаўліваеш адценні мовы, а яшчэ ездзіш на нейкія семінары тысяча ста філолагаў з сарака дзвюх краін. Там жа "дурань" у двукоссі, а дзе дурань без двукосся — гэта ўжо не асташонаўская думка, а думка астанкінскага плебаса, а на плебас мне, як гуманітарнага

накірунку чалавеку, смачна напляваць было і тады і цяпер.

Ірына Шаўлякова. Хлопцы, супакойцеся! А то вы хутка пачынаеце не толькі адхіляцца ад тэмы гутаркі, а будзеце грукаць па галолах, як "бум-бам-літаўцы" па тазіку. Мною на радзе Саюза пісьменнікаў у вялікім, энцыклапедычным дакладзе было шмат сказана пра паззію, але гэта не значыць, што за гарбатаю толькі застаецца зацвердзіць кандыдатуру пад вянок, а ўвесь астатні час можна пасёрбаваць з кубачкаў каву і гаварыць аб гаварыць.

Л. Рублеўская. Спадарыня Ірына памылілася, пасёрбаваць гарбату — кава цяпер надта ж дарагая... І не з кубачкаў, а з кубачка. Аднак, напамінаю, сёння мы вядзем размову па тэме "Па кім плача..." Прабачце, "Па чыёй галаве сумуе лаўр?", а не па тэме "Дурань ці не дурань Шніп?"

той жа Сыс ці Глобус, некалі сябры-аднадумцы, тутэйшаўцы, якія з цягам часу спадобіліся на дзве льдзіны, што не месцяцца ў цесных берагах літаратурнай плыні. А тут яшчэ плютаюцца пад нагамі Галубовічы, Шніпы, Шрубцы, ды і дзевак-пазтак наплаліся! Словам, творцаў шмат, ды не канстатуецца, што ў віртуальным росквіце паэтычнага песнапева можна было б падбраць памер галавы пад свабодны пакуль вянок.

"Па чыёй галаве сумуе лаўр?" — над такім вобразным і неардынарным пытаннем, патак думак вакол якога хвалюецца не першае дзесяцігоддзе, ламалі галовы некалькі галдзін у гутарцы за кубачкам гарбаты ў Шніпаў-Рублеўскіх Леанід Галубовіч, Іван Чарота, Пятро Васючэнка, Ірына Шаўлякова, Віктар Шніп, Людміла Галубовіч — добра ўжо знаёмыя чытачам — і невядомы паэт-інкогніта, які прыбіўся за стол без усялякага запрашэння і сумлення. "Я — Вядзьмак НЕЛЫСАГОРСКІ! — сціпла і ў той жа час нахрапіста-прэтэнзіозна адказаў ён на пытанне Леаніда Галубовіча "Навошта Вы тут і хто ты ўвогуле?" і пасля ціха-мёртвай паўзы дадаў: "А калі па вялікім рахунку, то чай, Лявон, не ты адзін хочаш папіць на халыву". — "Інтэлект у наяўнасці!" — адзначыў Пятро Васючэнка, а Віктар Шніп акрэсліў: "Няхай сабе сядзіць, і з ім і без яго кіпеню хопіць, а цукру і заваркі ўсё роўна мала".

В. Шніп. А я тут пры чым?

Л. Рублеўская. Дык гэта ж абстрактцыя...

В. Шніп. Але ход тваіх думак і інтанацыя — як палітыка НАТО на Балканах. Прэзідэнта на цябе няма!

Іван Чарота. Віктар, не трэба рытуальнай злосці. А наконт дурань ці не, дык я недзе вычытаў: "Калі разумнага абзавеш дурнем — ён задумваецца... Калі ж дурнем назавеш дурнога — той адразу рэагуе..."

Л. Галубовіч. Дык гэта ж з маіх зацемак. Ну, з гэтых самых, вась з гэтай левай кішэнні. Што ў ёй, дарэчы, сёння? Цьфу ты... насоўка! І не папрасавана! Відача, жонка зноў пачала займацца паззіяй — не бабская гэта справа, не бабская!

В. Нельсагорскі. А Ахматава, а Цвятэва, а Янішчыц... А Тулупава. Дарэчы, ці даспадобы табе яе творчасць?

Л. Галубовіч. Недаспадобы яе прозвішча. Было б Кажухова, быў бы іншы чымус.

І. Шаўлякова. Прабачце, Леанід, але і ад вашага прозвішча папахвае расейшчынай.

Л. Галубовіч. Якой яшчэ расейшчынай?

І. Шаўлякова. Ну... голубыной.

Л. Галубовіч. Гм-м-м... ніколі б не падумаў. Галубіць, прыгалубіць, галубіная любоў... Трэба памазгаваць.

В. Нельсагорскі. А што тут мазгаваць? Тут вялікі паранімічны спектр ад аднаполай "голубызна" да галубцоў, як у рускай, так і ў роднай мовах. Прозвішча няўдалае, бярэ які-небудзь псеўданім.

Л. Галубовіч. Мне няма ад каго хавацца. Ты растлумачыў бы лепш, што гэта яшчэ за з'яўленне народу беларускаму Вядзьмака Нельсагорскага? Хочаць прымазацца да сапраўднага Вядзьмака Лысагорскага? Ці не тонкая кішка? Ты што-небудзь дзе-небудзь надрукаваў?

В. Нельсагорскі. Несумненна. І без псеўданіма, і пад ім. Як Нельсагорскі публікаваў мініяцюры пра Беларускае тэлебачанне.

Л. Галубовіч. Пішы, пішы, захацеў пасядзець, як Славамір Адамовіч? Усё роўна ні яго, ні Анатоля Сыса табе не пераплюнуць. Калі я пра цябе, як пра Купрэва, не скажу ваякае слова, дык назавіся хоць аўтарам "Тараса на Парнасе", а ўся твая творчасць будзе, кажучы словамі Пятра Васючэнка, інтэлігенцкімі бздурамі, так бы мовіць, з кулі анічога не выліецца, застанецца г...о г...ом!

І. Шаўлякова. Хлопцы, тут жанчыны...

Л. Рублеўская. І ад тэмы адхіляемца. Мы ўсё-такі тут, каб канстатаваць, ці ёсць у нас паэт, якому можна смела начапіць лаўровы вянок.

Л. Галубовіч. Начапіць можна! Але я вась не ведаю, ці паэт я, ці не... І ўвогуле каб

кожны дзень мяне запрашалі на гарбату і каб было да яе хоць бы жэаўцелае сала, я кінуў бы пісаць і вершы, і зацемкі. Аднак жыццё хутка прымусяць нешта і з правай кішэнні выцягнуць.

І. Чарота. Лявон так разважае, як быццам вянком чапляюць менавіта яму. А можа, пашукаць прэтэндэнтка? Вянок больш пасаваў бы да жаночай галавы.

Л. Галубовіч. Ды які яшчэ прэтэндэнтка? Аколаву ці што з яе эратычным клічам "Піце піва, мужыкі!"?

П. Васючэнка. Толькі без злосці. А то ў нас алкагольнае ператвараецца ў эратычнае. Хоць і не надта інтэнсіўна чытаю вясной, але ў красавіку бягучага года прачытаў у "ЛіМе" геніяльна радкі сапраўднага эратызму ў Раісы Баравіковай: А-у... А-у! Палац гатычны. Лёг зайчык сонечны да ног.

— Пісарчык. Хаця і тое і другое ад дзеяслова "пісаць". Добра, калі з націскам на апошнім складзе, а калі на першым?

І. Шаўлякова. Чаго вы ўчаліліся ў прозвішчы? Мне не падабаецца прозвішча Жук, але ж Кастусь Жук прывабны мужчына, да таго ж Жукі нядрэнна капашацца ў паззіі і ў прозе. А Шруб? Ды тут нешта нямецка-тэўтонскае! Магчыма, некаму і Мятліцікі не даспадобы, калі думаць пра мятлу. Галоўнае, як сфакусіраваць увагу на словах. Я раней гной абыходзіла за вярсту і моршчылася потым сутак шэсць, а прачытала ў Леаніда Галубовіча "Паззія як бы выветрылася з жыцця так, як выветрываецца свежы пах гною ў гародзе..." і цяпер ад гэтага паху-смуроды балдзею; паззіі вясной ці восенню не падавай, а гною нюхнуць дай!

Л. Рублеўская. Ну вась, прыехалі! Вылілі кулю...

В. Нельсагорскі. Мне здаецца, дарэмна мы тут звільнілі ад скроні да скроні пустэчу ўзвіхураем. Калі і пасуе лаўр да чыёй галавы, дык гэта да галавы чалавека, які напісаў "Сказ" пра век, пра час, пра эпоху. А ўсё астатняе — балбатня сарочая.

Л. Рублеўская. Збянтэжыў нас шаноўны госьць песімістычнасцю... І сапраўды, загаварыліся мы. Якую б назву прыдумаць для наступнай гутаркі?

В. Нельсагорскі. Ёсць такая назва: "Дзе ты быў, паэце, у віртуальны момант падаражання цукру?"

В. Шніп. Падаражання і знікнення. І не толькі цукру. Хутка і сала не стане.

В. Нельсагорскі. А можа, паспрацаваць ў наступнай гутарцы наконт аўтарства "Сказа"? Я, напрыклад, згодзен з Мальцам, што напісаў паэму Ніл Гілевіч. Так, Лявон?

Л. Галубовіч. Якое там так! Холадна, хаця і цепаваці...

І. Шаўлякова. Нядаўна Рыгора Бардуліна паказвалі па тэлевізары. Дык вядучы тэлеперадачы назваў Рыгора Іванавіча аўтарам "Сказа", і той, ведаецца, так павёў сябе, што як быццам бы і не адмовіўся ад аўтарства.

В. Нельсагорскі. А хто адмовіўся б ад такой класікі? Не пахне там Бардуліным! Ніл і ўсё!

Л. Галубовіч. Нічога не ведаючы пра Лысагорскага, памаўчаў бы ты, Нельсагорскі! Дарэчы, навошта выбраў такі псеўданім?

В. Нельсагорскі. Во, прычэпіўся! Выбраў таму, што маю нядрэннае запас сатырычнай патэнцыі.

В. Шніп. Глядзі, каб не кастрыравалі! Дык, можа, рэч пра Луку ў "Свабодзе" твая?

В. Нельсагорскі. Аднойчы Ніл Гілевіч у "ЛіМе" з болей даказаў, што ў гэтай рэчы Лысагорскім і не пахне. Дадам: "Нельсагорскім таксама!" Во, ідэя: давайце назавём наступную гутарку за гарбатай так: "Чаму на радзіме Вядзьмака Лысагорскага гумар і сатыра апынуліся на задворках?" Гэта ж трэба, "ЛіМ", газета Саюза пісьменнікаў Беларусі, развучылася смяяцца, страціла традыцыйную некалі старонку смеху, пра якую маладзейшае пакаленне, можа, і не ведае.

А была ж! Няхай бы хто ў паважаным выданні ўстрапянуў ды стварыў вясёлы цэх. Столькі ж смешнага бывае ў пісьменніцкім жыцці. Некалі амаль усе творцы, нават самыя сур'ёзныя, выдавалі ў "Бібліятэцы "Вожыка" кніжачку, а то дзве і тры. Дык што, не знойдзецца ў іх загашніках нічога сёння для лімаўскай старонкі? Я б назваў гэту старонку: "КВЛ" (Кавярня Вядзьмака Лысагорскага).

Л. Галубовіч. Лепш КВН — Кавярня Вядзьмака Нельсагорскага.

В. Нельсагорскі. Пакуль не заслужыў, хіба толькі авансам. Працягваю думку. Няўжо жыццё так прыціснула бедных пісак, што яны толькі слёзы ліюць ды чытача над іх гаротнай доляй прымушаюць галасіць? А чытачы на гэтыя слёзы ў іх "сцішка" накакалі і шукаюць гумар і сатыру ў "Ха-ха" і "Пікніку". Смех, якога баяцца, згодна Гоголю, самыя адпетыя небаязлівыя-прахадзімцы, знікае, робіцца нейкім бязлікім. Аднатыпныя анекдоты самага нізкага гатунку запаланілі прэсу. Быў у "Чырвонцы" "Гарчычнік" са шматлікімі рубрыкамі, няхай сабе і не надта смелымі ў плане грамадскім, дык і той са зменай рэдактара стаў страчваць "твар" і перыядычнасць. Хутка можна будзе альбо пахаваць марш па ім заказваць, альбо ўдакладненні рабіць: "Гарчычнік-дыстрофік" ці "Гарчычнік-імпаэтэнт". Дыхае на перадмяротную свечку і некалі знакамты "Вожык". Няма ў ім маладога Гоголя, энергіі, перадпенсіённы там дух, тупеюць "калючкі".

В. Шніп. Ну ўсё! Гарбаты напіўся, хачу есці! А наконт смешнай старонкі ў "ЛіМе" трэба паразмаўляць з Някляевым.

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Л. Рублеўская. Паразмаўляй, тым больш што і сам іншы раз смешна напісваеш.

В. Шніп. Не напісава, а пішу! Карацей, усім да пабачэння! І калі зноў прыпляецца без запрашэння які-небудзь Вядзьмак-Качарга ці Вядзьмак-Чапля і будзе многа і доўга гаварыць, няхай нясе з сабой цукор і заварку. Думаю, усе чулі! Да новых складкіх сустрач!

Эпіграмы як рэкламы

Адолф Варановіч

Як, з чым сустрэць мне Новы год?
Навошта мучыцца без толку:
Я намалюю нацюрморт,
І пад "закуску" вып'ю стопку!

Тенрых Даліковіч

Ён новае наўрад ці скажа штось,
А вып'е — за любоў і "Маладосць"!
Відаць, яму так любіцца і п'ецца,
Што ён дагэтуль

маладым завецца.

Уладзімір Някляеў

Шырэй, браткі, раскрыйце рот,
Нагода ёсць каб прычасціцца:
Ударыць, чуў, пад Новы год
Фантан шампанскага

з "Крыніцы"!

Сяргей Законнікаў

Ён возьме келіх з "вагненнай вадой"
І скажа тост найпалымымі самі:
"За "Польмя",

за дружбу паміж намі —

Рэдакцыяй і ўсімі чытачамі!"

Уладзімір Ягоўдзік

Відаць, ён з партыі "зямлёных",
Таму, напэўна, і заўжды
Шакуе ліпы, вербы, клёны,
Шкадуе ельнік малады.

Калі ж пад Новы год чарговы
У лесе трэск ідзе ваўсю,
Ён упрыгожвае нанова
"Бярозку" мілую сваю!

Леанід Талубовіч

Пад Новы год пачуў я дзесьці,
Што Галубовіч — Дзед Мароз:
З кішэні семкі дорыць дзецям,
Дарослым — "зацёмкай" пад нос!

Алесь Карлюкевіч

Ці дасць яму што Новы год,
Алесью покуль невядома.
Стары ж прыёс, наадварот,
Зашмат шчасліўку маладому:
Прыняты ён у СБП,
З "Чырвонай" файны

шлюб адбыўся...

Таму ў хамут Алесь і б'е:
"Я ў гэтым годзе не нажыўся!"

Валянцін Лукша

Пад Новы год яму так добра спіцца:
Напэўна,
цёплае "Юнацтва" сніцца...

Валянцін Майсяюк

старшыня Аршанскага
гарвыканкама

Натхнёна дойлід працаваў,
Уверх па службе рос актыўна
І старшынёй гарвыканкама стаў,
Бо ён жа мысліць...

ПРАСПЕКТывна!

11 пытанняў для кемлівых

1. Калі на сучаснага фермера працуюць жонка, тры дзяцей, двое ўнукаў, дзядзька і пляменнік, то да якога класа ён бліжэй — капіталістаў ці рабаўладальнікаў?

2. Ці можна разжаліць кантралёра, едучы без білета на пахаванне роднай цёткі?

3. Калі бомж з кучы гуманітарнай дапамогі выпараў жаночыя панталоны і ўважліва іх разглядае, то ці збіраецца ён жаніцца?

4. Колькі мяшкоў бульбы лезе ў "Форд"?

а/ 1 — калі трэба сеяць соткі;
б/ 3 — калі ад бацькоў вязеш у горад.

5. Калі за лозунг "Жыве Беларусь" чалавека могуць засудзіць, то чаго на самай справе жадаюць улады?

6. Калі з міліцэйскага "варанка" на хаду выкідаюць пусты партманет, то ці трэба здаваць яго ў Бюро знаходак?

7. Калі бабуля ўчора палала буракі, а сёння памерла, то хто ў гэтым вінаваты?

а/ брыгадзір;
б/ магнітная бура;
в/ госпад Бог.

8. Высокі чыноўнік бярэ хабар шампанскім. Кім яго лічыць?

а/ проста сумленным чалавекам;

б/ святым.

9. Калі бацюшка прагнаў чалавека са споведзі, то хто гэты чалавек?

а/ кілер;
б/ былы начальнік турмы;
в/ прыхільнік экуменізму.

10. Калі мужчына чакае, што знаёмая жанчына з ім першай павітаецца, то хто перад намі?

а/ блакітны;
б/ дзяржаўны дзеяч;
в/ тэатральны рэжысёр.

11. Калі кабеты 5 гадзін стаяць у чарзе за яйкамі, то што гэта значыць?

а/ што яйкі залатыя;
б/ што курыца ў Беларусі адна, але вялікая.

Аляксандр ПОПЕЛЬ

Лепш недабраць

— Ах, маць-недамаць, —
Недзе палку пачаў

Ён шукаць, —

Ах ты маць-недамаць,

Я ж табел..

Рыгор ЯЎСЕЕЎ

Даўно ў пазіі працую,
Амаль што да вяршынь дайшоў.

Недапісьменнікаў лупцюю,
Як пачаткоўцаў —

майстар слоў.

Не аднаму недапаэту

Не даў я ходу на Парнас,

Бо сам, скажу вам

на сакрэту,

Літаратурны супер-ас.

У роднае сяло, як куля,
Да бабкі кінуся хутчэй
І зачыну: — Недабабуля,
Расолу мне налі ямчэй!

Аддыхаўшыся, недадзеду
Скажу: — Чырвонец аднясі
Бліжэйшаму недадзеседу —
Бярозавіку напрасі!

Калі ж сяброў хто запытае,
Чаму сказаў я "недамаць",
Я адкажу: — Хай кожны знае,
Лепш недабраць, чым перабраць!

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Час сціскаецца? Нешта неверагоднае. Тое, што ўпусціў учора, ужо не зрабіць сягоння? — Можна, штось і атрымаецца, але, з другога боку, сусвет увесь разбягаецца — вось у чым фокус... Шчасце гэта ці гора — не знаць абстрактных тэорый?

●

— Не выслухай і паслаў на тры літары? Проста ці з прыназоўнікам? — Прыназоўнік быў, але ж тая арганізацыя — во хуліган, ААН!

●

Сканаў, а не прыйшлі развітацца тыя, на каго старанна працаваў. Сітуацыя, можна сказаць, банальная, бо працаваў паведамляльнікам. Дык не напішаш жа на камені "сексот" — не зразумее народ. А як за "работу" аддзячыць "сексота"?

●

Завіхаецца бомж між лістоты сапсалай — для святога стараецца: збірае на "белую". Колькі ж трэба ўсяго, каб набраць на бутэлечку!

●

З блакітнага экрана. "Уносяцца наступныя змяненні ў праграму: сярый будзе ісіці семнаццаць імгненняў, астатняе — на рэкламу".

— У нас, як бачыць, усё навідавоку. Не зазірайце але, просім вас, з іншага боку.

●

Сацыялізм адмірае як грамадская фармацыя, і пачынаюць ажыццяўляцца камуністычныя летуценні: нешта ўжо раздаюць бясплатна — у электрычках рэкламныя бюлетэні.

●

Нешта з чалавечым тварам? Абавязкова штось нечалавечае.

●

Напісаў аповесць, панёс у часопіс. Надрукуем, кажучы, але знайдзі спонсараў. Знайшоў спонсараў. Прафінансуем, кажучы, але прабі нам пастанову. Звярнуўся да дэпутатаў. Прымам, кажучы, але дапамажы ў выбарчай кампаніі. Акунуўся з галавою ў выбарчую кампанію, але надышоў дзень, і дэпутатаў не перабралі. Пастанову не прынялі, спонсары грошай не далі, часопіс аповесць вярнуў. Пляту цяпер лапці на сувенеры, даю ў лапу міліцыянеру, каб не прагнаў з месца, штовечар адлічваю рэкеціру палову заробку. Не ведаецца часопісаў, якія прымаюць аповесці без спонсараў?

●

Каротка пра тэлевізійную агародніну? Паўтарэнне пройдзенага.

●

Нарадзіўся 7 лістапада, і ніколі не мог па-людску адзначыць дзень нараджэння. Цяпер гадавіна рэвалю-

цыі нічога ўжо не значыць, але і яму ўрачы адно забараняюць, другое не дазваляюць. Сумна. Ад агульнага з рэвалюцыйнай датай застаўся хіба што дзвіз: "За што змагаліся!"

●

Ёсць за што яго спытаць! Дык таякія звычайна знаюць, што адказаць.

●

Расказ суседа. Угледзеў аб'яву: "Дзесьць парад, як зарабіць капейчыну". Плата невялікая. Паслаў грошы. Атрымаў канверт з нейкімі фантастычнымі праектамі. "Не можаце ажыццявіць, распаўсюджвайце гэта пісьмо, акупіце затраты". Перапісаў тэкст і панёс у рэкламную газету. "Вы сёння дзесяты з такой аб'явай", — сказала касірка. Божа, колькі ў нас дурняў!

●

Узрос кошт жыцця? А наколькі, мой харошы? Ты ж сам казаў: нашы жыцці не вартыя і гроша. Няўжо чалавечы планктон цяпер каштуе мільён?

●

У найлягчэйшай катэгорыі, "вазе п'яра"? Ці ж пуд пер'я лягчэйшы за пуд серабра? Чаму пры выжыманні штангі не ўлічваецца сівізна? У іншага ж за плячыма ношка, а ён "у вазе дзьмухаўца".

●

О, Беларусь, палігон генацыду, чуеш прыглушаны крык? Гэта тоне твая Атлантыда, мовы тваёй мацярык.

Вернісаж

Малюнкі Алега КАРПОВІЧА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір
НЯКЛЯЕЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Мікола ПЛЬ —

намеснік галоўнага

рэдактара

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік

галоўнага рэдактара,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС

РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —

2848-461

намеснікі галоўнага

рэдактара —

2848-525,

2847-985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі —

2848-204

пісьмаў і грамадскай

думкі —

2847-985

літаратурнага

жыцця —

2848-462

крытыкі

і бібліяграфіі —

2847-985

пазіі і прозы —

2848-204

музыкі —

2848-153

тэатра, кіно

і тэлебачання —

2848-153

выяўленчага мастацтва,

аховы помнікаў —

2848-462

навін —

2848-462

мастацкага

афармлення —

2848-204

фота-

карэспандэнт —

2848-462

бухгалтэрыя —

2366-071

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтру
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 4009
Нумар падпісаны ў друк
30.12.1998 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 999

Заказ 7620/Г